توزگۇچى: مەھەممەت رەھىم

ئۇيغۇر خەلق ماقال-تەمسىللىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
1979- يىلى 2- ئاي

تەھرىردىن

«ئۇيغۇر خەلق ماقال-تەمسىللىرى» 1957-يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان ئىدى، بۇنى نەشرگە تەييارلىغۇچى ھەجىم جەھەتتىن يەنە بىر قۇر تولۇقلىدى، مەزمۇن جەھەتتىن مۇۋاپىق تۈرلەرگە ئايرىپ چىقتى. بىز بۇ قېتىم مۇشۇ يېڭى نۇسخىسىنى قايتا نەشر قىلدۇق. خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن ماقال-تەمسىللەردىن بۇ توپلامغا كىرمەي قالغانلىرى يەنە بولۇشى مۇمكىن، ماقال-تەمسىللەرنىڭ رەتلىنىشى، ماۋزۇلارغا ئايرىلىشى ۋە باشقا جەھەتلەردە پىتەرسىز-لىكلەرنىڭ بولۇشىمۇ ئېھتىمال. كىتاپخانىلارنىڭ پىكىر ۋە تەكلىپ بېرىشىنى قارشى ئالىمىز.

مۇندەرىجە

ماقال ـ تەمسىللەر ھەققىدە..... 1

1. ۋەتەن، خەلق، ئەل ـ يۇرت توغرىسىدا..... 1

2. ئىتتىپاقلىق، ئوملۇك ۋە يەككىلىك توغرىسىدا 5

3. دوستلۇق ۋە دۇشمەنلىك توغرىسىدا..... 11

4. باتۇرلۇق، مەرتلىك ۋە قورقۇنچاقلىق توغرىسىدا..... 18

5. ئىلىم ـ پەن، ھۇنەر ۋە نادانلىق توغرىسىدا 24

6. ئەقىل ـ ئىدراك، پەم ـ پاراسەت ۋە ئەخمەقلىق توغرىسىدا..... 30

7. ئىش ـ ئەمگەك ۋە ھورۇنلۇق توغرىسىدا..... 42

دېخانچىلىق، باغۋەنچىلىك ۋە چارۋىچىلىق توغرىسىدا..... 54

ۋاقىت، مەزگىل ۋە تەبىەت ھادىسىلىرى توغرىسىدا..... 60

راستچىللىق ۋە يالغانچىلىق توغرىسىدا..... 65

كەمتەرلىك، تەكەببۇرلۇق ۋە ماختانچاقلىق توغرىسىدا..... 70

12. هۇشيارلىق، ئېھتىياتچانلىق ۋە بىپەرۋالىق توغرىسىدا 76
13. ئىقتىساتچىللىق ۋە ئىسراپچىلىق توغرىسىدا 81
14. ئۈيات ـ نومۇس توغرىسىدا 85
15. سەۋرى ـ تاقەت، چىدام ـ غەيرەت ۋە ئالدىراڭغۇلۇق توغرىسىدا 87
16. ئارزۇ ـ ئۈمىت ۋە ئىشەنچ توغرىسىدا 93
17. قەدىر ـ قىممەت ۋە ئىززەت ـ ئابروي توغرىسىدا 96
18. بەخت ـ تەلەي ۋە تەۋەككۈلچىلىك توغرىسىدا 102
19. ياشلىق ۋە قېرىلىق توغرىسىدا 106
20. تازىلىق، سالامەتلىك، كېسەللىك ۋە ئولۇم ـ بېشىم توغرىسىدا 113
21. تىل ۋە گەپ ـ سۆز توغرىسىدا 119
22. تىرىشچانلىق ـ ئامانلىق ۋە خاتىرجەمسىزلىك توغرىسىدا 131
23. ھەمكارلىق، ئادەمگەرچىلىك ۋە نائەھلىلىك توغرىسىدا 134
24. مىجەز، خۇلق ۋە كىشى تەبىئىتى توغرىسىدا 140
25. ياخشىلىق ۋە يامانلىق توغرىسىدا 151
26. تۇرلۇك جىسمانى ئېيىپلەر توغرىسىدا 160
27. ئەدەپ ـ ئەخلاق ۋە تەربىيە توغرىسىدا 164

28. زىبا ـ زىننەت ۋە ياسانچۇقلۇق تـوغرىسىدا 167
29. ئىشقىي ـ مـۇھەببەت ۋە چىراي توغرىسىدا 170
30. ئائىلە ـ تۇرمۇش تـوغرىسىدا..... 177
31. ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇققان ۋە خولۇم ـ خوشـ
نا توغرىسىدا 186
32. توي ـ توكۇن ۋە مېھماندوستلۇق توغرىسىدا 194
33. سەپەر ۋە يولداشلىق توغرىسىدا..... 200
34. غېرىپلىق، مۇساپىرلىق ۋە يىتىملىك توغرىسىدا 203
35. تاماق ۋە يىمەك ـ ئىچمەك توغرىسىدا..... 206
36. ھايۋانات ۋە نەرسىلەر توغرىسىدا..... 210
37. ئېزىش ـ ئېزدىلىش ۋە قارشىلىق تـوغرىسىدا 217
38. بايلىق ۋە كەمبەغەللىك توغرىسىدا..... 235
39. بەتنىيەتلىك، مـەككارلىق ۋە پىتنە ـ ئىغۋا
توغرىسىدا..... 247
40. سېخىلىق، بېخىللىق، ئاچكۆزلۈك ۋە ئىنساپ
توغرىسىدا..... 251
41. كەسپ، سودا ـ سېتىق ۋە ئـېلىش ـ بېرىش
مۇناسىۋەتلىرى توغـرىسىدا..... 261
42. تۇرلۇك پەندى ـ نـەسىھەتلەر 273
43. ئوغرىلىق ۋە قاتىللىق توغرىسىدا..... 17
44. دىنىي ئېتىقات ۋە موللا توغرىسىدا 81
45. يۇقۇرى تەبىقىنىڭ ماقال ـ تەمسىللىرى..... 86
46. ۋە باشقىلار..... 92

ماقال ـ تەمسىللەر ھەققىدە

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئوزىنىڭ بايلىغى، خىلمۇ ـ خىللىغى ۋە تارىخىي ئەھمىيىتى بىلەن قىممەتـ لىك مىللىي مىراسلىرىمىزدىن بىرى بولۇپ كەلدى. ئېغىز ئەدەبىياتىمىزنىڭ مۇھىم تەركىۋىي قىسمى بولغان ماقال ـ تەمسىللەر مول ۋە چوڭقۇر مەزمۇنغا ئىگە، ئۇ، خەلق ئارىسىدا ئەڭ كەڭ تارقالغان. ماقال ـ تەمسىللەر خەلقنىڭ ئوتمۇشتىكى ھاياتىنى، دۇنياقارىشىنى، پەزدـ لەتلىرىنى، ئورۇپ ـ ئادەتلىرىنى ۋە مىجەز ـ خۇلقىنى ئەكس ئەتتۇرگەنلىگى ئۈچۈن شۇ خەلقنىڭ تارىخىنى ئۆگىنىشتە زور ئەھمىيەتكە ئىگە. مەشھۇر ئۇيغۇر ئالىمى مەخمۇت قەشقىرىنىڭ 11 ـ ئەسىردە يېزىلغان «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك» نامىلىق كىلاسسىك ئەسىرىدە خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىگە خېلى كوپ ئورۇن بېرىلگەن. بىز ھازىر ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ بىرـ مۇنچىسى شۇ كىلاسسىك ئەسەردە ئۇچرىتىمىز. مەسىلەن،

ئاش تاتىغى تۇز.
(ئاشنىڭ تەمى تۇزبىلەن).

بورىنىڭ ئورتاق، قۇزغۇنىنىڭ يىغاچ باشىدا.
(بورە تاپسا تەڭ ئورتاق، قاغا تاپسا دەرەخ ئۇچىدا).

ئالدىمچى ئارسلان، بېرىمچى سىچقان.
(ئالغۇچى ئارسلان، بەرگۈچى چاشقان).

ئاتاسى ئاچىغ ئالما يىسە، ئوغلىنىڭ تىشى قامار.
(ئاتىسى ئالما يىسە، ئوغلىنىڭ چىشى قاماپتۇ).

دىمەك، بۇ ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ بىرقانچە ئەسىر بۇرۇن كېلىپ چىققانلىغى مەلۇم. ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ بەزىلىرىنى ئۇنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ پەيدا بولغان دەۋرىنى مولچەرلەشكە بولىدۇ، لېكىن كۆپچىلىگىنى مولچەرلەش مۇمكىن ئەمەس.

ماقال ـ تەمسىللەر ھەركىمنىڭ قۇرۇق، خىيالىي ئىزلىنىشى بىلەن توقۇلغان بولماي، بەلكى تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك ھادىسىلەردىن ھاسىل بولغان تەجرىبىلەرنىڭ خۇلاسە قىلىنىشىدىن مەيدانغا كەلگەن. ماقال ۋە تەمسىللەردە خەلقنىڭ قىممەتلىك تەجرىبىلىرى، دانىش ـ

مەنلىگى ۋە ئۇنتۇلماسلىقى ئۈزۈلمەي قىلىنىدۇ كۆرەڭ ۋە ئىمگەك قىلماي تۇرۇپ، بەختكە ۋە پاراۋان تۇرمۇشقا يەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. كىشىلەرنى ۋىجدان، نومۇس ۋە ئادەمگەرچىلىك بىلەن ياشاشقا، بىلىم، ئەقىل، چىدام، غەيرەت ۋە باخشى خۇلق ئىگىسى بولۇشقا ئۈندەيدۇ.

ماقال ـ تەمسىللەر سىنتاكسىسى جەھەتتە بىرلا سىنتاكسىسقا مۇلكى بولۇپ قالمىدى. ئۇنىڭ ئىچىدە سىنتاكسىسى كۆرەڭ ھەر خىل شەكىللىرىنى، تۇرلۇك ئىجتىمائى قاتلام ـ لارنىڭ مەنپەئەتىنى ئىپادىلەيدىغان پىكىر ـ ئۇقۇملار بار. كەڭ ئەمگەكچىلەر ئاممىسى ئۈزلىرىنىڭ ماقال ـ تەمسىللىرىدە ئالدامچىلىققا ۋە قۇل قىلىشقا ئىنتىلىدىغان ئەزگۈچىلەردىن، تەييارتاپلاردىن، ئاچكۆزلەردىن نەپرەتلىنىدۇ ۋە ئۇلارنى زاڭلىق قىلىپ كۈلىدۇ. مەسىلەن،

بېرىشتە سانسىغى توققۇز،
ئېلىشتا سانسىغى ئوتتۇز.

دادام مازارغا شەيخ،
مەن تەييارغا (شەيخ).

ئوڭدا يانقان گىرده يەپتۇ،
كەتمەن چاپقان جىگده.

قىرىق ئاغىچا ئاچتىن ئولۇپتۇ.

ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ بەزىلىرى ئېكسپىلاناتور ـ لارنىڭ، پەسكەش ۋە خۇراپىي ئادەملەرنىڭ كۆزقاراش ـ لىرىنى، پىكىر ـ پاراسەتلىرىنىمۇ ئىپادىلەيدۇ. مەسىلەن،

ئېرىقنىڭ بېشىنى ئال،
چاكارنىڭ جېنىنى (ئال).

قۇم يىغىلىپ تاش بولماس،
قۇل يىغىلىپ باش (بولماس).

خوتۇن كىشىنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا.

ئىت ۋاپا، خوتۇن جاپا.

بىزنىڭ سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىزدە مۇنداق ماقال ـ تەمسىللەر بارغانسېرى ئاز كۆچىنى يوقاتماقتا.

ماقال ـ تەمسىللەر خەلق تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغان، تىلىمىزغا ئالاھىدە ئېنىقلىق ۋە مەزمۇن بېرىدىغان مۇھىم تىل بايلىغىمىز بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. ئۇ، تۇرمۇشتىكى تۈرلۈك ۋەقە، ھادىسىلەرگە تەدبىق قىلىنىدىغان چۆچۈر مەنىلىك، قىسقا گەپلەر بولغانلىقى ئۈچۈن جانلىق تىلىمىزدا ناھايىتى كوپ ئىشلىتىلىدۇ.

مەسىلەن، يەرنى ئۇغۇتلاشنىڭ ئەھمىيىتى توغرىسىدا ئۇرغۇن سوزلەشنىڭ ئورنىغا "يەر تويمىغۇچە ئەل تويماس" دېگەن ماقالنى ئىشلەتسەك، گېپىمىز يېغىنچاق ۋە مەزمۇنلۇق بولىدۇ. شۇڭا خەلق ماقال-تەمسىللىرىنى ئۇلۇغ يازغۇچى ماكسىم گوركىي ناھايىتى يۇقۇرى باھالاپ مۇنداق دېگەن ئىدى:

"ئومۇمەن ماقال-تەمسىللەر ئەمگەكچىلەر ئاممىسىنىڭ پۈتۈن تۇرمۇش ۋە ئىجتىمائى، تارىخىي تەجرىبىلىرىنى نەمۇنىلىك سۇرەتتە شەكىللەندۇرىدۇ. يازغۇچى سوزلەرنى خۇددى مۇشتۇمنى تۇككەندەك ئىخچام قىلىشقا ئۇگىتىدىغان مۇنداق ماتېرىيال بىلەن تونۇشۇشى كېرەك".

قەدىمقى ئۇيغۇر كىلاسسىك يازغۇچى ۋە شائىرلىرىمىزنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان چېغىمىزدا، شۇلارمۇ ماقال-تەمسىللەردىن پايدىلانغانلىغىنى ئۇچرىتىمىز. ھازىرقى دەۋردىكى بىكى شېرىنىتىمىزگە نەزەر سالساق، بۇنىڭ مىساللىرى تولۇپ يېتىپتۇ.

بىز پەقەت تالانتلىق ئۇيغۇر شائىرى تېپىچان ئېلىيوپنىڭ ئوز ئىجادىيىتىدە خەلق ماقال-تەمسىللىرىدىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىپ كەلگەنلىگىنى مىسال قىلىپ ئوتسەك بولار:

"باشقا ئوي باردۇر ئۇنىڭ كوڭلىدە،
سەككىز دېمەكلار سانىماي تۇرۇپ".

«ساربىيە» دىن.

"ئۆزگە يۇرتتا شاھى تۇن ئىچرە قورۇنغان تەنلىرىم
ئۆز ئېلىمدە يايرىغاي كېيىمىم كۆلاھۇ ـ جەندەمەن".
«ۋەتەن ھەققىدە غەزەل» دىن.

"قۇتىرىدى ھە دەپ شاپاشلاپ، ھۇرپىيىپ دەھشەت سېلىپ،
دېيىشىپ: "بازار شۇنىڭ كىم ماڭسا چاققان ئالدىدا".
«يېڭى پەرمان ئالدىدا» دىن.

تېپىچان ئېلىيوپ خەلق قوشاقلىرىنى، ماقال ـ تەمسىللىرىنى، رىۋايەتلىرىنى ياخشى ئۆگەنگەنلىگى ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن كوچۇرمە ۋە ئىجادىي ھالدا پايدىلىنالايدۇ. يۇقۇرىدىكى 2 ـ مىسالدا "كىشى يۇرتىدا سۇلتان بولغىچە، ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاڭ بول" دىگەن ماقالنى شېئىرىي پىكىر بىلەن يۇغۇرۇپ، مەزمۇنلۇق ۋە ئوبرازلىق بىر كۆپلېت شېئىر قىلغانلىغىنى كوردۇق. تېپىچاڭنىڭ شېئىرلىرىدا مۇنداق مىساللار ناھايىتى كوپ.
ئۇنىڭدىن باشقا نۇرغۇن پىشقەدەم ۋە ياش يازغۇچى، شائىرلىرىمىزمۇ خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلاندى ۋە پايدىلانماقتا.
ماقال ـ تەمسىللەرنىڭ ئەقلىيە ۋە مەنتىقىلىغى كۈچلۈك بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھىكمەتلىك سوزلەر دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ياخشى تۇزۇلگەن ماقال ـ تەمسىللەردە سوزلەر شۇنچىلىك ئىخچام ۋە جىپسىلاشقان بولىدۇكى، بىرەر سوزنى قوشۇپ قويۇشقىمۇ، ئېلىۋېتىشكىمۇ ۋە ياكى ئالماشتۇرۇشقىمۇ بولمايدۇ. مەسىلەن، "ھەق ئېگىلەر،

سۆنماس"، "ياش توككىچە، مۆشت تۆگ". "مىنەتلىك ئېشىكدىن قارنىمىنىڭ ئېچى ياخشى"، "پۈل تاپقىچە ئەقىل ئاپ" دېگەن ماقاللار كوپ يىللىق ئىجتىمائى ئەمىلىيەت خۇلاسىلىرى بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر بىرىنى ئادەتتىكى گەپ بىلەن شەرھىلىسەك، بىرنەچچە جۈملە بولىدۇ.

تەمسىللەر ماقاللاردىن بىرئاز پەرقلىنىدۇ. تۈرمۇشتىكى تۈرلۈك ھادىسىلەرنى، كىشىلەرنىڭ ياخشى-يامان خۇسۇسىيەتلىرىنى ھايۋان ۋە نەرسىلەرنىڭ قىلىقلىرى، تەبىئىتى ۋە ھالىتى بىلەن تەققاس قىلىنغان (سېلىشتۇرۇلغان) ھىكمەتلىك سوزلەر تەمسىل بولىدۇ. تەمسىللەرمۇ تەربىيەۋى ئەھمىيىتى جەھەتتە ماقاللار بىلەن ئوخشاش ئورۇندا تۇرىدۇ. مەسىلەن،

قاغىلار قاق ئېتىدۇ،
ئۆز كۆڭلىنى شات ئېتىدۇ.

قاغا بالام - ئاپپاق بالام،
كەرپە بالام - يۇمشاق بالام.

چاشقانىڭ ئولگۈسى كەلسە،
مۇشۇكنىڭ قۇيرۇغىنى چىشلەر.

توشۇك بىرتەقتىن كۆلەر.

بىز ماقال - تەمسىللەردە ھەر خىل يەنى خۇ-

سۇسىيەتلەرنى ئۇچرىتىمىز. بەزى ماقال ـ تەمسىللەر كوچمە مەنىدە بولىدۇ. "تومۇرنى قىزىغىدا سوق" دېگەن ماقال سەندەل ئۇستىدە تۇرغان قىمپ ـ قىزىل چوغدەك تومۇر ـ نىڭ ئوبرازىنى بېرىدۇ. لېكىن بۇ ماقالنىڭ ئاساسىي قىممىتى ئوبراز بېرىشتە ئەمەس، بەلكى ھەر ئىشنى ئوز ۋاقتىدا، كېچىكتۈرمەستىن ئىشلەش لازىملىغىنى چۈشەن ـ دۈرىدۇ.

بەزى ماقال ـ تەمسىللەر شەكىل جەھەتتىن شېئىر ـ يەت يولى بىلەن تۈزۈلگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا قاپىيە، ۋەزىن ۋە تۇراقلار بولىدۇ. مەسىلەن،

ياماننىڭ ياخشىسى بولغىچە،
ياخشىنىڭ يامىنى بىل.
قارىمۇقنىڭ دانىسى بولغىچە،
بۇغداينىڭ سامىنى بىل.

پادا باققاندا دوست ئىدۇق،
ياڭاق چاققاندا ئايرىلدۇق.

ئارپا ـ تېرىق ئاش ئىكەن،
ئۇنچە ـ مارجان تاش ئىكەن.

بەزى ماقال ـ تەمسىللەردە شېئىرىي شەكىل بولمـ ـ سىمۇ، جۈملە ئىچىدىكى ئىككى سوز باش تەرەپتىن

قاپىيىداش بولۇپ كېلىدۇ. مەسىلەن،

ئاللا بەرمىگەننى مۇللا بەرمەس.

ئويناپ سوزلىسەڭمۇ ئويلاپ سوزلە.

تۇگمىنى كورۇپ، توگىنى كورمەپتۇ.

ماقال ـ تەمسىللەردىكى مۇنداق يۇقۇرى شېئىرىي خۇسۇسىيەت كىشىلەرنىڭ ئەسته ساقلاپ قېلىشىنى ئاساسلاشتۇرىدۇ.

ماقال ـ تەمسىللەر ئۇزگىرىپ تۇرۇش خۇسۇسىيىتىگىمۇ ئىگە. بۇنىڭ سەۋەبى، بىرىنچىدىن، ئۇزاق تارىخىي جەريانلاردىن بۇيان ئېغىزغا كوچۇپ يۇرۇپ، تۇرلۇك ئىجتىمائى قاتلام كىشىلىرىنىڭ ئوخشاش بولمىغان تۇرمۇش چۈشەنچىلىرىنى سىڭدۇرۇۋالغانلىقىدىن بولىدۇ. تۇۋەندىكى 3 ماقالنىڭ 1 ـ قۇرلىرى ئوخشاش بولسىمۇ، 2 ـ قۇرلىرى ئۇزگەرگەن، مەنىسىمۇ بىر بىرىدىن پەرقلەنگەن. مەسىلەن،

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بوز خالتاڭنى قويۇپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بەش بالاڭنى قويۇپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
تاۋا ـ توقا كىيىپ بار.

ئىككىنچىسى، ھەر يەرنىڭ تۇرمۇش شارائىتى، ئورۇپ ـ ئادىتى ۋە تىل شۇنىسىرى ئاز ـ تولا پەرقلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن بىر مەزمۇنىدىكى ماقال باشقىچە سوز، ئاتالغۇلار بىلەن تۈزۈلگەن بولىدۇ. مەسىلەن، شىمالىي شىنجاڭدا "ھەسەلنى كوپ يىسەڭ ئەمەن تېتىيدۇ" دىگەن ماقال جەنۇبىي شىنجاڭدا "ھالۋىنى تولا يىسەڭ زاڭ تېتىيدۇ" دەپ ئىپادىلىنىدۇ.

مۇشۇنداق ئىككى خىل سەۋەپ بىلەن ئوزگىرىپ، تۈرلۈك شەكىل ئالغان ماقال ـ تەمسىلەر خېلى بار. بۇنىڭ بىرى ئاساس، قالغان خىللىرى ۋارىيانت بولىدۇ. ۋارىيانتلار مەزمۇن جەھەتتە ئوخشاش بولسىمۇ، ئوزۇن ۋە پەيتكە قاراپ تاللاپ ئىشلىتىلىدۇ.

يەنە شۇنداق ماقال ـ تەمسىلەرمۇ ئۇچرايدۇكى، دىمەكچى بولغان بىر خىل مەقسەت قارىمۇ ـ قارشى مەزمۇندا تۈزۈلگەن بولىدۇ. مەسىلەن،

ئاتمىشقا كىرگەن ئاتىدىن ئەقىل سورىما.

چوڭنىڭ ئەقلىمۇ چوڭ.

قىرىق ھۈنەر ـــ ھۈنەر ئەمەس،
ئەسلى ھۈنەر ـــ چويلىچىلىق.

ئەر كىشىگە يەتمىش تۆرلۈك ھۈنەر ئاز.

گەپكە گەپ كەلگەندە ئاتاڭدىن قايتما.

ئاغزىمغا كەلدى دەپ دېمە،
ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە.

بۇنداق بولۇشى ھەرقانداق ھادىسە ۋە نەرسىنىڭ ئىككى تەرىپى بولغىنى ئۈچۈن كىشىلەر مەسىلىنىڭ قايسى تەرىپىگە دۇچكەلسە، شۇ تەرەپتىكى ئامىللارنى ھاسىل قىلغان ۋە شۇ مەزمۇندا ماقال كېلىپ چىققان.

بارلىق ماقال ـ تەمسىللەر ئىشلىتىلىشى ۋە تەدبىق قىلىنىشى جەھەتتە 3 خىل بولىدۇ: 1 ـ خىل ماقال-تەمسىللەر ئۇزى ئىپادىلىگەن مەقسەت ۋە ھادىسە ئۈچۈنلا ئىشلىتىلىدۇ، باشقا ئەھۋاللارغا تەدبىق قىلىنمايدۇ. مەسىلەن،

كۈچ بىرلىكتە، ئىش ئۇملۇكتە.

يەر ھەيدىسەڭ كۈز ھەيدە،
كۈز ھەيدىمىسەڭ يۈز ھەيدە.

ئېغىرلىق ـــ رەھىمانلىق، يېنىكلىك ـــ شەيتانلىق.

2 ـ خىل ماقال ـ تەمسىللەر ئۇزى ئىپادىلىگەن ھادىسە ئۈچۈنمۇ، شۇنىڭغا ئوخشايدىغان ھادىسىلەر ئۈ-

چۈنمۇ تەدبىق قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. مەسىلەن،

ئالماقنىڭ بەرمىگى بار، چىقماقنىڭ چۈشمىگى.

ئوتنى كىم تۇتسا شۇنىڭ قولى كۆيەر.

قۇرۇق تاغار ئاۋاز تۇرماس.

3 ـ خىل ماقال ـ تەمسىلىەر ئوزى ئىپادىلىگەن نەرسە ۋە ھادىسىدىن باشقا ئەھۋاللارغا تەدبىق قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ. بۇلار ماقال ئەمەس، ئاساسەن تەمسىل بولىدۇ. مەسىلەن،

قازاننىڭ گۈۋاچسى چومۇچ.

پالتا چۈشكىچە كوتەك ئارام ئاپتۇ.

توخۇ داڭگال چۈشەر، ئوشكە جاڭگال.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئوتۇش كېرەككى، ماقال ـ تەمسىل ـ لەرنىڭ نۇرغۇنلىرىنى ئېنىق بىر تېمىغا مەنسۇپ دەپ ھوكۇم قىلغىلى بولمايدۇ. تۇرلۇك تەھلىل قىلىش نەتىجىسىدە تۇرلۇك مەزمۇن چىقارغىلى بولىدىغان ماقال ـ تەمسىلىەرمۇ خېلى كۆپ ئۇچرايدۇ. مەسىلەن، "تاز جاپـ دۇغىچە تەي تارقاپتۇ" دىگەن ماقالنىڭ ئىنگىسىنى ئاساس قىلغاندا، تۇرلۇك جىسمانى ئەيىپلەر تېمىسىغا كىرىدۇ. جاپـدۇنۇش، ياسىنىشنى كۆزدە تۇتقاندا، زىيا ـ زىنەت ۋە ياسانچۇقلۇق تېمىسىغا كىرىدۇ. جاپـدۇغىچە

ۋاقىتنى ئوتكۈزۈۋەتكەنلىگىنى كۆزدە تۇتقاندا، ۋاقىت، مەز-گىل تېمىسىغا كىرىدۇ. مۇنداق ماقال - تەمسىللەرنى كىشىلەر تۇرمۇشتا قانداق تەھلىل قىلسا، شۇنداق ئەھ-ۋالغا تەدبىقلاپ ئىشلىتىۋېرىدۇ.

يازغۇچىلار، شائىرلار، ناتىقلار ۋە تەشۋىقاتچىلار خەلق ماقال - تەمسىللىرىدىن ئورۇنلۇق پايدىلانسا، ئۇ-لارنىڭ تىلى جانلىق، ئاممىباپ ۋە چۈشىنىشلىك بولىدۇ. ئورۇنلۇق پايدىلانمىسا ياكى خەلق چۈشەنمەيدىغان سوز-لەرنى ئارىلاشتۇرۇپ سوزلىسە، ئۇنىڭ ئوقۇغۇچى ۋە تىڭ-شىغۇچىلار ئۈچۈن قانچىلىك پايدىسى بولىدۇ؟ بۇ، خەلق ماقالى بىلەن ئېيتقاندا، "مەزىسى يوق گەپتىن پاقىنىڭ لېشى ياخشى" دىگەندەك ئىش بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ماقال - تەمسىللەرنى تاللاۋېلىشنى ۋە تونۇرا ئىشلىتىشنى بىلىشىمىز كېرەك.

بۇ توپلامدىن ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلەر، ئاخباراتـ-چىلار، تەشۋىقاتچىلار، تەتقىقاتچىلار ۋە تەرجىمانلارنىڭ پايدىلىنىدىغانلىغىنى كۆزدە تۇتۇپ، ھازىرقى دەۋرىمىزگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان، ئوتمۇش جەمىيەتتىكى تارىخىي شا-رائىتنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ماقال - تەمسىللەر «يۇقۇرى تەبىقىنىڭ ماقال - تەمسىللىرى» دىگەن ماۋزۇ ئاستىغا، بەزىلىرى ئوز مەزمۇنى بويىچە باشقا ماۋزۇلارغا كىرگۈ-زۈلدى. ئەگەر بىز ئۇنداق ئەكسىيەتچىل ۋە خۇراپىي مەزمۇندىكى ماقال - تەمسىللەرنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىپ

تاشلايدىغان بولساق، تارىخنىڭ سەلبى دەرسلىكلىرىنى ئىنكار قىلغان بولىمىز. گەپ ــ ئۇلاردىن تۇغرا پايدىلىنىشقا باغلىق.

باي ۋە رەڭدار خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىمىزنىڭ ۋە ئۇنىڭ مۇھىم ژانىرى بولغان ماقال ـ تەمسىللەرنى توپلاپ رەتلەش، تەھلىل ۋە تەتقىق قىلىش ئىشى مۇھىم ئىلمىي خىزمەت ھېسابلىنىدۇ. بۇ خىزمەت "4 كىشىلىك گۇرۇھ" نىڭ زىيانكەشلىكىگە ئېغىر دەرىجىدە ئۇچرىغان ئىدى. مانا ئەمدى بۇ توسالغۇ سۇپۇرۇپ تاشلىنىپ، بۇ خىزمەتنى دادىللىق بىلەن قولغا ئېلىشنىڭ ياخشى پۇرسىتى كەلدى!

مەن بۇ كىتابقا ئۆزلىرىنىڭ توپلىغان ئازدۇر ـ كۆپتۇر ماقال ـ تەمسىللىرىنى تەقدىم قىلغان يولداشلارغا رەخمەت ئېيتىمەن.

مەھەممەت رەھىم

1978 ـ يىل 12 ـ ئاي، ئۈرۈمچى.

2008.7.8

1. ۋەتەن، خەلق، ئەل - يۇرت توغرىسىدا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا،
رەڭگى - رويۇڭ سامان بولماس.

ئاتاڭنىڭ بالىسى بولغىچە،
ئەلنىڭ بالىسى بول.

ئاتاڭ ئولسە ئولسۇن،
ئاتاڭنى كۆرگەنلەر ئولمىسۇن.

دىلى ئوچۇقنىڭ قولى ئوچۇق،
ئەل سويگەنىڭ يولى ئوچۇق.

خەلق ئېيتماس، ئېيتسا خاتا ئېيتماس.

خەلقنى ئالدايمەن دېگىنىڭ — ئوزەڭنى ئالدىغىنىڭ.

كىشىنىڭ يۇرتىدا سۇلتان بولغىچە،
ئوز يۇرتۇڭدا ئۇلتاڭ بول.

سەن تاش سانىساڭ،
خەلق قۇم سانايدۇ.

يارىڭنى گۈل ئارىسىدىن ئىزلە،
ئەركىڭنى ئەل ئارىسىدىن.

يېرى بايىنىڭ ئېلى باي.

يولىدىن ئازسىمۇ، يۇرتىدىن ئازمايتۇ.

يۇرت ئىشىگى كەڭ.

يۇرت قوغدىساڭ ئوسەرسەن،
قوغدىمىساڭ ئوچەرسەن.

قولۇڭدىن كەلسە، ئەلدىن ئايىما.

ئەل ئامانلىقنى تىلەر، دۇشمەن يامانلىقنى.

ئەل ئامان ــ شەھىرىڭ ئامان.

ئەل بار يەردە ئەر بار.

ئەل باسمىغان يەردە كوپ يۇرمە.

ئەل بىلەن ئولۇم — بەج

ئەلگە كىرسەڭ ئىلىگچە،
سۇغا كىرسەڭ بىلىگچە.

ئەلگە ياققان خار ئەمەس.

ئەلگە قوشۇلساڭ ئەر بولسەن.
ئەلدىن ئايرىلساڭ يەر بولسەن.

ئەل ئىچى — ئالتۇن بوشۇك.

ئەل جېنى بىلەن، ھەشقىز ئېرى.

ئەللىك يىلدا ئەل يېڭىلمىسۇن،
يۇز يىلدا قازان.

ئەلنىڭ جېنى چىقسا،
گالۋاڭنىڭ كۆلگىسى كېلەر.

ئەلنىڭ قۇلىغى ئەللىك.

ئەل ھىممىتى دەريا.

شۇيان.

ت قوزغىلار.

لده.

نىڭ ئاغىسى،
ڭ چاكىرى.

نېنىنى يە،
غېمىنى يە.

تۇققان ئانا،
ى ـــ ئوگەي ئانا.

ۇچۇن كۆلەرسەن،
ئۇچۇن ئولەرسەن.

ى تاشلاپ، تالقان يەپتۇ،
تاشلاپ، ئارمان يەپتۇ.

2008.7.8

2. ئىنتىپاقلىق، ئوملۇك ۋە يەككىلىك توغرىسىدا

ئارىسالدا ئېشەكنى بۇرە يەپتۇ.

ئارپا ئىچىدە بىر بۇغداي.

ئاتىسى باشقىنى خۇدا قوشىدۇ،
ئۇيرى باشقىنى نوختا (قوشىدۇ).

ئاۋارە بولدى يەككە،
ھوسۇلىنى يىدى دەككە.

ئايرىلغاننى ئېيىق يەر،
بولۇنگەننى بورە (يەر).

ئايرىلغاننى قار باسار،
بولۇنگەننى بوران (باسار).

باش قەيەردە بولسا، پۇت شۇ يەردە.

بىر ئىت قاۋىسا، ھەممە ئىت تەڭ قاۋاپتۇ.

بىرلىك بولماي، تىرىكلىك بولماس.

بىرنىڭ كاساپىتى مىڭغا.

دىلى بىرنىڭ تىلى بىر.

ئىككى قوشقارنىڭ كاللىسى بىر قازاندا قاينىماس.

ئىككى قوشقار ئۇسۇشكەندە، بورىنىڭ قوسىغى ئاچىدۇ.

ئىككى ئويۇنىڭ قۇرغۇنلۇغى بىر ئويگە ئاش بولار.

ئىچ ئات تارتسا، يانداق تارتماپتۇ،
ئايغىر تارتسا، بايتال تارتماپتۇ.

ئىش ئوملۇكتە، كۈچ بىرلىكتە.

جانمۇ ـ جان ـــ ئۇزۇنىڭ جېنى،
كىشىنىڭ جېنى ـــ ئىتنىڭ جېنى.

كەككە باقما، كوپكە باق.

كوپنىڭ كۆچى كوپ.

كوپنىڭ مېلىنى ئوغرى ئالماس.

كوپچىلىكتىن توشقان قېچىپ قۇتۇلماس.

كوپتىن ياخشى ئەقىل چىقار.

كوپتىن يامانلاپ، كومۇلمەي قاپتۇ.

كوپ تۆكۈرسە كول تولار.

كوپ يىلقا ئارىسىدا توكۇر قۇلۇن بىلىنمەس.

سېنىڭ ـ مېنىڭ دېگەن كوڭۈل تارلىغى،
سېرى يات، بېرى يات دېگەن ئورۇن تارلىغى.

تىرىك بولساق بىر يەردە بىز،
ئولۇك بولساق بىر گۆردە بىز.

توپ توپقا يېقىلار،
يالغۇز ئازگالغا (يېقىلار).

توپقا قاراپ تاش ئاتما.

تەك يىگەن تەنگە سىڭەر،
يالغۇز يىگەن يەرگە (سىڭەر).

يالغۇز ئاتنىڭ چېكى چىقماس،
چېكى چىقسىمۇ دېگى چىقماس.

يالغۇز خىش تام بولماس.

يالغۇزنىڭ سوزى ئۇتمەس.

يالغۇز ياغاچ ئوي بولماس،
يالغۇز يىگىت بەگ بولماس.

يالغۇز يۈرۈپ يول تاپقىچە چىشىڭ توكۇلەر.

يىگىنە قاياققا ماڭسا، يىپمۇ شۇ ياققا ماڭار.

ھەركىمنىڭ دەردى ئوزى ئۇچۇن توگىددىن يوغان.

ھەركىمنىڭ چىرىغىنىڭ يورۇغى ئوزىگە چۈشەر.

ھەركىم ئۆز ئاغرىغىنى سۆزلەيدۇ.

ھەركىم ئۆلۈگى ئۈچۈن يىغلار.

ھەر كىشى ئۆز غېمىدە،
كور كىشى كوز غېمىدە.

ھەر ئويىنىڭ موريسى باشقا.

قۇم يىغىلسا تاغ بولىدۇ،
ئەل يىغىلسا باغ بولىدۇ.

ئەلنى كېلىشتۈرگۈچى — چاپانغا تۈگمە تاقىغۇچى.

ئومەكلىك ئىتنىڭ قۇيرۇغى دىك.

ئوزى ئۈچۈن ئۇخلىغان،
كىشى ئۈچۈن چۈش كورەر.

ئۆز كوز ئوزگە لازىم،
مىدەستان كوزگە لازىم.

ئوزەمنىڭ دەرمەن،
ئۆلتۈرۈپ — قويۇپ يەرمەن.

ئۇزەكنى بىل، ئۇزگىنى قوي،
(غىنە قىلىپ يولۇڭغا ماڭ).

ئۇزەڭ يىمىسەڭ غېمىڭنى،
قاغا چوقار تېنىڭنى.

ئۇرۇك ئۇرۇكنى كورسە ئالا بولار.

2008.7.8

3. دوستلۇق ۋە دۇشمەنلىك توغرىسىدا

ئارقاڭدىكى دۇشمەن،
ئالدىڭدىكى دوست.

ئاتا دۇشمىنىنى ئۆزەڭگە دوست تۇتما.

ئاتاڭ باردا دوست ئىزلە،
ئېتىڭ باردا يول (ئىزلە).

ئايىنىپ كەتكەن دوست ئەمەس.

ئايرىلغان دوست ئىگىرىڭنىڭ كەينى قېشىنى سورايدۇ.

ئاغىنەڭ ساپ بولسا،
تاشلىقتا ئات بولسا.

ئاغزىدا كۈلكە، چاخچاق،
قويىندا پالتا، پىچاق.

بورسۇ دوستىغا قەست قىلماس.

بورىنى قانچە باقساڭمۇ ئىككى كوزى جاڭگالدا.

بۇگۈنكى دوستلىرىڭدىن ئەتىكى دۇشمەنلىرىڭ زىرەك.

دوست ئايرىغان دوزاق تۇۋدە.

دوست باشقا قارايدۇ،
دۇشمەن ئاياقتا (قارايدۇ).

دوست بول سىرىنى بىلىپ.

دوست كەينىڭدە ماختار،
دۇشمەن ئالدىڭدا (ماختار).

دوستىڭ دوستلۇغى بېشىڭغا كۇن چۇشكەندە بىلىنەر.

دوستىڭ كوڭلى قالغىچە،
دۇشمەنىڭ بويى سۇنسۇن.

دوست سوزىنى تاشلىما،
تاشلاپ بېشىڭنى قاشلىما.

دوستتىن يامانلىغان ئەقىلنىڭ يوقلۇغى،
تاماقتىن يامانلىغان قوساقنىڭ توقلۇغى.

دوستۇڭ ئامانلىق تىلەر،
دۇشمىنىڭ يامانلىق (تىلەر).

دوستۇڭ دوست بولسۇن،
ھىساۋىڭ دۇرۇس بولسۇن.

دوستۇڭغا خار بولغىچە،
دۇشمىنىڭگە ئارتىلىۋال.

دوستۇڭ ئۇچۇن زەھەر يۇت.

دوست يىغلىتىپ ئېيىتار،
دۇشمەن كۇلدۇرۇپ (ئېيىتار).

دوستقا ئىناق بول،
دۇشمەندىن يىراق (بول).

دوستقا مۇھەببەت،
دۇشمەنگە نەپرەت.

دوستقا تاپا قىلما،
دۇشمەنگە كۇلكە (قىلما).

دۇشمىنىڭگە ھال ئېيتما، كۇلگىسى كېلىدۇ،
دوستۇڭدىن سىر ئايىما، يىلگۇسى كېلىدۇ.

دۇشمىنىڭگە ئولۇم تىلىگىچە،
ئۇزەڭگە ئومۇر تىلە.

دۇشمىنىڭنىڭ كۇلگىنى ــ
سىرىڭنى يىلگىنى.

دۇشمىنىڭنى سەرسان قىل،
مۇشكۈلۈڭنى ئاسان قىل.

دۇشمىنىڭنى قاتتىق ئۇر،
كالتىگ ڭنى ئايىما.

دۇشمەننى كۇندۇزى ئويلا، كېچىسى پايلا.

دۇشمەننى شېكەر بىلەن ئولتۇر.

دۇشمەن سىرىڭنى ئوغرىلايدۇ،
دوست خاتالىيىڭنى توغرىلايدۇ.

ئېشەككە باش بولساڭمۇ،
دۇشمىنىڭگە تاش بول.

ئىلپىتىڭ قاغا بولسا، يېيىشىڭ پوق.

ئىلپەت تاپ ــ قۇدرەت تاپ.

جان دوستۇڭ جېنىدىن كېچەر،
مال دوستۇڭ مېلىدىن كەچمەس.

مېلىڭ مىڭغا يەتكىچە،
ئوڭگەڭ مىڭغا يەتسۇن.

مەيدە ئاغرىتقان ئاش ئەمەس،
كۆڭۈل ئاغرىتقان دوست ئەمەس.

ئورنىنى كىم كولىسا، ئۇزى چۈشەر.

پادا باققاندا دوست ئىدۇق،
ياڭاق چاققاندا ئايرىلدۇق.

پۇل بار چاغدا مىڭى دوست،
پۇل تۈگىگەندە قېنى دوست.

چاپانىڭ يېڭىسى ياخشى،
دوستۇڭ كونىسى (ياخشى).

چۈشكە نىمە كىرمەيدۇ،
دۇشمەن نىمە دىمەيدۇ.

تېگى دۇشمەن دوست ئەمەس،
ئوپكە، قېرىن گوش ئەمەس.

ياخشى كورگەن دوستۇڭغا
ياخشى كورگەن نەرسەڭنى بەر.

يامان ئات ئىگىسىنى يەرگە ئاتار،
يامان دوست دوستىنى دۇشمەنگە سېتار.

ياۋ ياقىدىن ئالسا، ئىت ئېتەكتىن ئالار.

يېغى ياندىن قوپار، دۇشمەن تاپاندىن.

يۇز دوستتىن بىر دۇشمەن يامان.

ھىساپلىق دوست ئايرىلماس.

قوشماق تەس، ئايرىماق ئاسان.

قولۇڭ ياغلانسا، دوستۇڭغا سۈرتە.

قۇرۇت ياغاچنى ئىچىدىن يەر.

قەست قىلغاننى پەس قىل.

ئەيىپسىز دوستنى ئىزلىگەن دوستسىز قالار.

2008.7.8

4. باتۇرلۇق، مەرتلىك ۋە قورقۇنچاقلىق توغرىسىدا

باتۇر دۇشمەنسىز بولماس.

باتۇر جەڭدە، هورۇن كاڭدا.

باتۇرنى مەيداندا سىنا،
سوزمەنىنى دەۋادا (سىنا).

باتۇر چۇشىدە دۇشمەن كورەر.

باتۇرغا بىلەك كۈرەك،
يالغانغا يۇرەك (كۈرەك).

باتۇرغا ئوق كار قىلماس.

بورىدىن قورققان قوي باقماس.

ئېسىلساڭ نارغا ئېسىل،
يىقىلساڭ ناردىن يىقىل.

ئىت گادايدىن قورقىدۇ،
گادای ئىتتىن (قورقىدۇ).

ئىتتىن قورققان گادای ئەمەس.

جاڭگا جان كەلگەندە باتۇر.

جېنىمنى ئويلىسام ئۇيقۇم قاچىدۇ.

جېنىمنىڭ گېپى چىقسا، جېنى چىقمىتۇ.

كەچ قالغان قاراڭغۇدىن قورقماپتۇ،
ئەرگە تەككەن دەرەڭگىدىن قورقماپتۇ.

كوپ ئاتقان بىلەن مەرگەن بولماس،
كوپ سوزلىگەن بىلەن چىچەن (بولماس).

كوز قورقاق، قول باتۇر.

كۇچ ئاتىسىنى ئايىماس.

لەۋزىدە تۇرمىغان يىگىت ئەمەس.

مەرت بولساڭ مەيدانغا چىق.

مەرتنى مەيداندا سىنا.

مەرت سوزىدىن قايتماس،
يولۇاس ئىزىدىن (قايتماس).

مەرت يېگىلسە مەيداندا قالمدۇ.

نامەرتكە سۆزساڭ بويىنۇڭنى،
پۇچەك ياڭاقتا تولدۇرىدۇ قويىنۇڭنى.

نىمىدىن قورقساڭ، شۇڭغا يولۇقسەن.

ئوتنىڭ تېشىدا كويگەچە، ئىچىدە كوي.

پالۋان دەرت يەيدۇ،
بالىلىرى گوش (يەيدۇ).

پەمسىز باتۇرلۇق — قورۇلى يوق مىلتىق.

چاپسىنى بارغا مۇشت ئاتاي،
جۇۋىسى بارغا تو كەتسۇن.

رودۇپاي كالتەكتىن قورقمدۇ.

ساددىن لاچىن تۇغۇلۇپتۇ.

سۇغا يىقىلغان يامغۇردىن قورقماس.

توخۇنى ئولتۇرمىگىچە، يولۇاسنى قورقۇتقىلى بولماس.

توشقاندەك يۇز يىل ياشىغىچە،
يولۇاستەك بىر يىل ياشا.

تۇگمەندە تۇغۇلغان چاشقان گۇلدۇرماسىدىن قورقماس.

ئۇچتۇندىن قورققان تومۇرچى ئەمەس.

شەڭگىلدىكىدىن قورقمايمەن،
قوناقلىقتىن چىقمايمەن.

يالاڭاياق سۇددىن قورقماس.

يېتىم ئولگىچە، ئېتىم ئول.

يېغىدىن يار بويى قاچ.

يېغىلىق كۇندە يات ياخشى.

ئىلاندىن قورقۇپ كەتكەن ئاغامچىدەمنىمۇ قورقىدۇ.

يىقىلغانىنى يەر كوتىرەر.

يىقىلغان چىلىشقا تويماپتۇ.

يولۇاس بالىسىنى تۇتىمەن دىسەك،
يولۇاس ئۇۋۇنىسىغا كىر.

يولۇاسنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس،
ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر.

يولۇاسقا يولۇقما،
يولۇقساڭمۇ هولۇقما.

يۇز قاغىغا بىر شۇڭقار كۇپايە.

قاچقانمۇ خۇدا دەيدۇ، قوغلىغانمۇ.

قاچقۇنىغا شەپقەت يوق،
ئازغۇنىغا هورمەت (يوق).

قىچىپ كەتكەن چىچىپ كەتتى.

قورقۇنچاقنىڭ تۇمىغى بولغىچە،
باتۇرنىڭ چومىغى بۇل.

قورقۇنچاقتا نومۇس يوق.

قورقۇنچاق ھەسەتخور بولار،
نامەرت قەسەمخور (بولار).

قورقۇنچاق ئولمەي تۇرۇپ مىڭ قېتىم ئولەر.

قورققان ئاۋال مۇشت تەڭلەر.

قورققان مۇشۇككە چاشقاننىڭ ئۇۋۇسى ساراي بوپتۇ.

قورققانلى ئەجەل قوغلار.

قورققان يەردە جىن بار.

قورققانغا قوش كورۇنەر،
كولەڭگىسى بەش كورۇنەر.

قۇشقاچتىن قورققان بۇغداي تېرىماس.

ئەندىشىنىڭ ئېتى قورققاق.

ئوزۇنىڭ سايىسىدىن ئوزى ئۇركۇپتۇ.

ئوزى قىلغان ئەر ئوزى يىغلىماس.

5. ئىلىم - پەن، ھۇنەر ۋە ئادانلىق توغرىسىدا

ئادەم بالىسىنىڭ باھاسى ئىلىم بىلەن.

ئادەمنىڭ تېشىغا قارىماي، ئىچىگە قارا.

ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى.

ئاۋالقى قۇلاقتىن كېيىنكى ھۈكۈم ئوزۇپتۇ.

بىلگىنىڭنى ئەلدىن ئايىما.
بىلمىگەننى بىلمەن دەپ كايىما.

بىلگەن بىلگىنىنى ئىشلەر،
بىلمىگەن بارمىغىنى چىشلەر.

بىلگەن بىلمىگە ئىشىنەر،
بىلمىگەن نېمىسىگە (ئىشىنەر)؟

بىلگەندىن ئۈگەن،
بىلمىگەنگە ئۈگەت.

بىلگەنگە ئون ئىككى،
بىلمىگەنگە ئوتتۇز ئىككى.

بىلىمگى چوڭ بىرنى يېگەر،
بىلىمى چوڭ ھېكمنى (يېگەر).

بىلىم — ئەقىلنىڭ چىرىغى،
يوقتۇر يولنىڭ يېرىغى.

بىلىملىك ئاسمانغا چىقىپتۇ،
بىلىمسىز ساماندا يېتىپتۇ.

بىلىملىك كىشى ئوزار،
بىلىمسىز كىشى توزار.

بىلىملىكنىڭ باھاسى يوق،
بىلىمسىزنىڭ ساپاسى (يوق).

بىلىمسىز ئادەم — ھۇنىرسىز دەرەخ.

بىلىمسىزگە ئىش يوق،
ئىشسىزغا ئاش (يوق).

بىلىمسىزگە ھال ئېيتقىچە،
ئىچىگىدە سېسىپ كەتسۇن.

بىلىم گەننى قىلما، بىلگىنىڭنى پەملە.

بىلىمسىلىك ئەيىپ ئەمەس، تىرىشماسلىق ئەيىپ.

ئېلىپنى تاياق دېيەلمەيدۇ،
مىمنى چوماق (دېيەلمەيدۇ).

ئېشىغا قاراپ تاۋۇغى،
ھۇنىرىگە قاراپ سىمكىرى.

گوھەرلىك بولۇشتىن ھۇنەرلىك بولۇش ئارتۇق.

گوھەر ياتىدۇ سايدا،
تونۇمىساڭ نەمە پايدا.

ئىلىملىك — نۇر،
ئىلىمسىز — خور.

ئىچىگىدىن كومۇر چىقسىمۇ توكۇپ كەت.

ئىش ئۇستىسىدىن قورقار.

جانلىق نادان — ئولۇك،
جانسىز ئالىم — تىرىك.

كوپ ئوقۇغان كوپ بىلەر.

كوپ ياشىغان نەمە بىلەر،
كوپنى كورگەن شۇ بىلەر.

مۇڭلۇك دەرەخ ئېگىلىپ تۇرىدۇ،
كىشىلەر ئاڭا تىرەك قويىدۇ.
مۇڭسىز دەرەخ غادىيىپ تۇرىدۇ،
كىشىلەر ئۇنى پۇتاپ تۇرىدۇ.

مۇڭسىز دەرەخقە كىم باقىدۇ،
مۇڭلۇك دەرەخقە ھەركىم قىزل ئۇزىتىدۇ.

نادانلىق ــ قاراڭغۇلۇقتىن يامان.

نادانغا ئېيتقان ئىسىت سوزۇم،
ئولۇككە يىغلىغان ئىسىت كوزۇم.

نادان قازانغا قارايدۇ، تادان ئوچاققا.

نەسىنى بىلمەسلىك شۇنىڭدىن قورقىسەن.

ئوقۇغان ئوغۇل ئاتىسىدىن ئۇلۇغ.

رەخت پۇل ئەمەس، ھۇنەر پۇل.

ساختىپەز نادانلىق تاپىدۇ، بىلىملىكتىن قاچىدۇ.

سوراپ بىلىش ئەيىپ ئەمەس.

سوربىغان بىلىم ئالار،
ئۇيالغان كىيىمن قالار.

توخۇ بىلگىنىنى قىچقىرار.

تومۇرچىنىڭ قولىدا تومۇر ئىمان ئىيتىدۇ.

ئۇستا باردا قولۇڭنى تارت،
موللا باردا تىلىڭنى (تارت).

ئۇستا كورمىگەن شاگىرت
ھەر مۇقامدا يورغىلار.

شاكىچىك تىككەن توقۇمىنىڭ
ئالدى ـ كەينىنىڭ پەرقى يوق.

ھۇنىرى بار قول ئۇلمەس.

ھۇنىرى يوق كىشىنىڭ،
مەنىسى يوق ئىشىنىڭ.

ھۇنەر كوپكىمۇ يەتكۈزىدۇ،
كوككىمۇ يەتكۈزىدۇ.

ھۇنەرلىك ئەر خار بولماس،
دوست ــ دۇشمەنگە زار بولماس.

ھۇنەر ــ قىلسا ئۈنەر.

قازاندا بولسا چومۇچكە چىقار،
بولمىسا نىمە چىقار.

قىلىچنىڭ كۈچىدىن قەلەمنىڭ كۈچى ئىلگىرى.

قىرىق ھۈنەر ــ ھۇنەر ئەمەس،
ئەسلى ھۇنەر ــ چويلىنىلىق.

قولى گۈل ئېتىدۇ غىزا،
قولى گال تارتىدۇ ئىزا.

ئەر كىشىگە يەتمىش تۈرلۈك ھۇنەر ئاز.

ئۇزەكتىن يۇقۇرىغا قاراپ پىكىر قىل،
ئۇزەكتىن توۋەنگە قاراپ شۇكۇر قىل.

2008.7.8

6. ئەقىل - ئىدراك، پەم - پاراسەت ۋە ئەخمەقلىق توغرىسىدا

ئادەم بولمىسا ئەقلىك بىلەن،
ئەخمەق بولمىسەن ساقىلداڭ بىلەن.

ئادەمگە ئەقىل كېرەك،
پاتقاقتا شېخىل (كېرەك).

ئەخمەق بىلەن سوزلىشىپ ئولتۇرۇشقا ئەخمەقلىق كېرەك.

ئەخمەق دوستتىن ئەقىللىق دۇشمەن ياخشى.

ئەخمەق كۈندۈزى چىراق ياقىدۇ،
يېغى تۈگەپ، كېچىسى ئايغا باقىدۇ.

ئەخمەقنى ئېيىپلىماي ئىشقا سال.

ئەخمەقنىڭ ئاغزىدا ئوڭاي،
پادىشانىڭ غەزىنىسىدە.

ئەخمەقنىڭ دوستى تولا،
پىيازنىڭ پوستى (تولا).

ئەخمەقنىڭ جېنى ئازاپتا.

ئەخمەقنىڭ ئەقلى خۇرجۇن.

ئەخمەقنىڭ ئەقلى چۈشتىن كېيىن كېلەر.

ئەخمەقتىن ئەقىل سورىما.

ئەخمەق نامازغا ئوقۇ دېسە، پىشانىسىنى يېرىۋالار.

ئەخمەققە توخماق.

ئەخمەق ئەلچى ئىككى تەرەپنى بۇزار.

ئالتە ئولچەپ بىر كەس.

ئانامنىڭ ئولۇشىنى بىلسەم، بىر تاۋاق كىپەككە
سېتىپ يەر ئىدىم.

ئاچچىق ئالدىدا يۇرىدۇ، ئەقىل كەينىدە.

ئاچچىق كەلگەندە ئەقىل قاچىدۇ.

ئارىدىكى ئەخمەق ــ توغرىدىكى توخماق.

ئاسماندىكى غازىنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپتۇ.

ئات ئازسا، تايغا ئەگىشەر.

ئاتقا كۇچى يەتمىگەن چاكاندا ئۇۋۇتار.

ئاي تۇلدە كېرەك،
ئەقىل كۇندە (كېرەك).

ئاقىلغا ئىشارەت، نادانغا جۇۋالدۇرۇز.

ئاقىل ئوزىنى ئايايدۇ.

ئاققا قارا يوق، قارىغا چارە يوق.

بارچە گۇنا ئوزەمدە تۇرۇپ،
قاپ كوتسىرىپ نەگە باراي.

بىلمىگەنگە ياخشىلىق قىلما،
تىكىشمىگەنگە سوز (قىلما).

بۇغەرەزدىن دوزاق قېچىپتۇ.

بۇغەرەز پادىشادىن چوڭ.

بوي دىسەڭ توگىدە بار،
ساقال دىسەڭ ئوشكىدە.

بويى بارنىڭ ئويى يوق.

بەل باغلىغان بىلەن ئەر ئەمەس،
باش تارىغان بىلەن خوتۇن (ئەمەس).

دادام قازناقتا يوق.

دانا كىشى ئاز سوزلەپ، كوپ ئاڭلار.

داپ داراڭلىغان يەردە يۇرۇپتۇ،
ئېشەك ھاكرىغان يەردە.

گالۋاڭ ئىگىزنىڭ بېشى ھەممىشە زىدە.

گاچا چوچۇرە يىسە، ئىچىدە ساناپ يەر.

ئىككى تاۋۇزنى بىر قولتۇققا قىسقىلى بولماس.

ئىنەككە سۈت كورسەتمە،
ئەخمەققە قىز (كورسەتمە).

ئىت ئۈستىخان يىسە كوتى بىلەن كېڭىشەر.

ئىش كورمىگەن خام بالا.

ئىشتانغا چىقارغان كوڭۈلگە تايىن.

كېرەككە تېرەك يىقىلىدۇ.

كېيىنكى پۇشمان ــ ئوزەڭگە دۇشمەن.

كېيىننى ئويلاپ ئىش قىل.

كىچىك بالا ئەمەسمەن
ئەمچەكنى "مەمــمە" دىگىلى.

كىرىشتىن ئاۋال چىقىشنى ئويلا.

كومسەم پىشارمۇ،
ياپسام پىشارمۇ.

كوز دىگەن كاما ئەمەس،
كورمەسە بىكار ئەمەس.

كوز كىچىك بولسىمۇ، كوردىنغىنى چوڭ.

كوز كوردۇ، ئەقىل تونۇيدۇ.

ئەپسىگە ئەگەشكەن ئەخمەق،
پالاكەت تېگىدە ياتماق.

ئەپسىنىڭ تىزگىنى ئەقىلسىزنىڭ قولىدا.

ئوتتۇن ئۇششىغى بىلەن كويەر.

ئويلىماي ئىش قىلساڭ،
سانىماي تاياق يەيسەن.

ئويلىماي قىلغان ئىشىڭدا،
كۇندە غوغا بېشىڭدا.

پۇل تاپقىچە، ئەقىل تاپ.

پۇلۇڭغا ئىشەنگىچە، ئەقلىڭگە ئىشەن.

پۇتۇكنىڭ توغرىلىغىغا قارىما،
يولۇكنىڭ توغرىلىغىغا قارا.

پۇشايمان پايدا بەرمەس.

پەمسىزنىڭ پاراسىتى يوق،
غەمسىزنىڭ پاراغىتى يوق.

پەشنى كېسىپ، يەكنى ياماپتۇ.

چاپان كويسىمۇ كويسۇن، قازان قاينىسۇن.

چاپىغىنى ئالىمەن دەپ، كوزىنى قارىغۇ قىلىپتۇ.

چىچەننىڭ تىلى،
چەبدەسنىڭ قولى.

چىچەن بېكىلسە مىڭ يىللىق.

چىراي كورۇپ ھال سورا.

چىراقپايدا چاي ئىچكەن "چىچەن"نى كورۈڭ.

چىراق پەلىگەن خىزمەت ئەمەس،
ئوچۇرمىگىچە ھىساپ ئەمەس.

چوڭنىڭ ئەقلىمۇ چوڭ.

چىرچەندە ئېشەك ئولۇپتۇ دىسە،
ئوپكىسىنى مەن قۇيغان، دەپتۇ.

چۇشمەك ئاسان، چىقماق تەس.

سۇ يوق يەردە تەيەممۇم.

سۇغا بېرىپ، چىلەكنى ئۇنتۇپتۇ.

توخۇنى كولچەككە ھەيدەپتۇ،
ئودەكنى قوندۇاقتا (ھەيدەپتۇ).

تەدبىرىڭ قانداق بولسا،
تەقدىرىڭ شۇنداق بولار.

توگمىدەك بويۇم بولغىچە،
تۇگمىدەك ئەقلىم بولسىچۇ.

توگمىنىڭ ئەقلى بولسا، يانتاق يەمەس.

توگە بىلەن يانتاققا چوككىلى بولماس.

توگە ھېنىپ، توگە ئىزلەپتۇ.

تۇگمىنى كورۇپ، توگمنى كورمەپتۇ.

يولۇاس ياتقىنىدىن مەلۇم.

زىرەك بالا تېپىپ سوزلەيدۇ.
كالۇا بالا كوپۇپ (سوزلەيدۇ).

زىرەك كىشى خوشامەتنى دوست تۇتماس.

غەرەزدىن غەرەز تۇغۇلار،
تاز باشتىن مەرەز (تۇغۇلار).

هاماقەتنى هارماق دىمە،
هارغاندا ئوزى توختايدۇ.

هارماق دىسە، خامان باقتىم دەپتۇ.

هەر بىر ئىشنىڭ يولى بار،
هەممە تامنىڭ هۇلى بار.

هەركىم ئوزىنى چاغلاپ،
ئىش قىلسىدۇ بىلىنى باغلاپ.

هەر ئىشقا پەم كېرەك،
ئوتتۇككە چەم (كېرەك).

قالاشنى بىلسەك قارمۇ كويسدۇ.

قاچىنىڭ تېگىدە قاچا بار،
ساقتىن زىرەك گاچا بار.

قازى بىلەن قالامسەن،
مۇپتى بىلەن كېتەمسەن؟

قۇش قانىتى بىلەن ئۇچىدۇ، پۇتى بىلەن قونىدۇ.

ئەتىگەندە كېلىپ ئىشىككە قارىغىچە،
كەچتە كېلىپ ئورۇنغا قارا.

ئەيىۋىنى يوشۇرغان ئەخمەق.

ئەقىلدىن ئارتۇق بايلىق يوق.

ئەقىل كورمىسە، كوز دېگەن تامنىڭ توشۇگى.

ئەقىللىق دىسە بولىدۇ ئېيتمىسا بىلگەنلى،
سېخى دىسە بولىدۇ سىرىمىسا بەرگەنلى.

ئەقىللىق ئېتىنى ماختايدۇ،
ئەخمەق خوتۇنىنى.

ئەقللىق خوتۇننىڭ سادىغىسى بول.

ئەقللىقنىڭ ئېتى ھارماس، تونى توزىماس.

ئەقللىق ئوزىنى ئەپىپلەر،
نادان دوستىنى.

ئەقىلسىز باشنىڭ دەردىنى پۇت تارتىدۇ.

ئەقىلسىز باش پۇتقا ئارام بەرمەس.

ئەقىلسىز بىلەن پولۇ يىگىچە،
ئەقللىق بىلەن تاش توشۇ.

ئەقىلسىزنىڭ ئېپى يوق،
تىكشىگىدەك گېپى يوق.

ئەقىلسىزنىڭ پەمى يوق،
ئوتۇگىنىڭ چەمى يوق.

ئەقىل توزىماس، بىلىم خورىماس.

ئەقىل ياشتا ئەمەس، باشتا.

ئولۇپ ئوسكەن مال ياخشى،
بىلىپ ئوسكەن جان ياخشى.

ئوزىنى بىلگەن خار ئەمەس.

ئوزىنىڭ پۇتىغا ئوزى پالتا چېپىپتۇ.

ئوزىنىڭ سايىسىغا ئوزى مۇشت ئېتىپتۇ.

ئوزىنى سورىغان شەھەرگە سۇلتان،
ئوزىنى سورىمىغان ئوتتۇككە ئۇلتاق.

ئوزىنى سورىغان يۇرت سوراپتۇ.

ئوزىنى سورىغان قازى ئالدىغا بارماس.

ئوزەمدىن ئوتكەن،
قولۇمدىن كەتكەن.

ئوزەمنىڭ راست دېگەن كوپنى كورمەس.

ئوزەم تاپقان بالاغا،
نەگە باراي داۋاغا.

2008.7.8

7. ئىش - ئەمگەك ۋە ھورۇنلۇق توغرىسىدا

ئادەم قولى — گۈل.

ئادەم قولى چولنى بوستان قىلار.

ئالتۇن ئوتتا، ئادەم مېھنەتتە بىلىنەر.

ئالتە ئايدا بىر تون تىكتىم،
ئەملىدىمۇ، يەملىدىمۇ(؟)
ئاردىدا قونۇپ سۇ ئەكەلدىم،
يۇگۇردۇمۇ، ئۇچتۇمۇ(؟)

ئارپا تاپسا ئانقا بەر،
ساھان يىسۇن كالىلار.
پۇلنى تاپسا ئوزەك يە،
ئىشلەپ يىسۇن بالىلار.

ئات - ھارۋاڭ كەتسىمۇ كەتسۇن، غاڭزاڭنى چالا قاقما.

ئاۋال ئىشلە، ئاندىن ئويىنا.

ئاش كەلسە يىگىن،
ئىش كەلسە قىلغىن.

ئاشنى باداڭدىن سورا، ئىشنى كاداڭدىن.

ئاشنى كورسە ئىچىڭ تاز،
ئىشنى كورسە قېچىڭ تاز.

ئاشنى كوروپ، ئىشنى ئويلىما.

ئاش تەڭ، نان تەڭ،
سول نىمىشقا كەڭ؟

بىكار بولساڭ كىپەك تاسقاپ يە.

بىكاردىن خودا بىزار.

بىكارنىڭ چولىسى يوق،
قىلغىلى ئىشى (يوق).

بىكار تۇرغىچە، بىكارغا ئىشلە.

بىر بىكار ئوننى بىكار قىلىپتۇ.

بىرنى بىر كىم بىرەر،
كوپنى ئەمگەك (بىرەر).

بولۇمسىزنى بولدۇرالمىدىم،
خۇرجۇن ـ قاچىسىنى تولدۇرالمىدىم.

بوي ئىشلىمەس، قول ئىشلەر.

بۇ خېنىمنىڭ ئۆزلۈغى،
ئاپتاپتا قاپتۇ تۆزلۈغى.

بەرسەڭ يەيمەن، ئۇرساڭ ئۆلمەن.

بۇگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما.

دادام مازارغا شەيخ،
مەن تەييارغا (شەيخ).

ئېرىنچەكنىڭ ئەتىسى تۇغمەس.

ئېرىنسەڭ ئىشىڭنى كىم قىلار،
ئۇيالساڭ سوزۇڭنى (كىم قىلار).

ئېشەك كۆل تاپسا ئېغىنار.

گەپدان بولغىچە، ئىشچان بول.

گەپ دىسە، بەش ئېشەككە يۈك،
ئىش دىسە خەپ شۇك.

گەپ دىسەك قاپ ـ قاپ،
ئىش دىسەك، سامانلىقتىن تاپ.

گەپ يەردە ئەمەس، ئەردە.

خۇمداندا خىش تولا،
قىلاي دىسەم ئىش تولا.

ئىت مۇشۇكنى بۇيرۇسا،
مۇشۇك قۇيرۇغىنى بۇيرۇپتۇ.

ئىش ئاشقا تارتىدۇ،
هورۇنلۇق باشقا (تارتىدۇ).

ئىش بار يەردە ئاش بار.

ئىش ئىگىسى بىلەن،
قۇش مىڭىسى بىلەن.

ئىشى تېزنىك ئېشى تېز.

ئىش ئىشتەينى ئاچىدۇ.

ئىشى يوق ئىت سۇغىرار.

ئىشى يوقنىڭ ئېشى يوق.

ئىشلىگەننىڭ يۇزى يورۇق،
ئىشلىمىگەننىڭ يۇزى چورۇق.

ئىشلىگەن چىلىق ـ چىلىق،
ئىشلىمىگەن قۇرغاقچىلىق.

ئىشلىسەڭ ئالىسەن قاپلاپ ئاش،
ئىشلىمىسەڭ قالىسەن چاينap تاش.

ئىشلىسەڭ چىشلەيسەن.

ئىشلىقنىڭ ئىشى پۈتەر،
ئىشسىزنىڭ كۈنى ئۈتەر.

ئىشلەپ يىگەن لەززەتلىك،
تىلەپ يىگەن مىننەتلىك.

ئىشەنچ ئاسانى يوق،
قىلالىساڭ قىيىنى يوق.

ئىشچان دوستۇڭ — جان دوستۇڭ.

ئىش تولا، كومۇر ئاز.

ئىش ۋاقتىدا ھەييار،
ئاش ۋاقتىدا تەييار.

ئىش قورالىڭ ساز بولسا،
مۇشەققەتنىڭ ئاز بولار.

چاپا چەكمىگىچە ھالاۋەت يوق.

كىم بىكار — سەن بىكار،
ھويلىدىكى ئىت بىكار.

كىشىگە ئىشەنگىچە، بىلەكنىڭ كۈچىگە ئىشەن.

كىشىنىڭ ئاغزىغا قارىغان ئاچ قالار.

كىشىنىڭ جۇۋىسىدا تەرلەپتۇ.

كىشىنىڭ تاھارەتسىزدە نامازغا تۇتەپتۇ.

كىشى قولىدا قۇش تۇيماس.

كوكتىن ئىزلىگەننى يەردىن تاپتى.

كوز كورەر، قول ئىشلەر.

مېڭىشقا ئېرىنسەڭ، كېيىن يۇگۈرەيسەن.

مېھنەتتىڭ تېگى راھەت.

مېھنەتتىن قاچما، مىننەتتىن قاچ.

مەددادا گەپ سېتىشتىن ئۇيالماس،
هورۇن پىت بېقىشتىن (ئۇيالماس).

مەن ئالدىرايمەن كەتكىلى،
ئېشىگىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى.

مۇكچەيگەننىڭ بېلىنى كەتمەن تۇزەيدۇ.

ناسۇال قاپاققا نان بارمۇ.

پالتا چۇشكىچە كوتەك ئارام ئاپتۇ.

پىلانسىز ئىش ــ قىلىپسىز خىش.

سىرلىساڭ سىرلىق ئاياق،
سىرلىمىساڭ ئىتتىقا يالاق.

سۇسىز ھايات بولماس،
ئەمگەكسىز راھەت (بولماس).

سۇ يوق دېگەن ھورۇنلۇق.

سەن سالا، مەن سالا،
ئاتقا چوپنى كىم سالا.

سەن تارت ـ مەن تارت،
بوش تۇتۇپ چىك تارت.

سەۋەپ قىلساڭ سۆزىتتە سۇ توختار.

سەۋەپ قىلساڭ زاۋال يوق،
قىلالمىساڭ ئامال يوق.

سەۋەپ قىل، تەلەپ قىل.

تاغدەك ئىشىنگىمۇ تېرىقتەك تۇگۈنى بار.

تاقىقا چىقماي دولان يوق.

تېرىسالغۇ ئورارسەن،
ئىزلىسەڭ تاپارسەن.

تېرىغان خامان قىلار،
تېرىمىغان ئارمان (قىلار).

تېجىمەل كېپەن تاپسا ئولۇۋالار.

تىلەپ ئالغان تىزغا يەتمەس.

تۇيغىچە يەپ، تەرلىگىچە ئىشلە.

تەر بىلەن كەلگەن تەشنالىققا داۋا.

تەر قىلغان ـ ئەتكەننى هالاللايدۇ.

تەييار ئىشنىڭ بېشىغا
ئاسان كېلەر قېشىغا.

تۇگمەن بىر ئايلانغىچە، ئىگىسى يۇز ئايلىنار.

ئۇچاقتا قىچىشسا تۇگمەنگە بار.

ياماق ياماپ، يارماق① تاپ.

ياتقان ئوكۇزگە يەم يوق.

ياز بولسا، قىش بولمىسا،
ئاش بولسا، ئىش بولمىسا.

يېتىپ يەپتىمەن، تۇگەپ قالارنى بىلمەپتىمەن.

يوق دىسە يېتىپ يەك.

يۇمشاققا ماقۇل،
قاتتىققا ياق ـ ياق.

هورۇن ئېشەك يۇكنى ئېغىر كوتىرەر.

هورۇن كۇندۇزى يۇلتۇز كورۇپتۇ،
كېچىسى ئايدىڭدا پىشانىسى كويۇپتۇ.

هورۇننى ئىشقا بۇيرۇساڭ،
ئاتاڭدىن ئارتۇق ئەقىل كورسىتەر.

---

① يارماق ــ ئوتمۇشتىكى تۇچتىن ياسالغان تەڭگە پۇل.

هورۇنلىرىنى ئىش تۇگىگەندە كېلەر.

هورۇن ئولتۇرۇپ ئۇخلايدۇ، يېتىپ ئىشلەيدۇ.

هورۇنغا هويلىدىكى سۇ يېراق.

هەركەتتە بەركەت،
بىكارچىلىقتىن نېرى كەت.

هەسەلنىڭ هەرىسى بار، گۈلنىڭ تىكىنى.

قانچىلىك ئۇخلىساڭ، شۇنچىلىك ئاچ قالىسەن.

قىلىچ قىنىدا ياتسا دات باسىدۇ.

قىرىق ئاغىچا ئاچتىن ئولۇپتۇ.

قىشلىغى قايان باراي،
ياز كەلسە ساراي سالاي.

قۇلدەك ئىشلەپ، بەگدەك يە.

ئەمگەك بىلەن ئەر كوكرەر،
يامغۇر بىلەن يەر (كوكرەر).

ئەمگەك ئېتىزدا قالماس.

ئەمگەكنىڭ نېنى تاتلىق،
ھورۇننىڭ جېنى (تاتلىق).

ئەمگەك قىلساڭ ئانىغىڭ چىقار،
قىلمىساڭ چاتىغىڭ (چىقار).

ئەتىگە قالغان ئىشقا قار ياغار.

ئۇلاۋ يېتىپ ئوپكە تىلەپتۇ،
چىچەك يېتىپ كورپە (تىلەپتۇ).

ئۇزۇمە پىش، ئاغزىمغا چۈش.

2008.7.8

8. دېخانچىلىق، باغۋەنچىلىك ۋە چارۋىچىلىق توغرىسىدا

ئانارنى چولگە تىك، ئەنجۈرنى كولگە.

ئاتاڭ كوكۇشى بولغىچە،
ئويۇڭ سۇ بېشى بولسۇن.

ئاتاڭمۇ يەر، ئاناڭمۇ يەر.

ئاۋال تام ئەت، ئاندىن باغ ئەت.

ئاق لەيلى بار يەرگە ئاش تەرمە.

بېغى بارنىڭ تېغى بار.

بېغىنى سورىماي، ئۈزۈمىنى يەڭ.

بىرنى كەسسەڭ، ئونىنى تىك.

بولىدىغان ئاشلىق كوكىدىن مەلۇم.

بۇغداي تەرسەك كۇزگە تەر،
ئارپا تەرسەك بوزغا (تەر).

دىخان بولساڭ شۇدىگەر قىل،
موللا بولساڭ تەكرار قىل.

دىخانچىلىق ــ چىلىق ـ چىلىق،
بولمىسا غېرىپچىلىق.

دوڭگە جىرىم تىكمە،
چوڭقۇرغا ئۇي سالما.

ئېرىقنى ئۇيۇپ چاپ،
سۇنى ئويناپ تۇت.

خامان ئالماق ــ شەھەر ئالماق.

كوكىنى كورۇپ كوكسۇڭنى كەرمە.

مالنى باقساڭ توق بولىدۇ،
بولمىسا يوق بولىدۇ.

مالنىڭ بېشى توخۇ.

مال سەمرىسە ياغ بولىدۇ،
يەر سەمرىسە باغ بولىدۇ.

نىمە تېرىساڭ، شۇنى ئالىسەن.

ئوغۇت يېغساڭ تاتىلاپ،
ئاشنى ئالىسەن قاچىلاپ.

چارۋا مال — باراڭ.

سۇ كەلگىچە تۇغان سال.

سۇ — يەرنىڭ قېنى،
يەر — دېخانىنىڭ جېنى.

تامچە سۇدا تال كۆكسەر.

تازىنى ئەر بولمايدۇ دېمە،
ساسنى يەر (بولمايدۇ دېمە).

تېرىيدىغان يېرىڭ نەم بولسۇن،
كىرىدىغان يېرىڭ كەڭ بولسۇن.

تەخەيلىك ئېشەك پايخانغا يارىماس.

تەكشى چاچساڭ تاختىدەك،
ئالا چاچساڭ لەخمىدەك.

تەر توكۇپ چاچساڭ ئۇرۇق،
يەر سېنى قويماس قۇرۇق.

تەرمىسەڭ ئۇنمەيدۇ.

توگە تاپسىدا خامان يۇمشىماس.

توگە يۇزگە يەتمەس،
يۇزگە يەتسە كوز يەتمەس.

ئۇرۇغۇڭنى يىگىچە، ئويۇڭنى يە.

شالالڭ ئاش باش كورسىتەر،
قويۇق ئاش چەش كورسىتەر.

شاپتۇلدا باغ ئەتمە،
ئوشكىدە مال (ئەتمە).

ياخشى دىخان ئۇلاقنى باقىدۇ،

يامان دىخان قامچىسىنى قاقىدۇ.

يېرىكنىڭ قار بىلەن توڭلىغىنى —
ئىشىكنى خۇدانىڭ ئوڭلىغىنى.

يېرىڭ تاش بولسىمۇ،
ئېچىغىڭ باش بولسۇن.

يىلتىز سۇدا بولمىسا، ئۇنۇمدىن ئۈمىت كۈتمە.

يەر — ئالتۇن قوزۇق.

يەر ئاچچىغى — جان ئاچچىغى.

يەرنى ئالدىغان — ئوزۇنى ئالدار.

يەر تويدۇرار، ئوت كويدۇرەر.

يەر تويمىغىچە، ئەل تويماس.

يەر ھەيدىسەڭ كۈز ھەيدە،
كۈز ھەيدىمىسەڭ يۈز ھەيدە.

يەر قەدىنى بىلمەيدۇ
يەر كورمىگەن دىخانلار.
يۇرت قەدىنى بىلمەيدۇ
يۇرت كورمىگەن نادانلار.

ھوسۇلۇڭ كەم بولسا، ھاۋادىن كورمە.

ھوسۇلۇڭ يەتسە گۈل قىس.

قىغلىساڭ تېرىلغۇ بولار.

قىغسىز يەر — پۇلسىز ئەر.

2008.7.8

9. ۋاقىت، مەزگىل ۋە تەبىەت ھادىسە-لىرى توغرىسىدا

ئالتىنچى ئايدا ئالتە چاپان كىيىپتۇ،
ئون ئىككىنچى ئايدا كالتا چاپان.

ئانام بارغىچە لەيلىقازاق توزۇپتۇ.

ئاپتاپنىڭ چىقىشىغا باق، سۇنىڭ ئېقىشىغا.

ئاي كوردى، كۇن ئالدى.

ئاينىڭ بېشىدىن قورققىچە، بەشىدىن قورق.

ئاي قوتانلىسا ئايدا ياغار،
كۇن قوتانلىسا كۇندە ياغار).

دەم غەنىمەت، دىدار غەنىمەت.

ئېسىلىڭ باردا ئىتتەك ياپ.

گايى خۇدا بىلەن رۇسۇل،
گايى دۇتار بىلەن ئۇسۇل.

كېلىنىڭنى كەلگەندە كور، بوكىنى كىيگەندە.

كەچ بولدى ــ يات، سەھەر بولدى ــ كەت.

كويىدۇرسىمۇ كۇن ياخشى.

كۇنلۇك ئىش قىلساڭ سەھەردىن باشلا،
يىللىق ئىش قىلساڭ باھاردىن (باشلا).

مۇسۇلمانچىلىق ئاستا ـ ئاستا.

يانىنى تونۇرنىڭ قىزىغىدا ياق.

ئوت كويدۇرۇپ قورۇيدۇ،
شامال چېچىپ سورۇيدۇ.

چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە،
كوزۇڭنىڭ بارىدا شەھەر كور.

چىشى چىققان بالىغا
چاپىناپ بەرگەن ئاش بولماس.

توپدىن كېيىن ناغرا چاپتۇ.

توققۇز قىزنىڭ تولغىغى بىر كۈندە تۈتۈپتۇ.

تومۇرنى قىزىغىدا سوق.

ۋاقتىڭ كەتتى ــ بەختىڭ كەتتى.

ۋاقتى ئوتكەندە قىلىچىڭنى پوققا چاپ.

شامال تۇۋەندىن كېلىدۇ، ئاپتاپ يۇقۇرىدىن.

شاقىراپ ياققان يامغۇر ياندىن ئوتەر،
سىمىلداپ ياققان يامغۇر جاندىن (ئوتەر).

ياخشى كەلسە ھوت،
يامان كەلسە جۇت.

يامغۇردا يەپ يات،
بوراندا دۇم يات.

يازدا يېپىنچاڭنى ئېلىپ يۈر، قىشتا ئوزۇغۇڭنى.

یاز دولەت، قىش مەيدە.

يازنىڭ كېلىشىنى باھار بەلگىلەيدۇ.

يازنىڭ تىنچلىقى قىشقا دورا.

ياغمۇغان يامغۇرغا چەكمەن يېپىنما.

يېرىم كۈننىڭ يېنىشى يوق.

غاز كەلدى ــ ياز كەلدى،
غاز كەتتى ــ ياز كەتتى.

ھوشۇر ئېيىدا قۇيماق يەپ،
سەپەر ئېيىدا كىكىرىپتۇ.

ھوت ــ كەتمەن سېپىنى تۇت.

قاراڭغۇنىڭ كوزى يوق.

قاردا پولۇ، يامغۇردا شورباء بوراندا ئۇيقا ياخشى.

قىشنىڭ ئاپتىۋى دۇشمەننىڭ كۈلگىنىچە بار.

قىشنىڭ گۈلى ــ ئوت.

قىشنىڭ كوزى قارغۇ.

قىش غېمىنى يازدا يە، ياز غېمىنى قىشتا.

قوغۇن پىشسا ساپىغىدا تۇرماس.

قەدىرلىگەن ۋاقتىڭنى،
ئىشەنمىگەن ئومرۇڭگە.

قەشقەرنىڭ قىشى ئاز، سوغىقى ئەتىياز.

ئەتىكى هاراقتىن، بۈگۈنكى سوغ سۇ ياخشى.

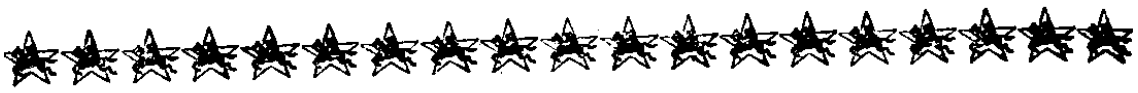
ئەتىكى قۇيرۇقتىن بۈگۈنكى ئوپكە ئەلا.

ئەتىيازدا توخۇ تويماس.

ئولگەندىن كېيىن "ياسىن" ئوقۇغانىڭ نېمە پايدىسى.

ئوتكەل ئوتسەڭ بۇرۇن ئوت،
كېيىن ئوتسەڭ يول تايغاق.

2008.7.8

10. راستچللىق ۋە يالغانچىلىق توغرىسىدا

ئات ئايلىخانغا، يول ساربخانغا.

ئاغرىقنى يوشۇرساڭ، ئولۇم ئاشكارا.

ئاق بولسۇن، پاك بولسۇن.

بېشىڭغا قىلىچ كەلسىمۇ توغرا سۆزلە.

بۇرۇتسىنى يىكەندە ئاپتۇ.

بوكىگە جىگدە ساپتۇ.

دەللالنىڭ دەسمايىسى يالغانچىلىق.

دەريا بويىغا ئاپىرىپ، سۇغارماي ئەكىلىپتۇ.

ئېشىگىم كۆۋرۈكتىن ئوتكىچە نەزرە.

ئىتمۇ ھەپتە يالغان قاۋايدۇ.

كورگەن ئاڭلىغانىنى يېڭىپتۇ.

كوزۇڭ بىلەن كوردۇڭمۇ؟
قۇلاق ئاڭلىغان يالغان.

كۈننى ئىتەك بىلەن ياپقىلى بولماس.

لايىدىن ياسىغان خام كوزا سۇغا چۈشسە ساق چىقماس.

لولى قولدىن ئالىدۇ، ئوغرى يولدىن.

مېڭىشى ئوزگەرگەن بىلەن مىڭىسى ئوزگەرمىگەن.

مۇشۇك گۆشكە بويى يەتمىسە، روزا تۇتتۇم دەر.

ئوسۇغاقتا ئارپا نېنى بانا.

راستلىغى ئاز كىشىنىڭ دوستلۇغى ئاز.

راستلىق — ھەقلىق.

راستنى كورسە يالغان قاچىدۇ،
يولۇاسنى كورسە تايغان قاچىدۇ.

رەمچىنىڭ رېمىدىن ئۈزەڭنىڭ خىيالى دۇرۇس.

سالاغا كەتكەن قېرىنداشىم.

سوزۇڭ توغرا بولسا، هورمىتىڭ كوپ بولار.

توغرا ئېيتقان تۇققىنىغا يارىماپتۇ.

توغرا سوزنىڭ توقمىغى بار.

توغرا سوز تاش يارار،
ئەگرى سوز باش يارار.

ئۇسۇل ئويۇنىيالمىغان قىزغا ئويۇنىڭ تارلىغى بانا.

يالغان ئېيتساڭ تۇتۇلسەن،
راست ئېيتساڭ قۇتۇلسەن.

يالغان گەپ چاپسان تارقىلار.

يالغانچىنى سوزىدىن بىل،
سوزىدىن بىلەلمىسەڭ، كوزىدىن بىل.

يالغانچ ئىلىك راست سوزىمۇ يالغان.

يالغانچىنىڭ يالغىنى چىققىچە قورغلا.

يالغانچىنىڭ قۇيرۇغى بىر تۇتام.

يالغانچىنىڭ ئويىگە ئوغرى كىرسىمۇ ھېچكىم ئۇششەنمەس.

يالغانچى يالجىماس،
ئوغرى بېيىماس.

ياغاچ قازاندا ئاش بىر پىشار، ئىككى پىشماس.

يۇز ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا.

ھارام ھارامغا كېتەر،
ھالالنى زايا ئېتەر.

ھەسەلنىڭ قىلىنى ئىلغايدۇ،
ھورۇپنى يۇڭدىماي يەيدۇ.

ھەقنىڭ رىسقى نەق.

ھەق سوز ئاچچىق بولار.

قىزىڭنى ئالغىچە قىرىڭدىن ئوتەي،
ئالغاندىن كېيىن جېنىڭدىن ئوتەي.

قول يەتمىگەن شاپتۇل ئاچچىق.

قۇرۇق چاقماقتىن ئوت چىقمىيتۇ.

قۇشنى يەم بىلەن ئالدايدۇ،
كىشىنى گەپ بىلەن (ئالدايدۇ).

قۇيرۇق كورستىپ، ئوپكە سېتىپتۇ.

قەسەمخورنىڭ ئومرى قىسقا

ئەگرى كىشى ئازىدۇ، توغرى كىشى ئوزۇدۇ.

ئەگرىنىڭ سايىسىمۇ ئەگرى.

ئودەككە سۇ يۇقماس.

ئوزەم يالغانچى ئەمەس، ياريغىم يالغانچى.

ئوزەڭ ئەگرى بولساڭمۇ، گېپىڭ توز بولسۇن.

2008.7.8

11. كەمتەرلىك، تەكەببۇرلۇق ۋە ماختانچاقلىق توغرىسىدا

ئالتە تەڭگەم بار، ئات ئالسەن،
يەتتە تەڭگەم بار، نار ئالسەن.

ئات مىنسەڭ، ئاتامغا باقمىدىم.

ئاتتىن چۈشسەڭ، ئۇزەڭگىدىن چۈشمەس.

ئاشنى سىڭگەندە ماختا،
خوتۇننى ئولگەندە.

ئاز سۆتلۈك ئىنەك كوپ موڭەيدۇ.

بار ماختانسا ئېچىلىدۇ،
يوق ماختانسا چېچىلىدۇ.

بار - يوقنى بىلمەيدۇ،
ھەسەل تارتىدۇ كوڭلۇم.

بىر مىسقال دولەتنى كوتىرىش ئۇچۇن،
مىڭ مىسقال تەمكىنلىك كېرەك.

بۇقىنى ھوكسىرەتكەن ئىككى تاشىغى.

بەرسە يىمەس، تاپسا قويماس.

دام ئۇرغىلى يات يەر ياخشى.

دىمىغى ئۇستۇن ئازگالدا ئولەر.

دۇمباقنىڭ ئاۋازى يوغان، ئىچى قۇرۇق،
ماختانچاقنىڭ گېپى يوغان، مېغىزى يوق.

خورىگى چوڭنىڭ تۇمشۇغى ئىلمەك.

ئېگىلگەنگە ئېگىل، بېشىڭ يەرگە يەتكىچە،
كېرىلگەنگە كېرىل، بېشىڭ كوككە يەتكىچە.

ئېتى ئۇلۇغ، سۇپرىسى قۇرۇق.

ئىككى نان تاپسا، بىرىنى داپ چاپتۇ.

كىچىك پىيل بولساڭ، كىچىكلەپ كەتمەيسەن.

كەلگۈچە ئىرىقتىن ئاتلىما،
پۈتۈم قايرىلدى دىمە.

كۈلەلمىگەن ھالىڭغا ھەجايما.

ماختانچاق ــ بىكارچىغا ئويۇنچۇق.

ماختانغانىنىڭ ئويىگە بارما،
كېرىلگەنىنىڭ تويىغا (بارما).

ماختىغان قىز مالخايغا چىقىرىپتۇ.

مۇنىڭ دەرەخنىڭ بېشى تۇۋەن.

موزاي قوزۇقتا چوڭلۇق قىلار.

مەنمەنلىك ــ شەيتانلىق.

مەغرۇر قوشۇن مەغلۇپ بولار.

مۇشۇكنىڭ پۇلى يوق، گوشكە ئامراق.

ئورۇق ئۈيغا يوغان مۇڭگۈز.

پىت يېتىش، مىرزا قوپۇش.

پۇتكەن ئىشقا ئىگە تولا،
ئۇرۇشتىن كېيىن باتۇر تولا.

چوڭ بولساڭ، كىچىك بۇل.

سېمىزلىك هايۋانغا يارىشار.

سەللە يوغان، باش كىچىك،
داستىخان يوغان، نان كىچىك.

سەللە يوغان، ئىمان يوق،
دەرۋازا يوغان، بىر نان يوق.

تىلدىن كەلگەن قولدىن كەلسە، هەر كىم پادىشا بولار.

تىزلەشكەنىڭ تىزىنى پۇك،
بەللەشكەنىڭ بېلىنى (پۇك).

توكۇر ئاتقا تومۇر تاقا،
ئەسكى چاپانغا سوسەر ياقا.

يېنىدا بىر پۇلى يوق، توغىنىڭ چىشىنى سانايتۇ.

يىگىتلىككە هەشەم كېرەك،
هاجىلىققا هەرەم (كېرەك).

يىرتىق توشۇكتىن كۆلەر،
چومۇچ قازاندىن.

يورغا مىنگەن يولدا قاپتۇ.

يوتقانغا بېقىپ پۇت سۇن.

يوقالغان نەرسىنىڭ ماختىشى كەم.

يوق چاغدا يوغان گەپ.

ھالىڭغا بېقىپ ھال تارت،
خالتاڭغا بېقىپ ئۇن (تارت).

ھالغا بېقىپ زىكىر، داپقا بېقىپ سەنەم.

ھارۇننى ئات تارتىدۇ،
كولەڭگىسىنى ئىت (تارتىدۇ).

ھەيدىگىنىڭ ئالتە ئوشكە،
ئۇشت ـ ئۇشتۇڭ ئالەمنى ئالدى.

قازىنىڭنىڭ قاينىشىغا باق،
بالاڭنىڭ ئويناشىغا (باق).

ئوكۇز بىلەن باراۋەر بولىمەن دەپ،
پاقا يېرىلىپ كېتىپتۇ.

ئويۇمدە زاغرام يوق، ئېتىم ماجان بۇۋى.

ئوزىدىن خورىگى چوڭ.

ئوزىنى ماختىغان بىرىنچى ئەخمەق،
خوتۇنىنى ماختىغان ئىككىنچى ئەخمەق

ئوزەمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن،
پالاسقا يوگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن.

ئوزەمنىڭ راست دېگەن كوپنى كورمەيدۇ.

ئوزەڭنى چاغلا، بېلىڭنى باغلا.

ئوزەڭنى ئەر چاغلىساڭ، باشقىنى شىر چاغلا.

ئۇستۇن بېقىپ تۇكۇرسەڭ،
يېنىپ چۈشەر يۈزۈڭگە.

2008.7.8

12. ھۇشيارلىق، ئېھتىياتچانلىق ۋە بىپەرۋالىق توغرىسىدا

ئارسلاندەك كۈچۈك بولسۇن،
تايغاندەك ھۇشۇك (بولسۇن).

ئاسمان بېسىۋالسا، ئاستىدا يېتىپ مانتا يەر.

بالام بېشىغا چۈشمىسۇن
تاختا بېشىدىكى چوت.

بالا ـ قازا دەرەخ بېشىدا ئەمەس، ئادەم قېشىدا.

بالا ـ قازا كورۇنۇپ كەلمەس،
پۇت ـ قولىنى ساڭگىلىتىپ.

باش كەتسە كەتسۇن، سىر كەتمىسۇن.

بىر سىرلىق بول،
سەككىز قىرلىق بول.

بورىنىڭ خىرىس قىلغىنىدىن،
تۇلكىنىڭ ھىجايغىنى يامان.

بورە يۇڭىنى ياخپايتىپ،
ئورۇقلۇغىنى بىلدۇرمەس.

بۇگۈن ئوتسە، ئەتىگە خۇدا پادىشا.

دەريا تېشىپ كەتسە، ئودەكنىڭ نىمە ئىشى.

دۇشمەنلەرنى ھەزەر قىلغىن،
ھورۇنلارنى بىزار بولغىن.

ئېشەك ئولسە، كوتى غىجەك چاپتۇ.

خوشال بولغاندا كوزگە پالاكەت كورۇنمەس.

ئىچ سىرىڭنى ئاتاڭغا ئېيتما.

ئىتنىڭ كوڭلى سوڭەكتە.

ئىت يېنىدا سوڭەك ياتماس،
سوڭەك ياتسا، بىكار ياتماس.

ئست يەپتۇ چورۇقنى،
ئوزى يۇرۇپتۇ چورۇقسىز.

جىنىڭ قەستى شاپتۇلدا.

كىشىلەر ھاڭۋاقمايدۇ،
سىنىڭ ئىزىڭغا باقىدۇ.

كوزا كۆندە سۇنماس، كۆنىدە سۇنار.

كوزگە ئىلمىغان پۇتقا چوماق.

لايغا ئوتمىگەن پىچاق قولغا ئۆتەر.

ئوت بىلەن ئويناشما.

ئويلىمىغان يەردىن تۇلكە چىقار.

ساقلىقتا خورلۇق يوق.

سۇت ئىچىپ ئاغزى كويگەن قېتىقنىمۇ پۈلەپ ئىچەر.

تادان تۇلكە تۇمشۇغىدىن ئىلىنار.

تاياق تەككىچە بېشىڭنى تارت.

تۇگىنمەك مازار بىلەن ئىشى يوق.

ئۇ يانغا باق، بۇ يانغا باق،
ئەتىسىگەن تۇرۇپ خوشنىڭغا باق.

شەھەردە كۆز كېرەك، جاڭگالدا قۇلاق.

غەمسىزنىڭ پەرۋايى پەلەك.

ھارۋا بۇرۇلۇشتىن ئاۋال غىچىرلايدۇ.

قاتتىق ياغاچنى يۇمشاق قۇرۇت يەيدۇ.

قارغۇ ھاسىسىنى بىر قېتىم يوقىتار.

قاشا مەھكەم بولسا، تۇلكە كىرەلمەس.

قازا دېگەن قاش ـ كىرپىكنىڭ ئارىسىدا.

قېرى قۇشقاچ كىپەككە ئالدانماس.

قىيىققا كەمىستىپ قارىما، كوزۇڭگە قادىلار.

قومۇشنى قىيا تۈتساك، قولۇڭنى كېسەر.

قويچى كېچىك ئىزلىگىچە، توگىچى سۇدىن ئوتتۇپ بوپتۇ.

قۇش قېرىپ تورغا چۈشمەس،
ئەر قېرىپ قولغا (چۈشمەس).

ئەگلەككە چىقىپ، ئەرگە تېگىپتۇ.

ئەگرى تاياقنىڭ ئۈچى بۇرنۇڭنى يارار.

ئەر يېڭىلىپ قولغا چۈشەر،
قۇش يېڭىلىپ تورغا (چۈشەر).

ئودەك گوشى يىسەك، غازنىڭ پېيىدە بۆل.

ئوتمەس پىچاق قول كېسەر.

ئوزەڭنى مەھكەم تۇت،
خوشناڭنى ئوغرى تۇتما.

2008.7.8

13. ئىقتىساتچىللىق ۋە ئىسراپچىلىق توغرىسىدا

ئالتە ئوشكىگە يەتتە تېكە.

ئاسقىدا گوش بولسا، بىر كۈنى مېھمانغا ياراپتۇ.

ئات ئايىغان ئات مىنەر،
كىيىم ئايىغان تون كىيەر.

ئات تاپقىچە ئېشەك مىن.

ئاشنى بۇزۇپ ئۇماچ قىلدى،
نانىنى بۇزۇپ كومەچ (قىلدى).

ئاش قەدرىنى بىلمىسەك،
ئاچلىق بەرسۇن جازاڭنى.

ئايىساڭ ئۇتسەن،
يامىساڭ پۇتسەن.

ئاز بولسۇن، ساز بەلسۇن.

ئازغا بەرگەن قونغان.

باردا پولدۇرۇك ـ پولدۇرۇك،
يوق چاغدا قاراپ ئولتۇرۇك.

بار دەپ توكمە، يوق دەپ كوپمە.

بىر تال باش ـــ بىر قوشۇق ئاش.

بولسا چىلىق ـ چىلىق،
بولمىسا قۇرۇقچىلىق.

ئىككى يارتا ـ بىر پۈتۈن.

ئىسراپچىلىق نەدە؟
پىشانىسى تەرلىمىگەن يەردە.

ئىسراپ قىلىش ـــ خاراپ قىلىش.

جېنى ئاغرىمىغانىنىڭ يېنى ئاغرىماس.

كېرەكلىك تاشنىڭ ئېغىرى يوق.

كېرەكسىز نەرسە ئەرزان بولسىمۇ قىممەت.

كوپ بولسا كېتەر،
ئاز بولسا يېتەر.

كوپ بولسا چوپ بولار.

ئوسمايلامنىڭ ئون كويىنگى بار،
بىر كويىنەكچىلىك ۋەسلى يوق.

ئوت، سامان — ئوزۇق، تالقان.

ئوتۇن يىغدىڭ — كۇل يىغدىڭ،
ئوت — چوپ يىغدىڭ — پۇل يىغدىڭ.

ئويساڭ ئون كۇن يېتەر،
قىرساڭ قىرىق كۇن (يېتەر).

پۇرۇچتىن پوستەك پۇتەر.

سانى بار، ساپاسى يوق.

ساقلىساڭ يۇز كۇنلۇك،
ساقلىمىساڭ بىر كۇنلۇك.

سۇ قاتتىق يەردە توختايدۇ.

تاما ـ تاما كول تولار.

تاغارنى تۇڭدە ئايىغىچە، ئاغزىدا ئايا.

تۇتۇنى كوپ، يالقۇنى ئاز.

يامىساڭ يېڭى بولار،
يېڭىساڭ تېڭى بولار.

يالدا ھېسىپ بولسا، يىگىلى ياراپتۇ.

يالدا قويساڭ ئوتتۇز تەڭگەڭ توققۇز بولار،
بانكىدا قويساڭ توققۇز تەڭگەڭ ئوتتۇز بولار.

يېڭىنى ئايىغان كونا،
كىگىزنى ئايىغان بورا.

يەپ نېمەڭ قالدى؟
ئىككى تال ئۇزۇمەڭ.

2008.7.8

14. ئۇيات - نومۇس توغرىسىدا

ئادەمنى نومۇس ئولتۇرەر، توشقاننى قورقۇش.

ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق،
ئولەي دىسەم جان تاتلىق.

ئاغرىقنى بۇس ئولتۇرەر، يىگىتنى نومۇس.

بىر قارنىم ئاچتىن ئولمەس.

دەشنام يىگىنىم — بەش نان يىگىنىم.

ئىتنىڭ چىشلىگىنى هامۇ،
ئېشەكنىڭ تەپكىنىمۇ؟

ئىزا تارتقىنىم — غىزا تارتقىنىم.

ئىزا — ئولۇمدىن قاتتىق.

كىشىدىن ئۇيالغىچە، ئوزەكتىن ئۇيال.

كىشىدىن هايا كەتسە، ئورنىغا بالا كېلەر.

كىشىنىڭ ئېشىنى يىسەڭ، تىلىڭ قىسقىرار.

كىشىگە قىلغان ئىزاڭ
خانىمدىن بىزار.

ئۇياتسىز خوتۇن ــ تۇزلىمىغان ئاش.

ئۇياتسىز مۇشۇككە قازناقنىڭ ئىشىگى ئوچۇق.

ئۇيات تۇرغان يەردە ئىمان تۇرار.

شەھەر ئالسىمەن دەپ، شەرمەندە بولۇپتۇ.

ياماق ئاتاق بىلەن يۇرگەندىن،
ياخشى ئاتاق بىلەن ئولگەن ئەۋزەل.

يۇزۇمنىڭ قېلىنلىغى ــ جېنىمنىڭ راھىتى.

ھاقارەتلىك تۇرمۇشتىن،
ساداقەتلىك ئۆلۈم ياخشى.

قېلىنلىق ــ يېرىم دولەت.

ئەرنىڭ سوزى ئولگىچە، ئوزى ئولسۇن.

ئەرنىڭ ئۇيالغىنى ــ ئۆلگىنى.

ئولۇشتىن قورقما، ئولەمەن بولۇپ ياشاشتىن قورق.

15. سەۋر-تاقەت، چىدام غەيرەت ۋە ئالدىراڭغۇلۇق توغرىسىدا

ئادەمنىڭ ئادەملىگى ئاچچىغى كەلگەندە بىلىنەر.

ئالدىرىماڭ، ئاستا كېلەر،
تېگىرقىماڭ، تاڭلا كېلەر.

ئالدىرىماڭ ياره‌ي،
سىزگە قويغان بار‌ه‌ي.

ئالدىرىساڭ كىشى كۈلدۈرىسەن.

ئالدىرىساڭ ماڭا باق.

ئالدىرىغاندا ئاتىسىنىڭ ئىسمىنى ئۇنتۇپتۇ.

ئالدىرىغاندا دوڭگە موكۈپتۇ.

ئالدىرىغاندا ئېرى خوتۇنىغا تازىم قىلىپتۇ.

ئالدىرىغاندا لەبەي تېپىلماس.

ئالدىرىغاندا ناخشا ئېيتىپتۇ.

ئالدىرىغاندا قارغۇدىن يول سوراپتۇ.

ئالدىرىغاندا قولىدىكىنى قىرىق قېتىم ئىزلەپتۇ.

ئالدىرىغان ئىشقا شەيتان ئارىلىشار

ئالدىرىغان مۇرادىغا يەتمەس.

ئالدىرىغانىنىڭ ئايىغى كويۇپتۇ.

ئالدىرىغانىنىڭ ئېشىگى يېتىۋاپتۇ.

ئالدىرىغانىنىڭ ئوشۇغى تېيىپتۇ.

ئالدىرىغان يولدا قالار،
ماڭغىلىغان ئويگە بارار.

ئالدىرىغان قىز ئەردە يالچ ماپتۇ.

ئالدىرىغان ئودەك ئارقىسى بىلەن چومۇلەر.

ئاچچىقلىنىڭ دورىسى ــ سۇكۇت.

ئاچچىق يۇتماق ــ تاغ يۇتماق.

ئات كەينىگە مىنگەشمە،
مىنگەشكەندىن كېيىن ئىندىمە.

ئاتنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ.

ئات ئورۇق، يول تايغاق،
يۈك ئېغىر، مەنزىل يىراق.

ئاۋايلىماي ئۇرۇۋۇددىم،
ئاغرىماي ئولۇپ قالدى.

ئاغزى كويگەن پۇلەپ ئىچەر.

بارمايمەن دىگەن تۇگمەنگە يەتتە قېتىم ببرىپتۇ.

بىر كۈن ئالدىرىغاندىن قىرىق كۈن ئەقىل سورىما.

بىر قالغاچ كەلمەك بىلەن باھار بولماس.

بۇ ئالەم ــ ئۇزۇن ئالەم.

بەش قول ئېغىزغا سىغماس.

مەيدىسىنى چىقارغىچە، مۇشت تەڭلەپتۇ.

ئوت بار يەردە تۆتۈن بار،
سۇ بار يەردە پېتىق (بار).

ئويۇنىنى چىدىغانغا چىقارغان.

ئوغۇل بالا ئوغا يەپ سىڭدۈرەر.

پىتىنىك ئاچچىغىدا چاپانىنى ئوتقا ساپتۇ.

پىشمىغان تويغا قازان ئاسقىلى بولماس.

چۈنى قونسا غىڭشىيسەن،
كالتەك تەگسە جىم.

چوجىنى كۆزدە ساناك.

چوچۇرىنى خام ساناپتۇ.

سانىماي سەككىز دېمە.

سۇنى كورمەي ئوتۇك سالما.

سەۋرى ــ ئەقىلنىڭ بەلگىسى.

سەۋرىنىڭ تۇۋى سېرىق ئالتۇن.

سەۋرى قىلساڭ غوربدىن ھالۋا پۇتەر.

سەۋرى قىلغان مۇرادىغا يېتەر.

سەۋزىدىن خەۋەر يوق، گۇرۇچ دەم يەپتۇ.

تامچە تاشنى تېشەر.

تېز كەتكەن تېز توختار.

توشقان تېرىسى ئۇچ كۇن چىدار.

تۇتقان يەردىن ياغاچ سۇنماس.

تەمتىلىگەن تام سېپىلار.

تۇگمەنىڭ نوربدىن پۇتۇن چىقىپتۇ.

تەيتىنىڭغا ھاي بەر.

باز بار، قىش بار، ئالدىرىماڭ، ئىش بار.

يۇگۇرگەن قالار، بۇيرۇغان ئالار.

غۇلاچقا چىداپ، غېرىچقا چىدىماپتۇ.

غەيرىتىڭ بولسا يۇلتۇز سانايسەن.

غەيرەتلىك ئەردىن تاغ قېچىپ قۇتۇلالماس.

ھە دىسە، ھۇ دەپتىمەن،
قۇرۇق دۇمباققا ئىگە بوپتىمەن.

ھەرىنىڭ چاقىرىغا چىدىغان ئادەم ھەسەل يەيدۇ.

قازاغا رېزا، بالاغا سەۋر.

قىيىن ئىش يوق ئالەمدە،
غەيرەت بولسا ئادەمدە.

قىز تەرەپتىن خەۋەر يوق،
ئوغۇل تەرەپ ناغرا چاپتۇ.

2008.7.8

16. ئارزۇ — ئۈمىت ۋە ئىشەنچ توغرىسىدا

ئادەمنى ئۈمىت ياشىتىدۇ، غەم قاخشىتىدۇ.

ئادەم ئولمەس، رىسقى تۈگىمەس.

ئالتۇن بېشىڭ ئامان بولسا،
ئالتۇن قاچىدا سۇ ئىچەرسەن.

ئارمان كوپ، دەرمان يوق.

بېشى باش بولسۇن،
پاقالچىگى ناش (بولسۇن).

بىر ئارزۇ ئون ئارزۇنى تۈگىدۇ.

بىر خار بولغان بىر ئېزىز بولماي قالماس.

ئېشەك دەيدىكەن: جېنىم ئامان بولسا، دەريادىن سۇ ئىچەرمەن.

خۇدا كەچ قويسا قويار، ئاچ قويماس.

جان بولسا جاھان،
ئاش بولسا قازان.

كېتىمەن دەپ ئوتۇكنى ئوچۇرمە.

كورۇنگەن تاغ يىراق ئەمەس.

كوكلۇكنى بۇزما، ئۇمىدىكنى ئۇزمە.

ئوتتۇز كۇن روزىنىك بىر كۇن ھېيتى بار.

چۇشلۇك ئومرۇك بولسا، كەچلىك ئوزۇق تاپ.

سۇ ئاققان ئېرىقتا يەنە سۇ ئاقار.

تاي ئات بولغىچە، ئەر مات بولار.

تايىنى باقسا ئات بولار،
بورىنى باقسا يات بولار.

تىرىككە ئوي تېپىلار، ئولۇككە گور.

تۇغماس خوتۇن شۇمەك يىغىپتۇ.

يەغلىماقنىڭ كۆلمىگى بار.

"يوق" نى "كىچىك" تاپمىدۇ.

قۇلاق ئاڭلىغانغا كۆز كۆرەر.

ئەرنى ئۇمىتكە ياراتقان،
قوينى قۇرۇلىققا (ياراتقان).

ئولمىگەن جاندا ئۇمىت بار.

ئوچەر چىراقنىڭ يورۇغى يوق.

ئۇمتۇلگەن ئەرگە دەريا ئوشۇغىغا كەلمەس.

ئۇمىتسىز — شەيتان.

2008.7.8

17. قەدىر - قىممەت ۋە ئىززەت - ئابروي توغرىسىدا

ئابرويىنى ئالتۇنغا ئال،
جاننى كىپەككە سات.

ئابرويۇم ئالا چاپان.

ئاخىرى مەن نىمە بولدۇم،
سىپىسىق كولىنىك سۇيى بولدۇم.

ئالتۇننىك پوقىمۇ پاقىرايدۇ.

ئالتۇننىك قەدرىنى زەرگەر بىلەر.

ئالتۇن چىققان يەر قەدىرلىك.

ئاتىغى يوق ئەردىن ئوت - چوپى يوق دوڭ ياخشى.

ئات ئورنىغا ئېشەك باغلىما.

ئاش قەدىنى يىگەن بىلمەس، تاپقان بىلەر.

بېشى بارنىڭ بوكى بار.

بېشىدا بارنىڭ قېشىدا بار.

ئېرىقتىكى سۇنىڭ قەدرى يوق.

پۇلنىڭ قەدرىنى ھاجى بىلەر،
قانىنىڭ تەمىنى سالجا (بىلەر).

ئېتىڭ ھارسا ئابرويۇڭ كېتەر،
قارىنىڭ ئاچسا قەدرىڭ كېتەر.

ئېزى ھەسەل، تولىسى بىمەسەل.

گوھەرنى تاشقا ئۇرما.

گۈل — ئېچىلغان يېرىدە ئېزىز.

گۈلزارلىقتا ئەتىرىنىڭ قەدرى بولماس.

ئېگىسى ئولسە، بىر كىشى يىغلاپتۇ،
ئېتى ئولسە، مىڭ كىشى.

ئسرغايدەك چۈدق بار،
لاچندەك يىگىت (بار).

ئىت بىلەن سايە تالىشىپتۇ،
موشۇك بىلەن تور.

ئىززىتىنى بىلمىگەن ئەدۇنى يەر.

ئىززەت قىلساڭ ئىززەت كورىسەن،
چاپناپ يىسەڭ لەززەت كورىسەن.

كېيىن كەلگەن تورگە چىقىپتۇ.

كىشى كىشىنى خار كورۇپتۇ —
ئاقۇەت ئوزىنى خار تۇتۇپتۇ.

كىشىنىڭ هورمىتى ئوز قولىدا.

كورمىدىڭمۇ قومۇشنى،
يەرگە چۈشسە بوريا.

مالدا مال بار، ئادەمدە ئادەم.

ئوق ئاتما، كوڭۈل ساتما.

پىلنىڭ ئومرىگە چىشىنىڭ قىممەتلىكى سەۋەبكار.

پۇل بېرىپ يۇرت تالاش،
ئاش بېرىپ تور تالاش.

چولدە يۇرگەن دوغداق
كول قەدىنى بىلمەيدۇ.
كولدە يۇرگەن ئودەك
چول قەدىنى بىلمەيدۇ.

سۇنىڭ قەدىنى قۇدۇق كولىغان بىلەر.

سۇتلۇك ئىنەك مەھەللىدىن ئاشماس.

تاش — چۇشكەن يېرىدە ئېزىز.

تىرىك بولۇپ ساندا يوق،
ئولۇك بولۇپ گوردە (يوق).

تىرىك ئىززەتكە تويماپتۇ،
ئولۇك دۇئاغا (تويماپتۇ).

تۇتسا سېپى يوق،
قىچقارسا ئېتى (يوق).

توشۇك مونچاق يەردە ياتماس،
يەردە ياتسا توپا باسماس.

ياخشىنىڭ قەدرىنى يامان بىلمەس.

يامانىنى كورمەي، ياخشىنىڭ قەدرىگە يەتمەس.

يامغۇرنىڭ قەدرىنى تاش بىلمەس.

ياندىكى كاسىپنىڭ قەدرى يوق.

يىراقتىن قارىسام، ئەلدىن ئارتۇق،
يېقىنىدىن قارىسام، ھاشىم تاتۇق.

ھالۋىنى كوپ يىسە زاڭ تېتىيدۇ.

ھەسەلنى كوپ يىسە، ئەمەن تېتىيدۇ.

ھورمەت قىلساڭ، ھورمەت كورىسەن.

قارىسام ئۇچۇن يىغلىمايمەن،
قەدرىم ئۇچۇن يىغلايمەن.

قەدىرسىز ياشىغىنىڭدىن،
قەدىرلىك ئولگىنىڭ خوپ.

ئەلدە ئابرويۇڭ بولسا،
چولدە يۇكۇڭ قالماس.

ئەرنىڭ ئەرى بار، يەرنىڭ يېرى.

ئەتلەس ــ سۇغا چوكمەس.

ئولۇشىگە قاراپ كومۇش.

ئوزى تاپمىغان مالنىڭ قەدرى بولماس.

ئوزەكنى خار قىلىپ يۇرگىچە، تاغ ئارىلاپ يۇر.

18. بەخت ـ تەلەي ۋە تەۋەككۇلچىلىك توغرىسىدا

ئاداشقانغا ياماشقان.

ئامەت كەلسە، ئىشىك، تۆكۈلۈكتىن كىرەر.

ئامەت كەلگەندە قاپمۇ تولىدۇ، خۇرجۇنمۇ.

ئامەتنىڭ شىشىسى تومۇرچىنىڭ سەندىلىنى سۇندۇرار.

ئاسماندىن تاۋار يافسا، تۇمار قېپى تەگمەپتۇ.

ئاتامنىڭ ئولگىنى ئانامغا ياراشتى،
چەلپىگىنى ئىتلار تالاشتى.

ئاياق تەگدى، بالا تەگمىسۇن.

بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى، قالغىنىنى رەمچى.

بىتەلەيگە سۇ كەلسە، ئاللاكۇ①دىن يار كېتىپتۇ.

بىتەلەي تالقان يىسە، قارىددىن بوران چىقىپتۇ.

بىزگە كەلگەندە ساينىڭ سۇيى توختاپتۇ.

بولسا ــ سۇلۇق، بولمىسا ــ بىنەم.

ــ بەخت، نەگە بارىسەن؟
ــ دوقمىڭلايغا.

بــەختسىز قىز تېزەك تەرگىلى چىقسا،
كالىلار سۇغا تېزەكلەپتۇ.

دەرت كەلسە جۇپ، دولەت كەلسە تاق.

دولەت كەلسە قوش كەپتۇ، بالا كەلمىسۇن.

ئېپى كەلسە، سېپى ئۇزىددىن چىقار.

خۇدا بەرسە، پەيغەمبەر غىڭ قىلالماپتۇ.

خۇدا كوزدىن ئايرىسىمۇ، ھاسىسىدىن ئايرىماس.

---

① ئاللاكۇ ــ قەشقەرنىڭ بىر يېزىسى.

كالا ئولدى، چوپى قالدى.

كەلمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ھەققى بارمۇ؟

مىلتىقسىز يۈرگەندە كىمىڭ ئۈچراپتۇ.

مەن قىلارمەن ئوتتۇز،
خۇدايىم قىلار توققۇز.

ئويلىمىغان كىشى بۇيرۇمىغان ئاشتىن ئىچەر.

پەلەككە ئالدىنىپ خەمەكسىز قاپتۇ.

رەختى بارنىڭ بەختى يوق،
بەختى بارنىڭ رەختى يوق.

رەختىگە ئىشەنمە، بەختىگە ئىشەن.

سايدا تاش تېپىلماپتۇ، ئاختامدا داڭگال.

تاللاپ ـ تاللاپ تازغا ئۈچراپتۇ.

تاشقا چاچ، بەختىگدىن كور.

تەۋەككۈل دەريانىغا سالغىن كىمەڭنى،
خاھى ئاقسۇن، خاھى چوكسۇن، غەم يىمە.

تەۋەككۇلنىڭ بىر ناخشىسى ئارتۇق.

يا قاينامدىن چىقسۇن، يا سايرامدىن.

يىقىلغان تام دۇانىنى بېسىپتۇ.

ھەجەپ كەلدى تېپىلىپ،
ئىلمىگىمگە سېپىلىپ.

قازا ئىككى، ئولۇم بىر.

ئەر بېشىغا كۈن چۈشسە،
ئوتۇك بىلەن سۇ كېچەر.

ئەرگە بىر نوۋەت، يەرگە بىر نوۋەت.

ئەتىگەن ئوغلىغان كەچ ئوغلىماس.

ئولەر ئوكۇز ئولدى،
بار كىپەكنى يەپ ئولدى.

2008.7.8

19. ياشلىق ۋە قېرىلىق توغرىسىدا

ئادەمنىڭ كىچىگى بولغىچە،
ئىتنىڭ كۆچۈگى بول.

ئادەم قېرىسا كوگلى قېرىماس،
سوگەت قېرىسا، يىلتىزى (قېرىماس).

ئەخمەق بىلمەس ئېتىنىڭ ھارغىنىنى،
كوسا بىلمەس ئۇزۇنىڭ قېرىغىنىنى.

ئالدىمغا كىچىك بالا ياخشى،
خۇدا ئۇرسۇن قاقۇاشنى.

ئاتمىشقا كىرگەن ئاتىدىن ئەقىل سورىما.

بالا بولسا شوخ بولسا،
بولمىسا يوق بولسا.

بالا ــ قىلغان ئىشى چالا.

بالا قۇچاقتىكى چاغدا سويدۇرەر،
ئوسكەن چاغدا كويدۇرەر.

بالا قۇش ئۇچۇشنى بىلەر، قونۇشنى بىلمەس.

بالىنى ئىشقا بۇيرۇپ، كەينىدىن ئوزەك چاپ.

بىر پۇتى يەردە، بىر پۇتى گوردە.

بىر چوڭنىك گېپىگە كىر، بىر كىچىكنىك.

بۇرۇنقا خاپا بولسام، ساقال چىقتى.

بۇقا قېرىسا، بۇرنى قېرىماس.

بورە قېرىسا، ئىتنىك كۇلكىسى كېلەر.

بورە قېرىسىنى ئالدايدۇ.

بوشۇك بالىسى ــ بەگ بالىسى.

داۋاسىز دەرت بولماس،
ھەسرەتسىز قېرى (بولماس).

گۈلۈك بار چاغدا گۈلۈكنى قىس،
گۈلۈك توزۇغاندا كوتۇكنى قىس.

خام بىلەن پىششىق تەك بولماس.

كالىلار سۇ ئىچسە، موزايلار مۇز يالايدۇ.

كوپ قېرىنىڭ ئىچىدە بىر بالا بولسا، دانا بولار،
كوپ بالا ئىچىدە بىر قېرى بولسا، بالا بولار.

مومای موماينى ئاپا دەپتۇ.

موماينىڭ كوزى ئوسمىدا،
گادايىنىڭ كوزى پوسمىدا.

موزای سامانلىقنى بوشىتار،
كىچىك بالا نان ساندۇغىنى.

مەنمۇ ئىدىم سېنىڭدەك،
سەنمۇ بولارسەن مېنىڭدەك.

مەنمۇ چوڭ بولارمەن،
تامغا تىزەك ياقارمەن.

ئوغۇل بالا ئوتتۇزغا كىرگەندە، بىر ئارغىماق توقۇغلۇق.

پاقىنىڭ كېرىلگىنى يىلانغا ئوخشىماس،
مومايىنىڭ ياسانغىنى جۇۋانغا ئوخشىماس.

چوڭ بېشىنى ئاچسا، كىچىك كوتىنى ئېچىپتۇ.

چوڭ توقاچ پىشقىچە، كىچىك توقاچ كويۇپتۇ.

چوڭغا چوڭچە، كىچىككە ئوڭچە.

ساقىلىنى ساتقان قېرىدىن،
ئەمگىكىنى ساتقان بالا ياخشى.

تام تۇۋىدىن، دەرەخ ئۈچىدىن، ئادەم ئىچىدىن قېرىيدۇ.

تېرىق قۇلىغىدىن مەلۇم، بالا كىچىگىدىن.

ياش كېتىمەن دەپ قورقۇتار،
قېرى ئولىمەن دەپ.

ياشلىغىدا ئىشلە،
قېرىغاندا چىشلە.

ياش ۋاقتىدا ياخشىلىق قىلمىغان،
قېرىغاندا قاتتىقچىلىق كۆرەر.

ياش قېرىتماس، غەم قېرىتار.

يان يەر ــ يەر ئەمەس،
كىچىك بالا ئەر ئەمەس.

ھاۋانىڭ گۈلدۈرى بار، يامغۇرى يوق،
قېرىنىڭ جۇدۇنى بار، ماغدۇرى يوق.

ھەر نەرسە كىچىگىدە تاتلىق.

ھەي ـ ھەي بالا، ماڭغان يولۇڭغا قارا.

قاپاق سۈنسا قايغۇ يوق،
قېرى ئولسە يىغا (يوق).

قايمۇ تەڭ، قاپچاقمۇ تەڭ.

قېرى ئات چونەك بۇزماس.

قېرى خوتۇن باش بولدى،
چوكانلارغا تەس بولدى.

قېرى كالا شاپاققا ئامراق،
قېرى ئادەم ئاپپاققا.

قېرى كەلسە ئاشقا،
ياش كەلسە ئىشقا.

قېرىلىق بىلەن ئولمەس،
ياشلىق بىلەن تۇرماس.

قېرىنى قاپتا ساقلا، ئولۇگىنى ھەپتە.

قېرىسى بار ئويىنىڭ كىتاۋى بار.

قېرىغاندا ئات تېزىگى ئالتۇن كورۇنەر.

قېرىغاندا ئىتنىڭ تېزىنى كوردۇم.

قېرىغاندا تۇغاق بولار، دوغاق بولار، پاغاق بولار.

قېرىغاندا قېرى تارتۇق،
قىلىقلىرى ئاندىن ئارتۇق.

قېرىغاندا قىز بولدۇم،
ئالدىرىغاندا ئۇز بولدۇم.

قېرى قۇلاق — ئۇزۇن قۇلاق.

قىز ۋاقتىم — سۇلتان ۋاقتىم،
خوتۇن ۋاقتىم — شەيتان ۋاقتىم.

قوناقلىقتا ماش بولماس،
قېرى كىشى ياش بولماس.

قۇشقاچ قېرىسا، جاڭگالچى بولار،
جۇۋان قېرىسا، يالغانچى (بولار).

ئەر قېرىسا كۆچىدىن قالار،
خوتۇن قېرىسا ئېسىدىن (قالار).

ئوتكەن ئومۇر — ئاققان سۇ.

ئوتمەيدىغان ئومۇر يوق،
سۇنمايدىغان تومۇر يوق.

2008.7.8

20. تازىلىق، سالامەتلىك، كېسەللىك ۋە ئولۇم - يېتىم توغرىسىدا

ئاش بار يەردە ئاغرىق يوق.

ئازىلىغان ئەي بولماس.

ئاز يەپ، ئاسان تىرىل.

ئاغرىپ ساقايغان جان ئولجا،
يوقىلىپ تېپىلغان مال ئولجا.

ئاغرىغان چىشنىڭ دورىسى ئامبۇر.

ئاغرىق كىشى كۆلكە سويمەس.

ئاق بولسىمۇ پاك بولسۇن.

بېشىڭنى سالقىن، قوسىغىڭنى توق، پۇتۇڭنى ئىسسىق تۇت.

بىر خىل تۇرساڭ يۈز يىل ئۇمۇر كورىسەن.

بىر شاتىراق موزاي پادىنى بۇلغايدۇ.

داۋا كۇچەيسە، پۇلۇڭنى ئالار،
ئاغرىق كۇچەيسە جېنىڭنى (ئالار).

دۇنيادا ئىككى ئولۇم يوق،
بىردىن قۇتۇلغان ھىچكىم يوق.

دەرت باشقا، ئەجەل باشقا.

دەرت قورۇغى كېتەر،
ئاچ قورۇغى كەتمەس.

گالدىن ئوتكەن غەنىمەت.

خېنىمنىڭ قېشىنى كورۈڭ،
تاۋىغىنىڭ تېشىنى (كورۈڭ).

ئىككىگە ئۈچنى قوشسا بەش بولىدۇ،
كولچەكنى چاپمىسا لەش بولىدۇ.

ئىشىكنى ئاچ ــ تىنجىقتىن قاچ.

جان بار يەردە قازا بار.

جان راھىتى تەن بىلەن،
تەن ساقلىغى پەم بىلەن.

كېسەلگە قاراپ دورا،
كاڭغا قاراپ بورا.

كېسەللىك ئېغىرلىدىن كىرەر.

كېسەلنىڭ كېلىشى ئاسان، كېتىشى تەس.

كىمنىڭ قەيىرى ئاغرىسا، شۇ يەرنى سوزلەيدۇ.

كوزۇڭ ئاغرىسا قولۇڭنى تارت،
قوسىغىڭ ئاغرىسا نەپسىڭنى (تارت).

مىڭ ئولۇكتىن بىر تىرىك ئەلا.

ئون تۇغۇتتىن بىر چۇشۇك يامان.

ئومىنى بولۇم تۇگىتەر،
ئادەمنى ئولۇم (تۇگىتەر).

ئورۇقنىڭ كۆڭلى يورۇق.

چاينىماي يىگەن كوشىمەي ئولەر.

چىچەكتە چېكىلمىگەن قىزىلدا قىزىلار.

چۈش دىگەن مەينەت نىمە،
قونغان نەرسىنى يۇماي يىمە.

چىش ئاغرىغى ئاغرىق ئەمەس،
چىش ئاغرىغىغا ئادەم ئۆلمەس.

چىش باشقىچە ئاغرىيدۇ، كوز باشقىچە.

چۇش ئۇيقۇسى پادىشالىقتىن ياخشى.

سالامەت تەنده ساغلام ئەقىل.

سامساق ــ ئۇنى يىگەنىنىڭ تېنى ساق.

ساپ هاۋا ــ تەنگە داۋا.

ساق يېرىمنىڭ هالى يوق،
ئاغرىق يېرىمنىڭ تاينى (يوق).

تىلىك كويسە تۇز يالا،
ئىچىك كويسە مۇز (يالا).

تەنىك ساقلىغى ــ جانىك راھىتى.

تەنىك ساقلىغى ــ پادىشالىق.

تەن ساقلىق ــ تەكدىشى يوق بايلىق.

يۇزۇك كىر بولسا، ئەينەك كىر دىمە.

قان چىقتى ــ جان چىقتى.

قولۇكنى يۇيۇپ قولتۇققا ئۇر.

قوساقنىك ئاچقىنى ــ ئەقىلسىك قاچقىنى.

قوي ئوز ئايىغىنى پاسكىنا قىلار.

قۇرۇتنىك ئىلاجى قاينىق‌سۇ.

قەيەر ئاغرىسا، جان شۇ يەردە.

ئەجەل كەلسە ئەقىل قاچار.

ئولگەندە يىغلىغىچە، ئولمەستە سەۋەپ قىل.

ئولمەس ئاغرىق، چىقماس جان.

ئولۇككە يىغلىغان ئىسىت كوزۇم.

ــ ئولۇك، نەگە بارىسەن؟
ــ بارىدىغان پۇلىنى چاچقىلى،
يوقىدىغان كوتىنى ئاچقىلى.

ئولۇك چىققان ئويدە ئۇچ كۈنگىچە سوز ـ چوچەك.

ئولۇمنىڭ كوزى يوق.

ئولۇمنىڭ چوڭىمۇ ئولۇم، كىچىگىمۇ ئولۇم.

ئولۇپ ـ ئولۇپ ئاز قالدى،
زادى ئىككى تاز قالدى.

2008.7.8

21. تىل ۋە گەپ - سوز توغرىسىدا

ئادەمنىڭ يۇزىگە قارىما، سوزىگە قارا.

ئادەمنىڭ تەمى سوز بىلەن،
ئاشنىڭ تەمى تۇز بىلەن.

ئادەم قۇلاقتىن سەمرىيدۇ،
ھايۋان تۇياقتىن.

ئاڭلىغان سوزنىڭ ئېگىسى يوق.

ئاڭلىغان قۇلاقتا گۇنا يوق.

ئاستا سوزلىگەن كىشىنىڭ ئامالى كوپ.

ئاتىلارنىڭ سوزى — ئۇزۇكنىڭ كوزى.

ئات كىشنەشكىچە، ئادەم سوزلەشكىچە.

ئاتقان ئوق يېنىپ كەلمەس.

ئاتقان يەردە ئوق قالمدۇ،
چىشقان يەردە پوق (قالمدۇ).

ئاۋال ئويلا، ئاندىن سوزلە.

ئاش كەلسە يە، سوز كەلسە دە.

ئايىماي تىلىڭ، تىلىڭ تېگىدە بېزىلىڭ.

ئاز سوزلە، كوپ ئاڭلا،
ئاز بە، كوپ چاينا.

ئاغزىمدىن چىققىنى، ساقلىمىغا ياماشتى.

ئاغزىمغا كەلدى دەپ دېمە،
ئالدىمغا كەلدى دەپ يېمە.

ئاغزى يۇمشاق موزاي قوش ئەمچەك ئېمەر.

باشتا سوز بولسا، ئايىغىدا گەپ يوق.

بېشىڭ نەدىن كېتەر — تىلىڭدىن.

بىكار گەپ قىلىش ئەخمەقنىڭ ئىشى.

بىردىن ئىككى ياخشى،
قۇرۇق گەپتىن جىگدە (ياخشى).

بىر ئېغىز سوز كەم، ئىككى ئېغىز سوز ئارتۇق.

دىمىگەننى دىگۈچى چىقار،
يىمىگەننى يىگۈچى (چىقار).

دىسە، دىگىچە قويدۇم،
كېسىپ يىگىچە قويدۇم.

ئېيىت ـ ئېيىت دىسە، ئاتىسى ئېسىدىن چىقىپتۇ.

ئېغىز ـــ ئايغاق، تىل ـــ تايغاق.

ئېغىزدىن بالا تۇغۇلماس،
باشقا ھەممىسى تۇغۇلار.

ئېغىز ـــ دەرۋازا، سوز ـــ شامال.

ئېغىزنىڭ نوختىسى يوق،
تىلنىڭ سوڭگى (يوق).

گەپنى گەپكە ئوخشىماس،
ئاغزى گەپتىن بوشىماس.

گەپ بىر، قۇلاق ئىككى.

گەپدانلىقنىڭ ئونتۇز پۇتىغى بار.

گەپ دىگەننىڭ تۇرغۇچى بار.

گەپ گەپنىڭ كوتىنى ئاچتى.

گەپكە گەپ كەلسە، ئاتاڭدىن قايتما.

گەپنىڭ تېگىدە گەپ بار.
ساقالنىڭ تۇۋىدە خەپ بار.

گەپنىڭ ياخشىسى "خۇدايا توۋا"،
ئاشنىڭ ياخشىسى قورۇما شورپا.

گەپنىڭ يامىنى كۇس - كۇس،
ئوسۇرۇقنىڭ يامىنى پۇس - پۇس.

گەپنى تېجىمەلدىن سورا، يولنى كارۋاندىن.

گەپ ۋاقتىدا ياخشى، كاۋاپ زىخدا.

گەپ يۇزدە ياخشى، ئۇسۇل تۇزدە.

گەپ قىلسا ۋالاقتەككەن دەيدۇ،
گەپ قىلمىسا مورىمەس (دەيدۇ).

كونا گەپ قۇلاققا ياقماس.

كونا ئۇستىخانىنى ئىت غاجىماس.

كەنجى كېۋەزنىڭ غوزىسى يوق،
تولا گەپنىڭ مەزىسى يوق.

كوپ ئويلا، ئاز سوزلە.

كوپ سوز ئادەمنى ئەخمەق قىلار.

كوپ سوزلىگەن ــ كۇكۇم،
ئاز سوزلىگەن ــ ئالتۇن.

كوپ سوزلىگەن تۇتۇلار،
ئاز سوزلىگەن قۇتۇلار.

كوپ سوز — چوپ سوز.

كوزدىن كوز تايسا، كوكسىدىن سوز تايىدۇ.

كوڭۇلنىڭ كىرىنى ئېيتسا كېتەر،
كىيىمنىڭ كىرىنى يۇسا (كېتەر).

كۈندۈزى گەپ قىلساڭ، ئەتراپىڭغا باق،
كېچىسى گەپ قىلساڭ، قۇلاقنى قۇلاققا يېقىن.

مىڭ ئېغىز كاپ ـ كاپتىن،
بىر ئېغىز چىپ ـ چاپ ياخشى.

نىمە دىسەڭ شۇنى ئاڭلايسەن.

ئوچۇق ئېغىز ئاچ ئولمەس.

ئوتتۇز چىشىدىن چىققان سوز،
ئوتتۇز ئەلگە تارقاپتۇ.

ئوتقا كەلگەن خوتۇننىڭ
ئوتتۇز ئېغىز گېپى بار.

ئويلىماي سوزلىسەڭ، ئاغرىماي ئولىسەن.

ئويناپ دىسمۇ، كۆڭلىدىكىنى دەر.

ئويناپ گەپ قىلساڭمۇ، ئويلاپ گەپ قىل.

پۇت يۇگرۈگى ئاشقا،
ئېغىز يۇگرۈگى باشقا.

چالا تۈگىچى ئادەم ئولتۇرەر.

چىرايلىق يۈزدە ئەمەس، سۆزدە.

راست گەپكە جاۋاپ يوق.

ساڭا سوز يوق، مۇشۇككە بەز (يوق).

سۇ ئانىسى — بۇلاق،
سوز ئانىسى — قۇلاق.

سەنمۇ شۇك، مەنمۇ شۇك،
ئوتتوردا قارا مۇشۇك.

سەن تاز دىگىچە، مەن تاز دەۋالاي.

سۆز بىلەن پولۇ پىشماس،
ماي بىلەن گۈرۈچ لازىم.

سوزدىن سوز چىقار،
شوردىن تۇز (چىقار).

سوزى توغرىنىڭ قەدرى ئارتۇق بولار.

سوزلىگەن ئەخمەق بولسىمۇ،
ئاڭلىغان ئەقىللىق بولسۇن.

سوزلىيەلمىگەن ئېغىزدىن
چاپاق باسقان كوز ياخشى.

سوز قىلىشتىن ئاۋال ئاغزىڭدا چاينىاپ كور.

سوزنىڭ ئېزى ياخشى،
ئاشنىڭ تۇزى (ياخشى).

سوزنىڭ پىششىغى ياخشى،
ئاشنىڭ ئىسسىغى (ياخشى).

سوز قىلىپىدا ياخشى،
پىچاق غىلىپىدا (ياخشى).

سوز قىل سىغار يەرگە،
سۇ سەپ سىڭەر يەرگە.

سوز قوغلىغان كاشىلىغا يولۇقار،
يول قوغلىغان غەزىنگە (يولۇقار).

سوزۇك تاتلىق بولسىمۇ تەكرار سوزلىمە.

تاياق گوشتىن ئوتەر، تىل سوڭەكتىن.

تىلغا ئىختىيار بەرسەڭ،
ئەلگە ئىبتىۋارسىز بولسەن.

تىلىڭنى تارت، چىشىڭ سۇنمىسۇن.

تىلىڭ قاتتىق بولسا ياغلىۋەت،
يۇمشاق بولسا داغلىۋەت.

توغرا سوز تومۇرنى تېشەر،
يۇمشاق سوز قىلىچنى كېسەر.

تەگسەڭ تېرىق بولىدۇ، تەگمىسەڭ ئېرىق.

توشۇك ئېغىز توشۇك ئېغىزدىن قالماپتۇ.

توشۇك قۇلاق نىمىنى ئاڭلىماس؟

تۇكۇرگەن تۇكرۇكنى ئېغىزغا ئالغىلى بولماس.

تۇلكىنىڭ سوئالىغا
خورازنىڭ جاۋاۋى بار.

ئۇزۇن گەپ ئوزنى ئورار،
ئۇزۇن چاپان پۇتنى (ئورار).

ۋالاقتەككۇر گەپ بەرمەس،
سۇنۇق كەپكۇر نەپ (بەرمەس).

ياخشى گەپ بوسۇغىدىن چىققىچە،
يامان گەپ يەتتە تاغدىن ھالقىپتۇ.

ياخشى گەپ ــ ئىسسىتقۇ،
يامان گەپ ــ سوۋۇتقۇ.

ياخشى سوز بىلەن ئىلان ئىنىدىن چىقار،
يامان سوز بىلەن قىلىچ قىنىدىن چىقار.

ياخشى سوز دۇشمەنگە ياراپتۇ.

ياخشى سوزگە قۇلاق سال،
يامان سوزگە ياماق سال.

ياخشى سوز — جان ئوزۇغى،
يامان سوز — جان قوزۇغى.

ياخشى سوز تاشنى يارار،
يامان سوز باشنى (يارار).

يالغان گەپنىڭ ئات ئىگىرى توقۇغلۇق.

يامىنى ئېيتماي، ياخشىلىق يوق.

ياردىماس گەپنى تىلىڭدىن كورمە، دىلىڭدىن كور.

يېڭى گەپ، كونا قۇلاق.

يۇرتقا كەلگەن بوز ئەرزان،
ئېغىزغا كەلگەن سوز (ئەرزان).

يەنە دىسەم، يەنە دەيدۇ،
ئاستا دىسەم، بەكرەك.

يەرنىڭ يامىغى يوق، سوزنىڭ ئايىغى (يوق).

"ھەئە"دىن ئوبدان جاۋاپ يوق،
جىگەردىن ئوبدان كاۋاپ يوق.

ئاچان تىلماچ دىيەلىسۇن
ئۇزەم ئېيتقان سوزۇمدەك.

قىزىم، ساڭا ئېيتاي، كېلىنىم، سەن ئاڭلا.

قول يارىسى كېتەر، تىل يارىسى كەتمەس.

قۇرۇق گەپ قۇلاققا ياقماس.

ئەر كوركى — ساقال،
سوز كوركى — ماقال.

ئەرنىڭ سوزى بىر بولار.

ئەرنىڭ ئوزى ئەمەس، سوزى.

ئوتكۇر سوز — ئاتقان ئوق.

2008.7.8

22. تېچلىق-ئامانلىق ۋە خاتىرجەم-سىزلىك توغرىسىدا

ئالتۇندىن كۆز يېشى تۆكۈلەر.

ئالتۇنلۇق ئويدىن كۆڭۈلنىڭ تېچلىغى ياخشى.

ئاز ئېشىم — غوغىسىز بېشىم.

ئاغرىماس بېشىمغا ئالتە تاياق.

باشتىن قۇلاق سادىغا.

بىر گورگە سۇ كىرسە، مىڭ گورده ئەنسىزچىلىك.

دوغا نەده بولسا، غوغا شۇ يەردە.

ئىشىگى يوق موللامنىڭ قۇلىغى تېچ.

گۇمان ئىماننى قاچۇرار.

گور ئەنسىزلىكىدىن ئۇيى ئەنسىزلىكى يامان.

جىدەلخورغا گۇۋاچى بولما.

جەڭنىڭ بىرى جەڭ، توققۇزى رەڭ.

كۈندۈزى ماڭغان ئىلانىنىڭ ئۇمرى كوتا،
كېچىسى يۇرگەن ئەرنىڭ (ئۇمرى كوتا).

كۈندەشلىك ئويىدە كۈندە جىدەل.

ئون كۈلكىنىڭ بىر يىغىسى بار.

ئويۇنىنىڭ ئېزى ياخشى.

ئويۇنۇڭنى قەيەردە ئويناساڭ،
يىغاڭنى شۇ يەردە يىغلا.

سەن تېچ — خوشنا تېچ.

تېچ كۆڭۈلگە تۇزسىز ئۇماچ.

تېچلىق ئەۋزەل.

توپىلاڭدا توغاچ ئوغرىلاپتۇ.

"تۇر ـ تۇر" كوپ بولسا، ئۇيقۇدا مەزە يوق.

شامالنىڭ ئالدى قۇيۇن،
جىدەلنىڭ ئالدى ئويۇن.

شانىياز ئوۋغا چىقسا، كەينىدىن غوغا چىقار.

يارا ئاغرىغىدىن كوڭۈل ئاغرىغى يامان.

ياڭرىم چىقتى تالاغا،
مېنى قويدى بالاغا.

يۇرت بولسا، ئالۋاڭ بولمىسا،
تېچ بولسا، مالىمان بولمىسا.

قوساق ئاغرىغىڭ بولمىسا،
تاۋۇز يېيىشتىن قورقما.

ئەندىشىنىڭ ئېتى قورقاق.

ئولۇمدىن باشقىسى تاماشا.

ئوتكەن ئىشقا سالىۋات.

23. ھەمكارلىق، ئادەمگەرچىلىك ۋە نائەھلىلىك توغرىسىدا

ئاداشقانغا يول كورسەت.

ئادەم ــ ئادەم بىلەن،
پىستە بادام بىلەن.

ئادەم قىچقارسا بارمايمەن،
ئاش قىچقارسا قالمايمەن.

ئادەم ئەتكەنگە تازىم ئەت.

ئات كوتەرسەڭ ياخشى بىلەن كوتەر،
سۇ كوتەرسەڭ بالداق بىلەن (كوتەر).

ئاش بەرگەنگە مۇشت بېرىپتۇ.

ئاش ئوتنە، ئىش لاپقۇت.

ئايدا ئوتاق بولماپتۇ، يىلدا خوشنا.

بىر كىشى ياققان ئوت يۇز كىشىنى ئىسسىتار.

بىر قاققا بىر قاق.

بولۇشساڭ جانغا بولۇش.

بۇغداي نېنىڭ بولمىسا،
بۇغداي سوزۇڭ يوقمىدى؟

بەرگىنىڭنى ئازغا سانا،
ئالغىنىڭنى كوپكە (سانا).

ئېشىنى يەپ، تاۋنغىنى چېقىپتۇ.

ئېغىز يىسە، يۇز ئۈيىلار.

ئىتتىرىپ بەرگەننى ئىت يىمەس.

ئىشى يوقنىڭ كارى يوق.

ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ.

جاي بەرگەنگە جان بەر.

جاھاندا بار بولساڭ، يار بول.

كېپىل بولساڭ، كېپىنىڭ كويەر.

كىشى نان تەڭلىسە، يىمەيمەن دىمە،
قولۇڭغا ئال، يىمىسەڭ يىمە.

كىشىنىڭ ئىشى — بوسۇغا بېشى.

كىشىنىڭ ئىشىغا تومۇزدا قول توڭۇپتۇ.

مېنىڭ ئىشىم سەن بىلەن،
سېنىڭ ئىشىڭ كىم بىلەن؟

مەسلىھەتلىك ئىش بۇزۇلماس.

نائەھلىگە قەرزدار بولما،
ناتونۇشقا ھەمرا (بولما).

ئۇماچنىڭمۇ ئوتنىسى بار.

ئوۋچىنىڭ قارچۇغىسى بولسا، توشقان نەزرىسى بار.

رەھمىسى يوق ئادەمدىن،
رەھمىسى بار ئىت ياخشى.

ساڭا قاراپ مەن،
ئىشىككە قاراپ دەم.

ساق كوز يىغلىسا، سوقۇر كوزدىن ياش چىقار.

سەن ياخشى — مەن ياخشى،
تونۇر قىزىق، نان ياخشى.

سەھرالىغا چىقسا ئېشىگىنى تونۇمايدۇ،
شەھەرگە كىرسە دوستىنى (تونۇمايدۇ).

سوز بەرگەن يۇز بەرمەس،
يول كورسەتكەن ئوزۇق (بەرمەس).

سۇپۇرگەن يەرگە چېچىپتۇ.

تاش ئاتقانغا ئاش ئات.

تىكەن بولۇپ پۇتقا كىرگىچە،
چىمەن بولۇپ باشقا قادال.

تويغان يەرگە توققۇز كۈن تازدىم.

تۈزۈكنى يەپ، تۈزلۈغۇكغا چىچار.

تۈز يالىغان ئىت قوپارغۇ ئاستىدا ئولەر.

توگە كوردۇكمۇ؟ ــ يوق.

تۈگمەن تېشى مەن بولسام،
چىبقىلدۇرۇغى سەن بولدۇك.

ــ ۋاپاغا جاپاغا بارمۇ؟
ــ ئىزلىسە تېپىلار.

ياخشى بولسا ئۈزىدىن كورىدۇ،
يامان بولسا ئۈزگىدىن.

ياردەم قىلدىك ــ خوپ قىلدىك،
مىننەت قىلدىك ــ ھېچ قىلدىك.

يىقىلغانغا يولەك بول،
يىرتىلغانغا ياماق بول.

غالجىر خۇدانى بىلمەس، ئىت ھارامنى.

هارماڭ دسه، هاپاش بوپتۇ،
تېچمۇ دسه بالاغا قاپتۇ.

هەمدەمده بار، همساپتا يوق.

هەر ئىش ئوز يولىدا ياخشى.

قول قولنى يۇسا، قول قوپۇپ يۇزنى يۇيار.

قوينۇڭدىن توكۇلسه، قونچۇڭغا.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! ــ دىسه،
ــ بەش تەڭگەمنى بەر! ــ دەپتۇ.

ئولگەن بولسا ئىڭىگىنى تاڭاي،
تىرىك بولسا يارىسىنى (تاڭاي).

ئولگەندىن ئوپكه سوراپتۇ،
ئەسكى تامدىن قوقاق.

ئوتنىسگه لاپقۇت، ئوتۇككه ئاپقۇت.

ئوتنه ــ يېرىم.

ئوز نەپسىدىن كەچمىگىچه،
كىشىنى خۇش قىلغىلى بولماس.

24. مىجەز، خۇلق ۋە كىشى تەبىئىتى توغرىسىدا

ئادەم دېگەن ھول ئەمەس.

ئادەم گۈلدىن نازۇك، تاشتىن قاتتىق.

ئادەمنىڭ ئالدى گۈل، كەينى تىكەن.

ئادەمنىڭ پىلتىزى يوق.

ئادەمنىڭ يۈزى ئاپتاپتىن ئىسسىق.

ئادەمنىڭ قۇيرۇغى يوق، تونۇغۇلى بولماس.

ئاختامنىڭ چالمىسى ياماق،
ئادەمنىڭ لالمىسى (يامان).

ئانچىلىك ئاچچىق پىيازدىمۇ بار.

ئاغرىق قالسىمۇ، ئادەت قالماس.

بېلى بوشنىڭ گېپى بوش.

بېشى قايغان، پۇتى تايغان.

بېشىڭغا ھەر بالا كەلسە،
ئۇزەڭنىڭ خۇيى - پەيلىدىن كور.

بىر مەستىن قورقمەن، بىر موريمەستىن.

بىر پۇل بېرىپ ئۇسۇلغا سالسا،
ئون پۇل بېرىپ توختاتقىلى بولماس.

بىشىم خوتۇن بەش كۇنلۇك،
بىزەڭ يۇلداش بىر كۇنلۇك.

بۇقا بوينىغا يىغار، ھايدال قويىنىغا.

بورە بالىسى تاققا قاراپ ھۇۋلار.

بورە قېرىسا، ئىتلىغى بار.

دىل ئازاردىن خۇدا بىزار.

دورامچۇقنىڭ ئاغزى پۇچۇق.

دوستۇمنىڭ كوڭلىنى ئاياپ، بويۇمدا قالدى.

دوزاقتا ئۇگەنگەن كوڭۈل بەھشكە كونەلمەپتۇ.

ئېغىرلىق ــ رەخمانلىق،
يېنىكلىك ــ شەيتانلىق.

ئېغىر چامدىغىچە، يېنىك سەكرەيدۇ.

خوشنىڭ قارغۇ بولسا، كوزۇڭنى قىس.

ئىگىزنىڭ ئاچچىغى كەلگىچە،
پاكارنىڭ جېنى چىقار.

ئىچى يامانىنىڭ كوڭلى خوش بولماس.

ئىت ئىتلىغىنى قىلمىسا كوڭلى تىنمىاس.

ئىت كاللىسى تەخسىدە توختىماس.

ئىتنى قاۋايدۇ دەپ ئىاغزىنى كەسكىلى بولماس.

ئىتنىڭ ئاغزىغا سوڭەك تاشلا.

ئىتنىڭ ساددىلىغىدىن تۇلكە تورگە چىقىۋاپتۇ.

ئىتنىڭ قارغىشى بورىگە يۇقماس.

ئىتنىڭ قارغىشىغا پىت ئولمەس.

ئىت ئۇرغۇچىغا ئامراق.

ئىت ھاۋشىپ ـ ھاۋشىپ، سەھەر ئۇخلار.

جاڭگالدا ھاكىرىغان ئېشەك شەھەردە ھاكىرىيالماس.

جىمغورنىڭ ھۇنىرى ئىچىدە.

كاللا دىسە، پاقالچاق دەيدۇ،
پىشۇرۇپ بېرەي دىسە، خام يەيمەن دەيدۇ.

كاۋا ھىچقاچان قوغۇن بولماس.

كىشىنىڭ تۇگمىدەك ئەيىۋى كورۇنەر،
ئۆزىنىڭ توگىدەك ئەيبۇى كورۇنمەس.

كوكۇلچەكنىڭ كوتى ئوچۇق.

كوزى مددىرلىغاندىن قورق.

كوز ــ ھۇرنىڭ ئۇكىسى،
كوڭۈل ــ سىرنىڭ ئۇگىسى.

كۇچى يوقنىڭ ئاچچىغى ياماق.

لالما بولغىچە سالما بول.

لەقمە قويۇش خىزمىتىنىڭ ئىشى.

مال ئىگىسىنى دوختىمسا ھارام.

مىلجىڭ ئادەم سۆز بۇزار،
قىڭغىر ھارۋا يول بۇزار.

مىلجىڭنى ئەزمە يېڭىدۇ،
ئەزمىنى خۇدادىن بەزمە يېڭىدۇ.

موللا ھوشۇرنىڭ بىرى شۇ.

مەن كورمىگەن يېرىڭ بارمۇ، سىڭا يېقىڭ تارتۇق.

مۇشۇكنى ھارۋىغا قاتساڭ، كاتتىڭ ئاستىغا سوزەيدۇ.

نوقانچىنىڭ كوزى ياماق،
سۇخەنچىنىڭ سوزى (ياماق).

ئوچۇق چىراي — قاينىاق چاي.

ئوچۇق يۈز — نېمەت ئۈستىگە نېمەت.

ئويماقسىز خوتۇن بولماس، تىغسىز ئەر.

پەيلى ياماننىڭ خۇيى ياماق.

چاپسانغا بار، لايپاسقا يوق.

چاققان جۇۋاننى بوشۇك ئاستىدا كورۈڭ.

چىدىماسنىڭ ئويى پايلىماسنىڭ قېشىدا.

چىشقاق بالىغا ئىت ئەگىشەر،
كۈلگەك ئايالغا يىگىت (ئەگىشەر).

ساراڭنىڭ ئوڭى يوق،
پاشىنىڭ قوڭى (يوق).

سايىق يۈرگەن تايىق يەر.

سېرىق سۇغەت سايە بولار.
سېرىق ئادەم ئۇغا (بولار).

سېپايە سىرىنى يوشۇرالماس،
پۇچۇق بۇرنىنى (يوشۇرالماس).

سوقۇشقاق خۇراز سەمرىمەس.

سۇت بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقار.

تاماگەرنىڭ تامىغى قۇرۇق.

تارتىنغان ئاچ قالار.

تاسما يىگەن ئىتنىڭ خۇيى ئولگىچە قالماس.

تېرىككەننىڭ چېنىنى ئال.

توخۇ داڭگال چۈشەر، ئۆشكە جاڭگال.

توپاقنى چىمداپ ئولتۇرۇپتۇ.

تەلۈنگە چوماق تۇتقۇزما.

تەلۇنىڭ تېرىسى قېلىن.

تەلۇنى قورقۇتماق ــ ئولۇكنى تىرىلدۈرمەك.

تەلۇە ئات مىنىسە تەڭرىنى تونۇماس.

تەلۇە تەپسە زەنجىر ئۈزەر.

تەلۇە تورنى بەرمەس.

تەرى يامانىڭ ھەرى يامان.

توگە سىيگىچە قۇيرۇغىنى قۇم بىسىپتۇ.

توگە ئۇسۇل ئويىنسا، يەتتە تاختا زەدەكنى بۇزار.

توشۇك بىرتەقتىن كۆلەر.

تۆكى قايانغا ياتسا، شۇ يەڭغا سىلا.

شاياقتا تېيىلسىپ، ئۇرۇقتا زوك ئولتۇرۇپتۇ.

يامانلىغانغا يامان قويىنىڭ كاللىسى.

یامانلىغان ھابدالنىڭ خۇرجۇنىغا زىيان.

ياغاچ قۇلاققا گەپ ئوتمەس.

يېڭى كوزىنىڭ سۇيى سوغاق.

يېڭى كولنىڭ سۇيى تاتلىق.

يىگان ئېغىز، كورگەن كوز.

يىراقنىڭ يېقىنى بار،
ساراڭنىڭ ماقۇلى (بار).

يۇۋاش ئۇينىڭ مۇڭگۇزى ئىچىدە.

زىدى پەسنىڭ تېگى پەس.

غەمسىز كىشى بەلماس،
ئەرسىز چىشى (بولماس).

ھەر بىر ساراڭ دېگەندە بىر چىشلەم گوشى ساراڭ بولار.

هەسەن ئاكام ئاچچىق،
مېغىزلارى تاتلىق.

قاپىغى جۇتنى قىچقىرىدۇ،
كالپۇگى يەرنى سۈپۈرىدۇ.

قاساپنا پۇل بېرىپ، ناۋايغا قارايتۇ.

قاغا قاقىلداپمىسا، قۇنىلارنىڭ كوزىنى چوقۇپ بولاتتى.

قېرىشقانىنىڭ قارنى ئاچ.

قىرىق كىشى بىر ياق،
قىڭغىر كىشى بىر ياق.

قىتىمغىرنىڭ ئىچى زىدە،
سىرتى يوگىگەن باسقان بىدە.

ئەگرى قوزۇققا دونياي توقماق.

ئەرنىڭ ئوڭلى ئۇرۇشىم.

ئەزمە ئويلانغىچە، ناۋەتكۇلچى مەقسىدىگە يېتىپتۇ.

ئوكۈز ئولگەندىمۇ كوزىنىڭ ئالمىسى كەتمەس.

ئولۈكنىڭ كوزى ياملان،
ئۇرۇشقاقنىڭ سوزى (يامان).

ئولەرمەن ئېشەك ئولتۈرۈپ تېپەر.

ئوزى سوغاقنىڭ قىلىغى سوغاق.

ئۇگەنگەن خوي ئولگىچە قالماس.

ئۇگەنگەن كوڭۈل ئۇزمە پىشقىچە.

2008.7.8

25. ياخشىلىق ۋە يامانلىق توغرىسىدا

ئالتۇن يەردە ياتماس،
ياخشىلىق يولدا (ياتماس).

ئاندىن قاچقان، مۇندىن قاچقان،
يامانلىق بىلەن كوزىنى ئاچقان.

بىر ياخشىلىق مىڭ بالادىن قۇتقۇزار.

بىر ياخشىلىق ئۇنتۇلماس، بىر يامانلىق.

بىر ياخشىغا بىر يامان ھەر يەردە بار،
ئىككى ياخشى بىر بولغان قەيەردە بار؟

ئىككى ياخشى ئاربىسىدا قىل ئۈزۈلمەس،
تومۇر زەنجىرنى ئۈزىدۇ ئىككى بىلمەس.

پوقا چالما ئاتساڭ، ئۆزەڭگە چاچرار.

سېسىق گوشنى چوڭ تاپار،
يامان ئىشنى يامان تاپار.

ياخشى ئاتنىڭ تېرىسى قېيىش بولار، كون بولماس.

ياخشى ئاتقا بىر قامچا،
يامان ئاتقا يۈز قامچا.

ياخشى ئاتقا قامچا لازىم ئەمەس.

ياخشى ئاتقا قوڭغۇراق.

ياخشى ئاش ئۇستىگە كېلەر،
يامان گەپ ئۇستىگە.

ياخشى ئاز، يامان كوپ،
بۇغداي ئاز، سامان كوپ.

ياخشى بىلەن دوست بولساڭ،
ئىچىلار چىچەكلىرىڭ.
يامان بىلەن دوست بولساڭ،
يىرىلار يۈرەكلىرىڭ.

ياخشى بىلەن يۈرسەڭ، يېتىسەن مۇراتقا،
ياماں بىلەن يۈرسەڭ، قالىسەن ئۇياتقا.

ياخشى بولساڭ ئېشىكنى يەيسەن،
ياماں بولساڭ بېشىكنى يەيسەن.

ياخشى بولساڭ تويۇڭغا بارارمەن،
ياماں بولساڭ ئولۇمۈڭگە.

ياخشى بولسا ئۆزەڭگە ئالا،
ياماں بولسا بېشىڭغا بالا.

ياخشىدىن ئات قالىدۇ، ياماندىن داد قالىدۇ.

ياخشىدىن چاپا كەلمەس،
ياماندىن ۋاپا (كەلمەس).

ياخشىدىن ياماں چىقار،
ياماندىن ياخشى (چىقار).

ياخشى گوشتىن ياخشى شورپا.

ياخشى كېلىپ ھالىڭغا يېتەر،
ياماں كېلىپ ئوتۇڭنى "پۈۋ" دەر.

ياخشى كۆرگىنىنى ئېيتار، يامان يىگىنىنى.

ياخشىلىقنى ئۇنتۇما،
يامانلىقنى كۆڭلۈڭدە تۇتما.

ياخشىلىق — يېنىپ تۇرغان چىراق.

ياخشىلىق يەردە ياتماس،
يامانلىق ئۆزىدىن ئاشماس.

ياخشىلىق قالار، يامانلىق تۇگەر.

ياخشىلىققا ياخشىلىق — ھەر كىشىنىڭ ئىشىدۇر،
يامانلىققا ياخشىلىق — ئەر كىشىنىڭ ئىشىدۇر.

ياخشىنى ماختىساڭ يارىشىدۇ،
يامانىنى ماختىساڭ ئادىشىدۇ.

ياخشىنىڭ خۇلقى ئارتۇق،
يامانىنىڭ ياقىسى يىرتىق.

ياخشىنىڭ سۆزى، يامانىنىڭ كۆزى.

ياخشىنىڭ شاراپىتى،
يامانىنىڭ كاساپىتى.

ياخشىنىڭ ياخشىلىغىنى چىقار، كوككە يەتسۇن،
يامانىنىڭ يامانلىغىنى چىقار، توزۇپ كەتسۇن.

ياخشىنىڭ ياخشىلىغى تېگەر ھەر يەردە،
يامانىنىڭ يامانلىغى تېگەر تار يەردە.

ياخشىنىڭ قولتۇغىدىن يۆلەپ ئۇرە قىل،
يامانىنىڭ ئاغزىغا ئۇرۇپ پۇرە قىل.

ياخشىنى يات ئىكەن دېمە،
يامانىنى ئۆز ئىكەن دېمە.

ياخشى نىيەت ئاشقا،
يامان نىيەت باشقا.

ياخشى ئۇرۇشسا، بەرگىلى نەرسە تاپالماس،
يامان ئۇرۇشسا، ئالغىلى (نەرسە تاپالماس).

ياخشىغا بىر سۆز، يامانغا مىڭ سۆز.

ياخشىغا بەرسەڭ نېپى تېگەر،
يامانغا بەرسەڭ گېپى (تېگەر).

ياخشىغا سۆز، يامانغا مۇشت.

ياخشىغا ياغ، يامانغا داغ.

ياخشىغا يېپەك يېپىشار،
يامانغا تىكەن (يېپ شار).

يامان ئاتنى يال باسار.

يامان بىلەن ماجرا،
ياخشى بىلەن سوھبەت.

يامانغا ئاشقان يېرىم قوشۇق.

يامان ئىنەك ئولگىچە سۈتلۈك ئاتالماس.

يامان كىشى سىلىغانغى بىلمەس.

يامانلىق ــ بىر دەھلەك،
ياخشىلىق ــ ئۈمۈرلۈك.

يامانلىقنىڭ يولى يېنىك،
ياخشىلىقنىڭ يولى ئېغىر.

يامانني ئېشىكغا يولاتساڭ يولات، قېشىڭغا يولاتما.

يامانىنىڭ بىر قىلىغى ئارتۇق.

يامانىنىڭ گېپى يامان،
ئەسكى چاپانىنىڭ پېتى (يامان).

يامانىنىڭ سۆيىنى ئىچكىچە، قاپىغىنى ئۇشتۇۋەت.

يامانىنىڭ توقمىغى يېنىدا.

يامانىنىڭ تۈزغا بارغىنى — قىزغا بارغىنى.

يامانىنىڭ ياخشىلىغى يوق،
يامان سۆزنىڭ تاتلىغى (يوق).

يامانىنىڭ ياخشىسى بولغىچە،
ياخشىنىڭ يامىنى بول.
قارىمۇقنىڭ دانىسى بولغىچە،
بۇغداينىڭ سامىنى بول.

يامانىڭ يامانلىغى بار،
كىشى بىلمەس ھىلىسى بار.

يامانىڭ قويىندا ياتقىچە،
ياخشىنىڭ ئايىغىدا ئول.

يامانىنى قويۇپ بەرسە ئەركىگە،
كۇندە چىچىدۇ بوكىگە.

يامان ئۇرۇقتىن ياخشى مىۋە بولماس.

يامانغا ئاختامدىكى داڭگال.

يامانغا گوردىمۇ خوشنا بولما.

يامانغا يانتاياق بولما.

يامانغا ياغ يارا شماس،
ئوشكىگە يۇمغاقسۇت.

يامانغا يېلىن، ئاغزىغا نېرىن.

يامانغا يولۇقساڭ يالىسى يۇقار،
قازانغا يولۇقساڭ قارىسى (يۇقار).

يامانغا قىلغىنىڭ ــ قۇمغا سىڭگىنىڭ.

يامان هارۋا يول بۇزار،
يامان ئادەم يۇرت (بۇزار).

هارۋا ماڭغان يول تار بولماس،
يامانغا گەپ قىلساڭ هار بولماس.

قاغىغا ئوق ئاتما، يامانغا سوز قاتما.

ئوزەڭگە ياخشىلىق قىلسەڭ،
كىشىگە يامانلىق قىلما.

2008.7.8

26 . تۇرلۇك جىسمانى ئەيىپلەر توغرىسىدا

ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چا قۇيرۇق.

ئاتنىڭ ياخشىسى بوز بولار،
ئەرنىڭ ياخشىسى تاز (بولار).

دوك گۇرگە كىرگەندە تۇزىلەر.

دۇدۇق سۆزگە يارىماس، ئوغرى كۇزەتكە.

گاچا قىزنىڭ تىلىنى ئانىسى ئۇقار.

ئىككى سەتتىن گۇل دەستە چىقار.

كۆزى يوقنىڭ ئۆزى يوق.

ھەككە دىمۇ شۇ تاز، مەددىنىمۇ شۇ (تاز).

پاك بىلەن ئورتاق بولدۇم،
گەپ ئاڭلىتالماي پودا‌ق بولدۇم.

پۇتى كىچىك چاققانلىق كىمىدە،
پۇتى يوغان تاپقانلىق.

چاپاق خوتۇنلىرىڭ جىتاق ئېرى بار،
ياغاق ئاتلىرىڭ مايماق ئىگىسى (بار).

ساراڭغا سوت يوق.

سىيگەڭ سۇغا ئامراق

تاز باشقا يېشىل تەقى.

تاز بازارغا بارسا شۇم خەۋەر تاپار

تاز بىلەن تاز تاغاق تالىشىپتۇ.

تاز گۇل تاپسا، قىسقىلى جاي تاپالماپتۇ

تاز جابدۇغىچە توي تارقاپتۇ.

تاز كارامەتچى كېلەر، پوقاق دارامەتچى.

تازنى ئاپتاپتا قىستاپتۇ.

تازنىڭ كوزى چاچتا،
قىزنىڭ كوزى تاشتا.

تازنىڭ نىمىسى بار؟ — تومۇر تاغدىن.

تازنى تاز دىسە ئولگۈسى كېلەر،
ساقنى تاز دىسە كۈلگۈسى (كېلەر).

تاز چۈشنى قوندۇرماس،
چۈشن تازنى تىندۇرماس.

تاز تازنى كورسە بېشى قىچىشار.

تازغا تاغاق بەرسەڭ، يىلىم تىلەيدۇ.

تاز قىزغا ئەر تاپماق — قىدام كەكىگە ساپ تاپماق.

ياخشى ئاتتا بىر ئەيىپ.

يېشىل كولدە غاز ئويناىدۇ،
چۈشن بىلەن تاز ئويناىدۇ.

ھەر كاللىدا بىر خىيال،
تاز كاللىدا مىڭ خىيال.

ھۇكەر يانغا ئوتسە يازغا تەۋە،
تۇماق گەدەنگە چۈشسە تازغا تەۋە.

قارغۇ باتۇر بولار.

قارغۇ ئېشەككە تۇزلۇق سۇ،
قاتتىق نانغا مۇزلۇق سۇ،

قارغۇ مۇشۇككە ئولۇك چاشقان ئۇچراپتۇ.

قارغۇنى يار بويىدا قىستاپتۇ.

قارغۇنىڭ تىلىگى ئىككى كوز.

قارغۇ تۇتقىنىنى قويماس،
گاس ئاڭلىغىنىنى (قويماس).

قارغۇغا كېچە ـ كۇندۇزنىڭ پەرقى يوق.

قارغۇغا يول كورسەتسە، ئوزەم تاپقان يول، دەپتۇ.

ئوزىنىڭ ئەيىۋى ئوزىگە كورۇنمەس،
كورنىڭ ئەيىۋى كوزىگە كورۇنمەس.

27. ئەدەپ - ئەخلاق ۋە تەربىيە توغرىسىدا

ئاتا باشلىمىغانىنىڭ پودىنى چوڭ،
ئانا باشلىمىغانىنىڭ ئەمچىگى (چوڭ).

ئاتا كورگەن ئوقيا ياسار،
ئانا كورگەن كەيىم پىچار.

ئاتالمىغانىنىڭ ئوقى ئالنە غۇلاچ كېتەر.

ئاتالمىغان ئوقىدىن كورىدۇ،
چىچالمىغان پوقىدىن (كورىدۇ).

ئاتالمىغان ئوقىدىن كورىدۇ،
يېنىپ كېلىپ خوتۇنىدىن.

ئاتىسى ئاتمىغان قوڭغۇزنى،
بالىسى ئېتىپتۇ توڭگۇزنى.

ئاتىسى بولۇشقاقنىڭ ئوغلى ئۇرۇشقاق،
ئاتىسى بولۇشقاقنىڭ قىزى يىغلاڭغۇ.

ئاتىسى تۇرۇپ ئوغلى سۆزلىگەندىن بەز.

ئاقنى كوككە ئۇلىغان ئوڭلۇق خېنىم.

بالىنى باشتىن ئۇگەت، خوتۇنىنىمۇ باشتىن.

بېتى ئەدەپ كورەڭگەن،
كوتى تەرەت كۆرەڭگەن.

بەڭگىنى بالام دېمە،
بۇقىنى كالام دېمە.

ئېشەك تەخىيگە ئېشەكلىكتىن باشقىنى ئۇگەتمەس.

خامنى بۇزغان شانىسى،
قەزنى بۇزغان ئانىسى.

ئىشىك ئوچۇق بولسا مۇ سۆراپ كىر.

نەسىھەت ئاچچىق، مەنىسى تاتلىق.

ئوغلۇڭ ئوسسۇن ئۇلۇغلار بىلەن خوشنا بول،
قىزىڭ ئوسسۇن قىلىغلار بىلەن (خوشنا بول).

پىرىگە بېقىپ مۇرىت بولار،
ساقالغا بېقىپ بۇرۇت.

پۇتالمىغان ياغاچ پۇتاقلىق.

تەرىبىيە باشتا قاتتىق بولسا، ئاخىرى تاتلىق بولار.

تەرتىپنى سەن تاپمىساڭ، تەرتىپ سېنى تاپىدۇ.

ياغاچنى رەندە تۈزەيدۇ، ئادەمنى تەربىيە.

زېرىككەك بولماڭ، تىرىككەك بولماڭ،
كۆڭۈلچەك بولماڭ، ئېرىنچەك بولماڭ.

قولۇڭنى سوزغان يەرگە پۇتۇڭنى سوزما.

ئەدەپنى ئەدەپسىزدىن ئۆگەن.

28. زىبا - زىننەت ۋە ياسانچۇقلۇق تۇغرىسىدا

ئادەمنىڭ سولىشىغا قارىما، مېھنىتىگە قارا.

ئاناڭنى داداڭغا پەدەسسىز كورسەتمە.

ئارپا - تېرىق ئاش ئىكەن،
ئۇنچە - ماجان تاش ئىكەن.

باش كىچىك، تۇماق يوغان،
بەل كىچىك، غىلاپ يوغان.

دوپپامنىڭ قۇندۇزىغا قارىما،
ماڭلىيىمنىڭ يۇلتۇزىغا قارا.

ئېشىگىگە ياريسا توقۇمى.

ئېشىگى ئۇچ تەڭگە،
توقۇمى بەش تەڭگە.

كېپىنەك پەرۋانە بولماس،
ياساڭچۇق مەردانە (بۆلماس).

ئۇن تاۋا - توقسدىن بىر توخلا تېرىسى ئەلا.

چاچنىڭ ئۇزۇنى ئۇلاق،
سۇزۇكنىڭ سۇزۇكى بۇلاق.

رەڭمۇ - رەڭ بولاي دەيمەن،
ھېچ نىمە رەڭ بولالمايمەن.

سۇ كېتسىدۇ، تاش قالسىدۇ،
ئوسما كېتسىدۇ، قاش قالسىدۇ.

تاغنىڭ زىننىتى قورام تاش،
ئادەمنىڭ زىننىتى ئۇستۇاش.

تېشى پال - پال، ئىچى تال - تال.

قالپاقتا تۇشلۇق قىرغىز يوق.

قالپاقنى پۇلغا ئالماي، باراكنى پۇلغا ئاپتۇ.

قىزنىڭ كوزى قىزىلدا.

قۇرۇق سۆلەت، ياغاچ يەشمەت.

ئەستىرىدىن پەۋزى چوڭ.

ئوستەڭ يارىشىغى تال،
قىزىلىڭ يارىشىغى خال.

ئوتمەس پىچاق ئاسقىچە،
چىشلەپ يىگەن ياخشىراق.

ئۆزى بىر غېرىچ، ساقىلى ئىككى غېرىچ.

2008.7.8

29. ئىشق - مۇھەببەت ۋە چىراي توغرىسىدا

ئادەم قېرىسىمۇ، كۆڭلى قېرىمايدۇ.

ئاشىقلىق ئاسان، جۇدالىق تەس.

ئاشىقچىلىقتا ئۆلۈم كۆزگە كۆرۈنمەس.

ئاشىقنىڭ باغدات يىراق ئەمەس.

ئاي دىسە ئاغزى بار،
كۈن دىسە كۆزى (بار).

ئاقىلنىڭ سەتلىگى بىلىنمەس،
قارىنىڭ چىرايلىقلىغى (بىلىنمەس).

باشتا ئۇتتەك قىزىپتۇ،
ئاخىرىدا پوقتەك سوۋۇپتۇ.

بازاردا مىڭ كىشى،
كۆڭلىدە بىر كىشى.

بېشىڭنى كىم سىلىسا، ماشايىغىڭ شۇ؛
پېنىڭدا كىم ئولتۇرسا، چىرايلىغىڭ شۇ.

بوينىنى ئېگەلمىسەڭ، قولىنى سوي.

خەرىدارىڭ بولمىسا،
زىبالىغىڭ نە كېرەك.

خىل خىلىدا ياخشى، پىچاق قىنىدا.

خوتۇن كىشى مۇھەببەتنى قىرىق يىل كۆڭلىدە ساقلار.

ئىچى كويمىگەننىڭ كوتى قىچىشماس.

ئىشقى يوق ئېشەك،
دەردى يوق كىسەك.

ئىشقى يوق ياردىن ئىسسىق ئوچاق ياخشى.

جاندىن كەچمىگىچە جانانغا يەتمەس.

كىيىك ئوۋلاپ تاقىغا چىق،
يارنى ئىزلەپ باقما.

كۆڭلۈڭگە ياقمىسا، كۆزۈڭگە ياقماس.

كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول بار.

كۆڭۈل كىمنى سۆيسە شۇ چىرايلىق.

كۆڭۈل كۆڭۈلدىن سۇ ئىچەر.

كۆڭۈلسىزگە كوينەك كىيگۈزمەپتۇ.

كورۈپ ئەسلىمەي، ئەسلەپ كۆر.

كويگەن جۇۋانغا ئات تىزىگى ئاي كورۈنەر.

كۆزگە سىققان كۆڭۈلگە سىغىپتۇ.

كوز كۆردى — كۆڭۈل سۆيدى.

كوز كورمەي، كۆڭۈل سۆيمەس.

ماڭا كويگىچە، بالاڭغا كوي؛
مېنى سويگىچە، ئىرىڭنى سۆي.

مۇھەببەتنى سېتىۋالغىلى بولماس.

مەيلىك بولسا مەيخانە،
چىلىم بولسا سەيخانە.

ناز قىزغا يارىشار،
غاز كولگە (يارىشار).

چېكىشمىگىچە بېكىشمەس.

چېچىدا ئۇلىغى يوق،
يۇزىدە يامىغى (يوق).

چىرايىڭنىڭ سەتلىگى ئەينەكنى گۇنا ئەمەس.

چىراي كويدۇرەر، خۇلق سويدۇرەر.

چىرايلىقنىڭ ئوتى يامان،
سەتنىڭ ھالى (يامان).

چىرايلىقنىڭ چىقىمى تولا.

چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس، سويگەن چىرايلىق.

چىرايلىقتا ۋاپا يوق.

چىرايغا چاي قۇيۇپ ئىچكىلى بولماس.

سويدۇرگەنمۇ تىل،
بەزدۇرگەنمۇ تىل.

سويگەن ياردىم سەن بولساڭ،
كورگەن كۇنۇم نىمە بولار؟

سويمىگەنگە سۇركەلمە.

تاشلاپ قاچىدىغان قىز بار،
ئېلىپ قاچىدىغان جۇۋان (بار).

تەڭ تېڭى بىلەن، تىزەك قېپى بىلەن.

ئۇيقۇ جاي تاللىماس،
مۇھەببەت چىراي (تاللىماس).

شەرتى كېتىپ، پەرتى قالدى.

ياخشى يارغا ئەلچى كېرەك ئەمەس.

يالغۇزلۇقتا يار ياخشى.

يامانىڭ ئوتنى يامان.

يان يەرنى شامال قاقىدۇ،
چىرايلىقلا ھەر كىم ياقىدۇ.

ياڭرىم مېھرى بىلەن كۈلدۈرىدۇ،
ئىشقى بىلەن كويدۇرىدۇ.

ياڭرىمنىڭ تىللىغىنى — چىللىغىنى.

ياڭرىم يامانلىغانغا خوش، مەن قۇتۇلغانغا (خوش).

يارنىڭ سۈرىتىگە قارىما، خۇلقىغا قارا.

يارنى تاپقاندا گەپ يوق،
گەپنى تاپقاندا يار (يوق).

يار ئۈچۈن يىگەن تاياقنىڭ يارىسى يوق.

يۈز يۈزگە چۈشىدۇ،
مېھىر كوزگە (چۈشىدۇ).

ھەركىمنىڭ ئوزىگە
ئاي كورۈنەر كوزىگە.

قاش بىلەن كوز جايىدا بولسا،
باشقىسى بازاردا بار.

قىزدىن ئارتۇق جۇۋان بار،
ئاتتىن ئارتۇق غونان بار.

قويغا پىچاق، قىزغا قۇچاق.

قۇلاق كوزدىن ئاۋال ئاشىق بولار.

ئەر ئارسىز بولماس،
يىگىت يارسىز (بولماس).

ئوزى كەتكەن يارەي،
ئوزى كەلگەن يارەي.

ئوزى چىققىنى تالاغا،
مىنى قويدى بالاغا.

ئۇزۇككە كوز كىرەك، قىزغا سوز.

2008.7.8

30. ئائىلە - تۇرمۇش توغرىسىدا

ئادەمنىڭ مۇنسى — بالا.

ئاخشىمى ئېيتقان سوز — خوتۇننىڭ راست،
كۈندۈزى ئېيتقان سوز — ئانىنىڭ راست.

ئانا كورۇپ قىز ئال،
قىرغاق كورۇپ بوز ئال.

ئاناڭ ئوگەي بولسا تويۇڭ بۇزۇلار.

ئات ئالساڭ ئاي كېچەش،
خوتۇن ئالساڭ يىل كېچەش.

ئاشناڭغا ئىشىنىپ، ئەرسىز قالما.

بالاڭ ئولسە، ئەرگە باق،
ئېرىڭ ئولسە يەرگە (باق).

بالا تۇغۇلغىچە، تام قۇرۇلغىچە.

بالىلىرىم ئۇششاق، پۇتۇمغا چۈشەك.

بالىلىقنىڭ بالىسىنى باققىچە، ئىشىنى قىل.

بالىلىق ئوي — بازار،
بالىسىز ئوي — مازار.

بالىسىزنىڭ مېلى هارام،
ئىمانسىزنىڭ جېنى (هارام).

بار - يوقى بىر بالام، باش - كوزى تاز بالام.

بېشىڭ ئىككى بولمىغىچە، قاچاڭ ئىككى بولماس.

بىرگە تەككەن ياخشى،
ئىككىگە تەككەن پاخشى،
ئۈچكە تەككەن باخشى.

بىر پىلەكتە مىڭ خەمەك.

بويتاقنىڭ ئەقلى ئىككى كوزىدە.

ئېرىكگە ئىشەنگىچە، ئىشىگىڭنىڭ ئىلغىرىغا ئىشەن.

ئېرى يەكلىگەننى ئېلى يەكلەر.

ئېتىك ياماڭ بولسا سېتىپ قۇتۇلارسەن،
دوستۇڭ ياماڭ بولسا قېچىپ قۇتۇلارسەن،
خوتۇنۇڭ ياماڭ بولسا قانداق قۇتۇلارسەن؟

ئېشەك ئالساڭ يېقىندىن ئال،
خوتۇن ئالساڭ يىراقتىن (ئال).

ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسۇن.
ئوڭكۇر بولسىمۇ ئويۇم بولسۇن.

گوش داڭقانغا تۇشلۇق،
خېنىم سالتاڭغا (تۇشلۇق).

خوتۇنى يوقنىڭ خۇدى يوق.

خوتۇن كىشىنىڭ تۇللۇغىدىن،
ئەر كىشىنىڭ بويىتاقلىغى ياماڭ.

خوتۇن كىشى تىلى بىلەن تۇل بولار.

خوتۇنىنىڭ تاپقىنى ئىشىك بېشىدا ئېسىغلىق،
ئەرنىڭ تاپقىنى بوسۇغا تۇۋىگە تاشلاغلىق.

خوتۇننىڭ تۇققىنى كەلسە كۇندە گۈرۈچ،
ئەرنىڭ تۇققىنى كەلسە كۇندە ئۇرۇش.

خوتۇننى زېرىكتۈرەي دىسەڭ، ھول ئوتۇن ئېلىپ بەر.

خوتۇن قالسا ئەر تاپار،
ئەر قالسا مال تاپار.

خوتۇن قانىتى ــ ئەر، ئەر قانىتى ــ ئات.

خوتۇن ئەرگە قارايدۇ، ئەر بەرگە.

ئىسلىق ئويۇم ــ ئىسسىق ئويۇم.

ئىشىك كورگەننى ئالما، بوشۇك كورگەننى ئال.

ئىشچان خوتۇن سەھەر تۇرۇپ چېچىنى تارايدۇ.
ھورۇن خوتۇن ۋاقچە تۇرۇپ كۆلۈكنى كولايدۇ.

مېنىڭ ئېتىم بىگىلى،
ئەرگە تەگدىم يىگىلى.

نىكا ــ ئومۇر سوداسى.

ئۆتتۈز ئوغلۇم بولغىچە،
ئوسۇغاق ئېرىم بولسىچۇ.

ئوغلۇم بولسا ئوچاقتىك،
قىزلار كېلەر قوچاقتەك.

چوگۇن ئالساك چەچەكلىكنى ئال،
خوتۇن ئالساك ئەمچەكلىكنى (ئال).

سېتىۋالمىغىچە كالا بولماس،
تۇغۇۋالمىغىچە بالا (بولماس).

تارىشا ئوتۇن — ئوتۇن ئەمەس،
ئاغىچا خوتۇن — خوتۇن ئەمەس.

تاز دېمەي تېگىۋال، ماز دېمەي كىيىۋال.

تېپىشمىغىچە ئېلىشماس.

تىرىكچىلىكنىڭ بەركىتى ياخشى خوتۇن بىلەن.

ياخشى خوتۇن تۇل ئەمەس،
تۇل بولسىمۇ يىل ئەمەس.

ياخشى خوتۇن يامان ئەرنى ئەر قىلار،
يامان خوتۇن ياخشى ئەرنى يەر قىلار.

ياخشى خوتۇن ئەرگە دولەت.

ياخشى خوتۇن ئەرنىڭ قولىدا.

يالغۇز ئوتۇن يانمايدۇ،
يالغۇز قوبۇن ئىسسىمايدۇ.

ياماں خوتۇن ئالغىچە،
بويتاق يۇرگىن ئولگىچە.

ياماں خوتۇن ــ ئۇزۇلمەس تاسما،
ئۇنداق تاسمىنى بوينۇڭغا ئاسما.

يېپىشقان خوتۇندىن قاچ،
قاچقان خوتۇنىنى قوغلا.

يەر بۇزۇلسا بۇدۇشقاق بولار،
خوتۇن بۇزۇلسا ئۇرۇشقاق (بولار).

ھاپىتىغا شاپىتى، توڭۇرلۇققا مەرەزدا.

ھېيتتا خوتۇن ئالما،
يامغۇردا ئات (ئالما).

ھېيتتا خوتۇن ئالما،
قاراڭغۇدا ئوتۇن (ئالما).

ھەر كىم ئوز ئويىدە پادىشا.

قاپىغى ئۇششۇق — ئوزىگە تۇشلۇق.

قارا قازاننىڭ ئىشى تاتلىق.

قارا قازان غەيرەت بولسا، مەن شۇ يەردە.

قازان ئالساڭ چېكىمچ ئال،
خوتۇن ئالساڭ بىلىمچ ئال.

قازانغا چومۇچ كىرەك، تاۋاققا قوشۇق (كىرەك).

قىز بالا — ئويىنىڭ گۈلى.

قىزى بارنىڭ نازى بار.

قىزلىق ئويگە قىرىق ئات باغلىنار.

قىزلىق ئوي — خان كۆرۈگى.

قومۇش ئويۇم — كۆمۈش ئويۇم.

ئەر كۈنلىسە ئوي تۈزۈلىدۇ،
خوتۇن كۈنلىسە ئوي بۇزۇلىدۇ.

ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، يەر قىلغانمۇ خوتۇن.

ئەرنىڭ جەددى تورده ئولتۇرۇپ ئاچ چىقار،
خوتۇننىڭ جەددى مانتىدا ئولتۇرۇپ توق چىقار.

ئەر قەيەرده بولسا، خوتۇن شۇ يەرده.

ئەسكى چاپان يامغۇردا ياخشى،
ئەسكى خوتۇن ئولگەنده (ياخشى).

ئويدىن ئويگه كوچسەڭ، ئوغلاقلىق ئوشكه زىيان.

ئويده خوتۇن بولمىسا بوران چىقىدۇ.

ئويى باشقىنىڭ مۇڭى باشقا.

ئويىنىڭ چوڭى بولمىسا، ئوشكىنىڭ ئېتى ئابدۇ ـ راخمان.

ئويىنىڭ ئولچىگى بار،
ئوتتۇرىسىدا كولچىگى (بار).

ئوي تۇتمىغانىنى ئويۇڭگە يولاتما.

ئوي تۇتساڭ بالاغا قالدىڭ،
تۇتمىساڭ تالادا قالدىڭ.

ئويۇم ھېيىتتىكىدەك بولسا،
ئېرىم توي كۇنىدىكىدەك (بولسا).

ئوز ئويۇمنىڭ خۇشلۇغى،
پۇت ـ قولۇمنىڭ بوشلۇغى.

2008.7.8

31. ئاتا ـ ئانا، ئۇرۇق ـ تۇققان ۋە خولۇم ـ خوشنا توغرىسىدا

ئاكا بار يەردە ئىنى يوق.

ئاكا ـ ئىنى يامان دەپ،
تۇققانىنى نەدىن تاپسەن؟

ئاكاڭ بىلەن ئويناشما، شاللى پاتاڭ يەيسەن،
ھەدەڭ بىلەن ئويناشما، خېمىر تۇرۇچ يەيسەن.

ئاكا ـ ئۇكىنىڭ ئازارى بولسىمۇ، بىزارى يوق.

ئانا ئايىغىدا جەننەت بار.

ئاچلىقتىن ئولسەڭمۇ، ئاتا ـ ئاناڭنى تاشلىما.

ئاتا ـ ئانام بولسا، ئاغزى ـ بۇرنى بولمىسا.

ئاتا ـ ئانام يانچۇغۇمدا،
ئۇرۇق ـ تۇققان ساندۇغۇمدا.

ئاتا ـ ئاناڭنى ساقساڭ، بالىلىرىڭدىن خوۋلۇق كورىسەن.

ئاتا بولمىغان ئاتا قەدرىنى بىلمەس.

ئاتامنىڭ تاپقىنى ئانامنىڭ باركاللىسىغا يەتمەپتۇ.

ئاتاڭنىڭ باغ هويلىسى بىلەن قالغىچە،
ئاناڭنىڭ پىلتە سۈتى بىلەن قال.

ئاتاڭغا ئىمە قىلساڭ، بالاڭدىن شۇنى كورىسەن.

ئاتا قارغىشى ئوق، ئانا قارغىشى دوق.

ئاتا ئولمەي ئاتا قەدرىنى بىلمەس.

ئاتىلىق ئوغۇل ـــ خوجىلىق قۇل.

ئاتىنىڭ كوڭلى بالىدا،
بالىنىڭ كوڭلى دالىدا.

ئاغىدا قالدىڭ ـــ ئىغىلدا قالدىڭ،
يەڭگىدە قالدىڭ ـــ يىغىدا قالدىڭ.

باجا باجىنى كورسه، تاپىنى قىچىشىپتۇ.

بالا بالا بولغىچه، ئانىسى ماما بولار.

بالا بار چاغدا ئاتا ـ ئانا ئوغرى بولار.

بالا بىزىنىڭكى، ئەقىل ئوزىنىڭكى.

بىر كورگەن تونۇش، ئىككى كورگەن تۇققان.

خوشنا بولساڭ يولەك بول،
بولمىسا بولەك بول.

خوشنامنىڭ خوشنامغا ياخشى كورۇنەر.

ئىككى يەڭگە ئەپ ئەمەس،
ئوپكە ـ قېرىن گوش (ئەمەس).

كويۇمى يوق تۇققاندىن يات ياخشى،
ئىسسىغى يوق كاڭدىن كات ياخشى.

كوزدىن يىراق ــ كۇڭۇلدىن يىراق.

كۇلده تام بولماس، كۇيوغۇل بالا بولماس.

كۈيوغلۇق ياخشى بولسا، قىزنىڭدىن كور،
كېلىنىڭ ياخشى بولسا، ئوغلۇڭدىن كور.

كۈيوغۇل كەلدى ــ خان كەلدى.

مەن كويەرمەن بالامغا،
بالام كويەر بالىسىغا.

ئوك قولۇم، سول قولۇم،
ئىككىلىسى ئوز قولۇم.

ئوتنى كوچىلىساق ئوچەر،
حوشنىنى كوچىلىساق كوچەر.

ئويناشسا ئۇكىسى ئۇتار،
چىڭداشسا ئاكىسى (ئۇتار).

ئوغاق تۇتۇپ ئاناڭ قالغىچە،
ئويماق تۇتۇپ ئاناڭ قالسۇن.

ئوغلى بارنىڭ ئوزى بار،
قىزى بارنىڭ ئىزى بار.

ئوغلى بار ــ ئوغۇلدىن كۆلمە،
قىزى بار ــ قىزدىن (كۆلمە).

ئوغلۇمنىڭ بالىسى ــ ئوزەمنىڭ بالىسى، يات قىلماغان ئانىسى.

ئوغلۇم يەپ ئوۋغا كەتتى،
قىزىم يەپ قىرغا (كەتتى).

ئوغلۇڭ چوڭ بولسا، يىگىتلىگىڭنى ئالار،
قىزىڭ چوڭ بولسا، چوكانلىغىڭنى (ئالار).

ئوغۇل ئاتىنى دورايدۇ، قىز ئانىنى.

ئوغۇل دادىنىڭ، قىز ئانىنىڭ.

پىيازنىڭ كوكىگە قارىما، بېشىغا قارا؛
ئوگەينىڭ گېپىگە قارىما، بەرگەن ئېشىغا (قارا).

سىرداشىڭقا ئوز ياخشى،
سويۇشۇشكە يات (ياخشى).

سەن تېرىيسەن، بالىلىرىڭ ئورۇيدۇ.

تاز بولسىمۇ مېنىڭ ئاتام.

تاغامدىن تاغار ياخشى،
ھامىمامدىن باداك (ياخشى).

تۇققانىنىڭ بېغى چىك يەردە.

تۇققان يىراقتا بولسا ئىزلىشىدۇ،
يېقىندا بولسا چىشلىشىدۇ.

توت ئوشكىسى بار ئادەمگە باغۋەنلىكنىڭ نېمە كېرىكى،
توت ئوغلى بار ئادەمگە ياخشى ئاتىنىڭ نېمە كېرىكى.

ئۇرۇق ـ تۇققانىنىڭ بېرى ياخشى،
بۇگۈن قىچقارسا، ئەتە "ھە" دېسىمۇ.

ئۇرۇق ـ تۇققانىنىڭ ئۇرۇشى ـــ
تاۋا ـ توقۇنىنىڭ يىرتىلىشى.

ئۇرۇق ـ تۇققانىنىڭ يىرىغى ياخشى،
ئوتتۇن ـ ياغاچنىڭ يېقىنى (ياخشى).

ئۇرۇق ـ تۇققان تېپىشار.

ۋاپاسىز قېرىنداشتىن،
ۋاپادار ئاشنا ياخشى.

ياتنىڭ ئوتىنى پۈۋلەپ ساقلىما كويۇپتۇ.

ياتنىڭ ياندىن ئوتەر، تۇققانىنىڭ جاندىن.

ياتنىڭ يېغى چىقماس.

يات يىگىچە، تۇققان ئولگىچە.

يېغى ياندىن قوپار، بالا قېرىنداشتىن.

يىراقتىكى تۇققاندىن يېقىنىدىكى خوشنا ياخشى.

ھەر گۈلنىڭ پۇرىغى باشقا.

قاغا ئېيتار: ئاپپاق بالام،
كىرپە ئېيتار: يۇمشاق بالام.

قېرىنداشتىن قارنىم ياخشى.

قىزىمنىڭ بالىسى ــ ئوزەمنىڭ بالىسى،
ئوغلۇمنىڭ بالىسى ــ ۋاي ئۇنىڭ ئانىسى!

قىزنى ئاتىسى ساقلىسۇن، ئوغۇلنى ئاتىسى.

ئەتىگەن تۇرۇپ خوشناڭغا باق.

ئەتىيازنىڭ ئاپتۇبغا كېلىشىگىنى سال،
كۈزنىڭ ئاپتۇبغا قىزىگىنى (سال).

ئوگەي ئانىنىڭ قۇشلىغىنىدىن،
ئوز ئانىنىڭ مۇشتلىغىنى ياخشى.

ئوگەينىڭ ئېتى قۇرۇسۇن،
ئاپتاپتا يېتىپ كوتى (قۇرۇسۇن).

ئوي سېتىۋالما، خوشنا سېتىۋال.

ئويۇڭدىكى ئەھۋالنى خوشناڭدىن سورا.

32. توي-توكۇن ۋە مېھماندوستلۇق توغرىسىدا

ئايدا كەلگەنگە ئاياق،
كۇندە كەلگەنگە تاياق.

بالدۇر بارغان گوش يەر،
كېيىن قالغان مۇشت يەر.

بارار يېرى بولمىغان باجىسىنىڭ ئويىگە بارار.

بارماقنىڭ كەلمىگى بار.

بارنى ئايىسما، يوققا كايىسما.

باربغا پەتە، يوقىغا ئەتە.

بەرمەس قىزنىڭ تويلۇغى ئېغىر.

بۇگۇن مېھمان، ئەتە خىمان.

ــ ئېتىمنى نەگە باغلايمەن؟
ــ ئويگە كىرسىلە دىگەن تىلىمغا باغلىسىلا.

ئېيتماقنىڭ ئېتى ئۇلۇغ.

ئېيتقان يەردىن قالما،
ئېيتمىغان يەرگە بارما.

گايى چاغدا مېھمان كېلىدۇ ماڭتا، پولۇ ئەتكىدەك،
گايى چاغدا مېھمان كېلىدۇ يۇگۈرۈپ قوپۇپ تەپكىدەك.

كېلىش ــ مېھماندىن،
كېتىش ــ ساھىپخاندىن.

كىيىمىڭگە قاراپ قارشى ئالىدۇ،
ئەقلىڭگە قاراپ ئۇزىتىدۇ.

كەل دىمەك بار، كەت دىمەك يوق.

كەلگىچە مېھمان ئۇيۇلىدۇ،
كەلگەندىن كېيىن ئوي ئىگىسى.

كۆتكەندە مېھمان كەلمەس،
ياسانغاندا يىغا (كەلمەس).

مېهمان ئاناڭدىن ئۇلۇغ.

مېهمان ئاز ئولتۇرار، كوپ سىنار.

مېهمان بار چاغدا مۇشۇكنى پەش دىمە.

مېهمان مېهماندىن قىزغىنىدۇ،
ئوي ئىگىسى ھەر ئىككىسىدىن.

مېهماننىڭ مەسلىگى ــ كەيىپ،
ساھىپخاننىڭ مەسلىگى ــ ئەيىپ.

مېهماننى ئويگە سولاپ،
ئوزى يۇرەر ئەر سوراپ.

مېهماننىڭ ئالدىغا ئاش قوي،
ئىككى قولىنى بوش قوي.

مېهماننىڭ ئېيتى بەسى،
بەش كۇندىن ئاشسا سېسى.

مېهماننىڭ ئىززىتى قىلىدىن ئىنچىكە.

مېهماننىڭ ئوزىنى باققىچە، ئېيتىنى باق.

مېهمان سوراپ يىمەيدۇ.

مېهمان قويدىن يۇۋاش.

مىلەپ يىگەن مېهماندىن قورق.

ئوۋنى ئوۋلا ئوۋچى بىلەن،
توينى ئويىنا تويچى بىلەن.

چاقىرمىغان مېهمان ــ قېرى قىزدىنمۇ يامان.

سېرىق تالدا كەلگەن مېهمان ــ
ئوغرى كىرگەندىنمۇ يامان.

سوراپ بەرگىچە، ئۇرۇپ بەر.

توي بانىسى بىلەن تون پۇتتى.

تويدىن يامانلىساڭ، توي قىلىپ كور.

توي دىسە، قۇرۇق كالا يۇگۈرۇپتۇ.

توي ـ خۇدانىڭ غەزىنىسى.

تويىنىڭ بولغىنىدىن، "بولىدۇ"سى قىزىق.

تويغا بارساڭ بۇرۇن بار،
بۇرۇن بارساڭ ئورۇن بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بوز خالتاڭنى قويۇپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
بەش بالاڭنى قويۇپ بار.

تويغا بارساڭ تويۇپ بار،
تاۋا ـ توقا كىيىپ بار.

تۇرمىغان مېھماننىڭ كەتكىنى ياخشى،
ساقايمىغان ئاغرىقنىڭ ئولگىنى (ياخشى).

تورنى ئالغان ھىساپ ئىمەس، زەللە ئالغان ھىساپ.

ئۇياتلىق مېھمان كەلگەندە نان تۇگەپتۇ.

ياخشى مېھمان ئاش ئۇستىگە كېلەر،
يامان مېھمان گەپ ئۇستىگە.

يامان قىزغا ئانىسى ئەلچى.

قىش ئۇچىغى تار،
قوپ، ئۆيۈڭگە بار.

قىز بالىنىڭ يىغلىغىنى ــ نازلىغىنى.

ئويىدە ئۇگرە پىشۇرمىغان تويىدا پولۇ بىشۇرار.

ئوي ئىگىسىنى ياخشى كورسەڭ، ئىتىنغا سوڭەك سال.

ئۆيۈڭ تار بولسىمۇ، كوڭلۈڭ كەڭ بولسۇن.

ئوزى كەلگەن مېھمان ــ خۇدايى مېھمان؛
قىچقارغان مېھمان ــ بالايى مېھمان

ئوزى كەلسە كەلسۇن،
بوز خالتىسى كەلمىسۇن.

2008.7.8

33. سەپەر ۋە يولداشلىق توغرىسىدا

ئاستا ماڭغانمۇ ماڭغان،
توختاپ قالغان يامان.

ئاستا يۈرگەن تاغ ئاشار،
يۈگۈرگەن باغ (ئاشار).

بالا بەلدە، خوتۇن يولدا.

بىلگەن يولۇڭنى ئاتاڭغا بەرمە.

بىر كۈنلۈك يولداشقا قىرىق كۈن سالام.

بوسۇغا — داۋان.

ئىت بىلەن يۈلداش بولساڭ،
قولۇڭدىن تاياق چۈشمىسۇن.

ئىت ھۈرەر، كارۋان يۈرەر.

كېچىسى يول ماڭساڭ، تاڭ ئاتقاندا خوشال بولسەن.

كەتكەن كېلەر، كەتمەنلىگەن كەلمەس.

ماڭغان دەريا، ياتقان بورىيا.

ئوت كورۇنگەن يەرگە بارما،
ئىت هاۋشىغان يەرگە بار.

ئوزۇقلۇق ئات هارماس.

ئۇزۇن بولسىمۇ تۈز يول ياخشى

يامان بىلەن يولداش بولما،
نادان بىلەن سىرداش بولما.

يامان يولداشتىن تاياق ياخشى،
يامان ئاتتىن ئاياق (ياخشى).

يامان يولداشتىن يالغۇزلۇق ياخشى.

ياياق كىشىگە يانچۇقمۇ ئېغىر.

يىل يۇر، ئامان يۇر.

يول ئازاۋى — گور ئازاۋى.

يولداش يولدا سىنىلار.

يولدا قوشۇلغان يولداش ئەمەس.

يول سورىماي يولغا چىقما.

يولغا چىققاندا ئەتىگەن چىق.

قاشاڭ ئات مىنگىچە،
پىيادە ماڭ ئولگىچە.

2008.7.8

34. غېرىپلىق، مۇساپىرلىق ۋە يىتىملىك توغرىسىدا

ئالتۇن باشلىق ئاتاڭ بىلەن قالغىچە،
پاخما باشلىق ئاناڭ بىلەن قال.

ئاتىلىق يېتىم — كۇل يېتىم،
ئانىلىق يېتىم — گۇل يېتىم.

ئاتىسى ئولگەنىڭ يەتتە يىل ياقىسى يىرتىق.

بودۇنەمنىڭ ماكانى يوق،
نەگە بارسا ۋىتۇالاق.

دو غېرىپنى ئوراپتۇ، ئومۇچۇك مۇساپىرنى.

كىشىنىڭ يۇرتىغا كىشى كېلىدۇ،
مۇنداق خاپا قىلسا كىم كېلىدۇ؟

مۇساپىر بولمىغىچە مۇسۇلمان بولماس.

مۇساپىر ئىتنىڭ قۇيرۇغى ئىچكىرى.

يىتىم بۇلۇڭدا، تېرىق تۇلۇمدا.

يىتىمغا ئاق كوينەك كىيگەندە ھېيىت بولار.

يىتىم — خۇداغىمۇ ئوگەي.

يىتىمنىڭ ئاتىسى يوق،
بىلىدە پوتىسى (يوق).

يىتىمنىڭ ئاتىسى يەتتە.

يىتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەككەندە، بېشى تاشقا تېگىدۇ.

يىتىمنىڭ كۇنى قانچىدۇر،
چۈشىنگە مۇنارنى يولەتكۇنچىدۇر.

يىتىم تايدىن يورغا چىقار،
يىتىم بالدىن دوغا (چىقار).

يىتىم ئوز ئېشىنى يەيدۇ،
كىشىنىڭ مىنىتىنى تارتىدۇ.

غېرىپنىڭ تەلىۋى ئىجاۋەت.

غېرىپنىڭ ھالىغا غېرىپ يېتەر.

غېرىپسۇنساڭ ئوت سۇن.

ھوپۇپ دوڭگە چىقسا قۇش يەر،
يىتىم دوڭگە چىقسا مۇشت (يەر).

2008.7.8

35. تاماق ۋە يىمەك - ئىچمەك توغرىسىدا

ئالما يەپ دەرت تارتقىچە،
ئۈرۈك يەپ ئولگەن ياخشى.

ئارتۇق تۇزلاش ئازدىن يامان.

ئاۋال تائام، ئاندىن كالام.

ئاش كەلسە ئاغزىڭنى ئاچ،
سۇ كەلسە سۈكۈگۈچنى.

ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ.

ئاش كەلسە قوساق ئاچار.

ئاشنى تاختىغا ئالغىچە،
چاپاننى پاختىغا (ئالغىچە).

ئاش نەرقى ئاسمان.

ئاش — پەيغەمبەر، نان — ئەۋلىيا.

ئاش يوق — ئىشتەي يوق.

ئايدا يىگەن توق بولار،
كۈندە يىگەن ئاچ (بولار).

بۇغداي نېنى ياخشى،
ئىيىتقۇزىدۇ ناخشى.

گوشنى يىسەك چىشقا كىرىدۇ،
يىمىسەك چۈشكە (كىرىدۇ).

خوش ـ خوش دەيسىز، موك ـ موك يەيسىز.

جېنى بارنىڭ گېلى بار.

كۈزنىڭ قېتىغىنى كۈيوغلۇك كەلسىمۇ بەرمە.

پىشمىغان ئاشتىن خام كاۋا ياخشى.

پولۇ قورۇشتىن، شورپا سورۇشتىن.

چاينىماي يۇتقان تاماقنىڭ تەمى يوق.

چوچۇرە چورۇلگىچە، ئۇگرە ئورۇلگىچە.

چوچۇرە كولدە پىشار، مانتا چولدە.

چوچۇرە يىمەكتىن مەقسەت گوش يىمەك.

شاپاق ـ شالتاقنى يە، كوتەرمە.

شەيتاننى: توپا يەمسەن؟ ـــ دىسە، يېغى بارمۇ؟ دەپتۇ.

ياتار قوساق ـــ كېتەر قوساق.

ياغ يەپ يالىڭاچ يات.

يىگەن كورۇنمەس، كىيگەن كورۇنەر.

يىگەننىڭ يېلى بار، يىمىگەننىڭ دەردى.

يەپ تۇر، بەك تۇر.

قوساق دىگەن شىرە، يىسە كىرەر.

قوساقنىڭ مەيلىچە بولسا،
ئابرويۇڭنى قوشۇپ يەر.

قۇرۇق سۆدىن كاچات ياخشى.

قۇشناچىمنىڭ ئېشىنى ئوخشاتقان مۇللامنىڭ ئوتىيېشى.

ئەتكەن ئېشىڭ شۆ بولسا،
ئىسسىتقان ئېشىڭ نىمە بولار.

ئۇگرە ئەتسەڭ تۇزۇڭ ئەت،
ئېتەلمىسەڭ تۇزۇپ ئەت.

2008.7.8

36. هايۋانات ۋە نەرسىلەر توغرىسىدا

ئادەم زىننىتى — كىيىم،
يەر زىننىتى — دەرەخ،
دەرەخ زىننىتى — يوپۇرماق.

ئاچ ئېتىم — بار ئېتىم، توق ئېتىم — يوق ئېتىم.

ئاساۋ ئات ئادەم ئولتۇرەر.

ئات ئاناڭمۇ ئىشەنچ قىلغىلى،
قاق قوزۇقنى باغلىۋەت.

ئات — ئاتاڭ ئەمەس.

ئات ئايىغىنى تاي باسار.

ئات ئايلىنىپ، قوزۇقنى تاپار.

ئات ئازغۇنى تايغا ئەگىشەر.

ئـات بىر قىلىغى يـات.

ئات كالپۇكلۇق بولار، ئادەم بۇرۇنلۇق.

ئاتنى ئات ساقلايدۇ، ئاچنى ئاچ.

ئاتنىڭ خۇيىنى ئىگىسى بىلەر.

ئات ئورۇق بولسىمۇ، يېغىر بولمىسۇن؛
گوش سوڭەك بولسىمۇ، يېغىر بولمىسۇن.

ئات تاپقىچە ئىگەر تاپ.

ئاتنىن ئايرىلساڭمۇ، ئىگەر، توقۇمىدىن ئايرىلما.

ئات ياخشى توگىدىن،
توگە ياخشى بىمىدىن،
بىمە ياخشى پىيادىدىن.

ئات يوتەلسە ئوقۇر سال،
كالا يوتەلسە پىچاق (سال).

ئات ھېرىپ قالسا بىر پىچاق،
ئېشەك ھېرىپ قالسا، بىر چوچەك قوناق.

ئات ئەر كىشىگە قانات.

باش ــ تۇماقنىڭ قېلىپى.

بوغۇزنى پۇتۇن يىسە، ئايىغىدىن تۇتۇن چىقار.

بۇلبۇلغا باغ ياخشى، كەكلىككە تاغ.

ئېتنىڭ ئولدى ــ ئاتاڭ ئولدى.

ئېشەكنىڭ ئوزى هارام، كۇچى هالال.

ئېشەك سەمرىسە، ئوقۇرغا چىچار.

ئېيىق بىلەن بىللە تۇرماق ــ
ئىزىز جاننى قولغا ئالماق.

خېچىرنىڭ بىگىسىنى سايدا كور،
تاماشىسىنى لايدا (كور).

خۇيىنى بىلمىگەن ئاتقا يېقىن بارما.

ئىتنى چىشلىمەيدۇ، ئاتنى تەپمەيدۇ دىمە.

جانلىقتىن بېلىق يوغان، جانسىزدىن قومۇش.

جۈۋاز ئات بىلەن ياخشى،
تۈگمەن سۇ بىلەن (ياخشى).

كالا ئالساڭ تونۇپ ئال،
بولمىسا تاغىل ئال.

كىشىنىڭ ئېتى ئات ئەمەس،
ئىككى پۇتۇم يات ئەمەس.

كەڭ كىيىم سورىلىپ يىرتىلار،
تار كىيىم تارتىشىپ (يىرتىلار).

كويگەن ئوتنىڭ تۈتۈنى يوق.

ماي قاچىسى سىرتىدىن مەلۇم.

مىلتىق ئىچىگە پۇل تىق.

مورا دىگەن ئەجدىھا.

موزاينىڭ يۈگۈرۈشى سامانلىقچە.

مۇشۇك ئۇخلىسا، چۈشىدە چاشقان كۆرەر.

ئون تال يىگىنىنى سوقسا، بىر تال تومۇنە بولماس.

ئوچىغىمىنىڭ چىشى يوق،
هول ـ قۇرۇق بىلەن ئىشى يوق.

ئوت بار يەردە تۈتۈن بار،
سۇ بار يەردە ئۆتۈن (بار).

پاكار تاغ يايلاققا يارىماس،
قىسقا يىپ كالىمەككە (يارىماس).

پىل بىلەن دوست بولساڭ، پىلخانانىڭ راسلا.

چوجىنىڭ شۇملۇغىدىن توخۇنىڭ ئەمچىگى يوق.

رەختىنىڭ ياخشىسى تاۋا،
تونىنىڭ ياخشىسى جۇۋا.

سەھەر هۇۋلىغان ئىتتىن قورق.

سىنىمىغان ئاتقا يۈك ئارتما.

سىيىرنى كوندۇرسەڭ، ئۈستى ئۈلاق، ئاستى يۇلاق.

تاۋا، دۇردۇن ئاشار، لاي ئاشماس.

تاۋاقنىڭ سىرى كەتسىمۇ، سىنى كەتمەس.

توخۇ توڭغانسېرى دەرەخنىڭ ئۇچىغا چىقار.

توخۇ تويماس، كورگەننى قويماس.

توخۇ ئۇچسا تامغا قونار،
لاچىن ئۇچسا تاققا (قونار).

توگىمۇ توگە، مايىغىمۇ توگە.

توگەڭ نار بولسا، يۇكۇڭ يولدا قالماس.

تومۇرنى كۇيە يىمەس.

ئۇچماس توخۇ، كوچمەس تام.

ياخشى ئىت ــ يىرىم مال.

يۇگەنسىز ئاتنى پالۋان مىنمۇن.

هارۋاڭ سۇنسا ئوتۇن بولار،
كالاڭ ئولسه گوش (بولار).

هويۇپنىڭ تۇمشۇغى ئۇزۇن،
سىغىرخانىڭ قۇيرۇغى (ئۇزۇن).

قوغۇنىڭ ئوبدىنى ئۇزۇن پىلەكتە،
چىشنىڭ ئوبدىنى توۋەن ئىگەكتە.

قۇرۇق ياغاچ ئېگىلمەس.

قۇش بالىسى كوككە قارايدۇ،
قوي بالىسى يەرگە.

قۇشقاچ باسقان يەردىن قاچ.

ئوتۇگۇڭ تار بولسا، جاھانىڭ كەڭلىگىنىڭ نىمە پايدىسى.

37. ئېزىش - ئېزىلىش ۋە قارشىلىق توغرىسىدا

ئالتە ئاي ئاتقان پاختام بىر چاپانغا يەتمەپتۇ.

ئانت ئىچكۈچىگە كونىمىسەك، قان ئىچكۈچى كېلەر.

ئارتۇغىنى ئەل ئالسۇن، قالغىنىنى سەل.

ئات ئىگىسىنى ئات كەينىگە مىنگەشتۈرمەپتۇ.

ئاۋالقىسىنى غوجا ئالدى،
كېيىنكىسىنى دوغا (ئالدى).

ئاشلىق كېتىپ چاك قالدى،
ماغدۇر كېتىپ جان قالدى.

ئاشقان ـ تاشقان بارات تازىسىك.

ئايىنىڭ ئونبەشى ئايدىڭ، ئونبەشى قاراڭغۇ.

ئاھ دىسە، ئوپكىسى كورۇنۇپتۇ.

باش بېرىلسا، بوك ئىچىدە،
قۇل سۇنسا، يەك ئىچىدە.

بېگىمدىن گۇمان بولدى،
ماڭا ئۇۋال بولدى.

بېگىمگە خوشنا بولساڭ، ئەركىن قۇل بولسەن.

بېگىمنىڭ خوتۇنى خېنىم بولار.

بېگىمنىڭ كەينىدىن ئالىيمۇالاي.

بېگىم چىقتى ئوردىسىدىن،
قورقۇپ كەتتىم دوغىسىدىن.

بېگىمگە يەتكىچە بېلىڭ ئۇشتۇلار.

بېلى ئاغرىماسنىڭ نان يېيىشگە باق.

بېلىق دەريادا سۇغا تەشنا.

بەرىشتە سانىغى توققۇز،
ئېلىشتا سانىغى ئوتتۇز.

بوغۇزلايمەن دىسەڭ، قويمۇ تېپىرلايدۇ.

بۇ دولەت سەندە تۇرماس،
بۇ مەينەت مەندە (تۇرماس).

بۇرۇن تاغ ئايلىنىپ كەلسە،
ئەمدى باغ ئايلىنىپ كېلەر.

بەش قولنىڭ قايسىسىنى چىشلىسەڭ ئوخشاش
ئاغرىيدۇ.

بەش قول تەڭ ئەمەس.

بورە بار يەردە قان بار.

بورە يەپ بەردى، قاغا چوقۇپ بەردى.

بۇگۈن ماڭا كەلدى، ئەتە ساڭا كېلەر.

داپچىنىڭ دېپى سۇنسا، گەردىشى مايمۇنغا ئويۇنچۇق بولۇپتۇ.

دىسە لەت، دىمىسە دەرت.

دەردى يوققا ۋاي چىشىم دىمە.

دەرت بار، دەرمان يوق.

دەرت كەلگەندە دەرمان كېتەر.

دەۋاگەر دەۋا قىلماس،
دەۋا قىلسا قۇرۇق قالماس.

دەۋاگەر سۇس كەلسە، قازى مۇتسەم بولۇپتۇ.

دەۋا قېرىماس، ئالتۇن چىرىماس.

ئېسىلساڭ دارىمڭ ئىگىزىگە ئېسىل،
پۇتۇڭ يەرگە تەگمىسۇن.

ئېغىز ساقلىغان جاننى ساقلار.

گېلىمدىن ئوتكىنى غەنىمەت،
ئاغزىمغا گۇمانىم بار.

گۈش بىلەن ياغ بىر تۇتقان،
پىيازنىڭ كويگىنى - كويگەن.

خانىڭ ئاغزى مايمۇن.

خان — قوزۇق، پۇخرا — ئوزۇق.

خوجامنىڭ خوجىسى بار،
چامغۇرنىڭ ئوربىسى (بار).

خوجامنىڭ قوسىغى توق،
قۇلى بىلەن ئىشى يوق.

خوپ دىسەڭ ئۇتىسەن،
هوپ دىسەڭ يۇتىسەن.

خۇدا ئۇرغانىنى خۇداۋەردى قوشۇپ ئۇرۇپتۇ.

خۇپتەندىن قېچىپ، تەرەۋدىگە يولۇقۇپتۇ.

خوشامەتچىنىڭ چىشى بولمىسىمۇ سوڭەك غاجىلار.

ئىككى ئات تېپىشسە، ئارىدا قالغان ئېشەك ئولەر.

ئىچى توشمىسا، تېشىغا چىقماس.

ئىت ئىگىسى بىلەن كۇچلۇك.

ئىتنىڭ ئىگىسى بولسا، بوردىڭ خوداسى بار.

ئىتنىڭ كوزى بار، خانغىمۇ قارايدۇ.

جان كۇندە چىچەكلەيدۇ،
قوغۇن كۇندە خەمەكلەيدۇ.

جىم ئولتۇرساڭ مۇڭ دەيدۇ،
ئىگىز ئولتۇرساڭ دوڭ دەيدۇ.

كاللا ئۇكلەپ، قۇلاق يەپتۇ،
پاچاق ئۇكلەپ، تىزۇاق يەپتۇ.

كېلىپ كېتىدۇ جاھاننىڭ ئىشى،
نىمە بولدۇڭ دىمەيدۇ كىشى.

كېرىمى كېرىپ بەردى،
رېھىمى يېرىپ بەردى.

كىمنىڭ زۇلمى كوپ بولسا، زاۋالى يېقىن بولار.

كىم چاپاننى يېڭى كىيسە،
باي غوجامنىڭ ئوغلى شۇ.
كىم چاپاننى كونا كىيسە،
تامنى تەشكەن ئوغرى شۇ.

كىشىگە قىلغان كىشىدە قالماس.

كىشىگە قىلغان ئوزىگە يانار.

كىشىنىڭ يېرىگە ئىشلەپ،
قالدى لېۋدىنى چىشلەپ.

كىشى قايغۇسى ئىنەكتە،
ئوز قايغۇسى يۇرەكتە.

كەڭگە كەڭ دۇنيا، تارغا تار دۇنيا.

كەتمىنىنى مەن چاپسام،
پېتىپ يەيدۇ خان خوجام.

كورگىنىم كوپ، يىگىنىم چوپ.

كوتىرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال.

ماڭا قىلدىم دەمسەن، ئۆزەڭگە قىلسەن.

مېلى بارنىڭ مېلىغا،
مېلى يوقنىڭ جېنىغا.

مېنىڭ ئىدى، سېنىڭ بولدى،
تىلىۋىدىم، دورا بولدى.

مىننەتلىك ئېشىكىدىن قارىسىمنىڭ ئېچى ياخشى.

مىڭلىققا بوره تەگسە، بىرلىككە يېچاق ئېلىپ يۈگۈرەر.

مىڭلىققا كەلمەي، بىرلىككە كېلىپتۇ.

مۇشۇككە ئويۇن، چاشقانغا قىيىن.

نامازدىگەردە ئىش تۈگەر،
ئىشى تۈگىمىگەن باينىڭ بېشىغا مۇشت تېگەر.

ئوڭ ئاياق — سول ئاياق،
بىزنى قىلدىڭ توم تاياق.

ئۇكىدا ياتقان گىرده يەر،
كەتمەن چاپقان جىگده (يەر).

ئون خوجايىنىدىن بىر يالاقچى ياماڭ.

ئوت قويسا ئامبال يوق سوراق،
پۇخرا ياقالمامدۇ چىراق؟

پادىشا ئادىل بولسا، پۇخرا مايىل بولار.

پادىشانىڭ كوزىده بولغىچه، كوڭلىده بول.

پادىشا قەرزدار بولسا، ئەرزىڭنى خۇدا ئاڭلىسۇن.

پاقىنىمۇ دەسسىسە "ۋاق" دەيدۇ.

پىچاقنى ئاۋال ئوزەڭگه سال،
ئاغرىمىسا كىشىگه (سال).

چاپىنى بارغا مۇشت ئاناي،
جۇۋىسى بارغا تو كەتسۇن.

چىراق تۇۋى قاراڭغۇ.

چەككىنىم جەۋرى ـ جاپا،
ئاڭلىغىنىم تەنە ـ تاپا.

روزىدا گۈنا يوق، ھەممە گۈنا باراتتا.

روزىنى مەن تۈتسام، ھېيتنى باشقىسى ئويىنىدى.

سا چوجىنىڭ چۈكۈلدىغىنىغا خوش.

سانىڭ چوجىگە ئىچى ئاغرىماس.

ساپال ئۈچۈن ساق قالغىچە،
گوھەر ئۈچۈن كۈكۈم تالقان بول.

ساقالدىكى ئاشقا قوساق تويماس.

سوراقچىدىن تۈڭچى يامان.

سۇ باشتىن لاي.

سۇلتان كۈندۈزنى كېچە دېسە، كۈننى ئاي دېگۈلۈك.

سۇ ئەكەلگەن خار، كوزا سۇندۇرغان ئېزىز.

سوزلىسەڭ تىلىڭنى كېسىمەن،
قارىساڭ كوزۇڭنى تېشىمەن.

تاختا تىلىدىم ئەگرى ـ توقاي،
چېچىمىدىن تولا خوجايىن،
قايىسىبىرىدىن قورقاي.

تالا مۇشۇگى ئوي مۇشۇگىنى قوغلاپتۇ.

تاماق بېرىپ، تامىغىدىن ئىلىپتۇ.

تاپقىنى ناماقۇللۇقتىن ئاشماپتۇ.

توپىغىمنى كىچىك دىسەڭ،
يوغان تاغار ئارتىپ كور.

تۇمىغىنى ئال دىسە، بېشىنى كېسىپتۇ.

تەڭشەلمىگەن ئالەم.

تومۇرنى دات يەيدۇ،
يۇرەكنى ھەسرەت (يەيدۇ).

تۆردىكى بىلەن چېقىشقىچە،
بوسۇغىدىكى بىلەن چېقىش.

تۇتۇنىنىڭ ئاچچىقىنى مۇرا بىلەر.

ئۇن يوق دىسە، زاڭ دەيدۇ،
ھارىدىم دىسە، ماڭ دەيدۇ.

ئۇيىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرسا، تۇۋىغى سىقىرار.

ئۇزۇنىنى قويۇپ، قىسقىنى كەس.

ۋاقتى كەلگەندە خانمۇ تەختتىن چۈشىدۇ.

ۋاپا — تاق، جاپا — جۈپ.

ياخشىغا كۈن يوق، يامانغا ئولۇم (يوق).

يالاقچى يالاپ تويماس،
غالچا غاجىلاپ (تويماس).

يالاقچى يالاق بىلەن ماڭىدۇ،
تېجىمەل تاياق بىلەن ماڭىدۇ.

يامان بولساڭ ئاسسدۇ،
يۇۋاش بولساڭ باسسدۇ.

يامان كورگەن ياغاچ مېچىتنىڭ ئوتتۇرىسىغا تۇۋرۇك بولۇپتۇ.

يامۇلنىڭ ئىشىگى يۇچۇن،
كىرەلمەيسەن پۇلۇڭ يوق ئۇچۇن.

يامغۇردىن قېچىپ، مولدۇرگە يولۇقۇپتۇ.

يارىنىڭ ئۇستىگە تۇز سېپىپتۇ.

ياش توككىچە، مۇشت تۇگ.

ياقىلار ئىتەك بولدى، ئىتەكلەر ياقا.

بېگى بايغا قەرزدار بولما،
مەنسەپدار بىلەن ئاغىنە (بولما).

ئىلانىڭ تېشى سىلىق، ئىچى زەھەر.

ئىلانىڭ نوشۇگى تۇز، ئوزى ئەگرى.

ئىلانىشلىق يامان كوچىگەن ئوتنى ئاغزىغا چۈشۈپتۇ.

ئىلان ئۇزەم ئەگرى ئەمەس، يۆلۈم ئەگرى دەر.

يىراقتىكى سۇدا ئۇسسىلىق قانماس.

يولدىر چىقما، خانىدىن قورقما.

يەرسىز ئىدىم، يەرلەنىدىم،
توقماق ئىدىم، پەملەنىدىم.

يۇز كۇن يەلپۇگەن غالچا،
بىر كۇن يەلپۇگەن ئاغىچا.

زالىمنىڭ زۇلۇمىدىن ساقلا،
پادىشانىڭ هوكمىدىن (ساقلا).

زامان ساڭا باقمىسا، سەن زامانغا باق.

زامان تۇزەلسە، يامانمۇ تۇزىلەر.

زامانە زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ.

زىغىر تەرەپكەن يەر قالماپتۇ،
بەگ بولمىغان ئەر (قالماپتۇ).

ھالالنى خۇدا بەرمىسە، ھارام يېمەي ئولەيمۇ.

ھالىم پەرىشان، كىيگىنىم تېرە ئىشتان.

ھالۇننى ھېكىم يەر، تاياقنى يىتىم.

ھاكىرىمغان ئېشەكتىن ئالۇاك ئاپتۇ.

ھېيتاخۇن روزا تۇتۇپ،
روزاخۇن ھېيت ئويناپتۇ.

ھەركىم قىلار ئوزىگە،
يىگىنە سانچار كوزىگە.

ھەقىقەت ئېگىلەر، سۇنماس.

قاپ قوپۇپ تاغارنى يولەپتۇ،
ئاغرىق قوپۇپ ساقنى.

قاراڭغۇ دەپ ھاكۇاقما،
يورۇقلۇقنى ئىزلەپ تاپ.

قارغۇياپىلاقنى تاشقا ئۇرسىمۇ ئولمىدۇ،
تاش بىلەن ئۇرسىمۇ ئولمىدۇ.

قايغۇدىن كېيىن خوشاللىق ياخشى،
خوشاللىقتىن كېيىن قايغۇ يامان.

قازانمىك گۈۋاچسى چومۇچ.

قازىنىڭ ئوردىسىدىن قېچىپ،
پادىشانىڭ تۆكلۈگىدىن چۈشۈپتۇ.

قاغىنىڭ كوزىنى قاغا چوقۇماس.

قېتىق ئىچكەن قۇتۇلدى،
تاۋاق يالىغان تۇتۇلدى.

قىلدەك هوقۇقنىڭ پىلدەك كۈچى بار.

قولى سۇنۇقنىڭ دەردىنى قولى سۇنۇق بىلەر.

قولنى كەسمىگىچە قان چىقماس.

قوساقتا نان بولسا، بىلەكتە جان.

قوشتا يوق، ماشاقتا يوق، خاماندا بار.

قوي ئوله‌مدۇ، قوزىمۇ؟
كۆپ سۇنامدۇ، كوزىمۇ؟

قۇلنى "باربكاللا" ئولتۇره‌ر.

قۇلنىڭ قۇلى، قۇلاقنىڭ تۇۋى.

ئه‌جىلى پۇتكه‌ن قۇزغۇن قارچۇغا بىله‌ن ئويناشار.

ئه‌سكى چاپان ئىچىده ئاده‌م بار.

ئه‌سكى تامدا قۇشقاچ تولا،
نامراتقا پۇتلاش تولا.

ئوكۇزنىڭ بېشىغا كه‌لگه‌ن كۇن،
موزاينىڭ بېشىغىمۇ كېلىدۇ.

ئولمه‌كنىڭ ئۇستىگه ته‌پمه‌ك.

ئوله‌ر ئىت پالتىدىن قورقماپتۇ.

ئولۇمگه تۇتىدىغانمۇ پۇل،
ئولۇمدىن قۇتقۇزىدىغانمۇ پۇل.

ئولىمەن دىسه، مىنمەن دەيدۇ.

ئوشكىگه جان قايغۇ،
قاسساپقا ماي (قايغۇ).

ئوشكىنىڭ دائىم ئوچۇق تۇرسا هىچ گەپ يوق،
قويۇنىڭ بىر قېتىم ئېچىلىپ قالسا، هۇيت ـ هۇيت.

ئوشكىنى ئوز ئايىغى بىلەن ئاسار.

ئوزى ئولۇپ، ئوزى يىغلاپتۇ.

2008.7.8

38. بايلىق ۋە كەمبەغەللىك توغرىسىدا

ئادەم ئەسكىسى ئەمەس، كىيىم ئەسكىسى.

ئاكىسى پۇل، چىمەنده گۈل.

ئالتۇنلۇق ئويده جان دەركار.

ئاچ ئېيىق ئويىنىماس.

ئاچ كىشىنىڭ ئاچچىغى يامان.

ئاچنىڭ دەردىنى توق بىلمەس.

ئاچچىق ـ تاتلىقنى تېتىغان بىلىدۇ،
يىراق ـ يېقىنىنى يۇرگەن (بىلىدۇ).

ئاچ قالغان تاماق تاللىماپتۇ.

ئاچقا قازان ئاستۇرما،
مۇزلىغانغا ئوت ياقتۇرما.

ئاچ ئويده قېتىق ئۇيۇماس.

ئاتا كەمچىلىگى يوق، لاتا كەمچىلىگى.

ئات ئېغىنىغان يەرده تۇك قالىدۇ.

ئاتلىق پىيادىنىڭ هارغىنىنى بىلمەس.

ئاتمىشنىڭ پۇتەر، ئالتىنىڭ قالار.

باي بالىسى ئونبەشكه كىرسه باش،
گاداي بالىسى ئوتتۇزغا كىرسىمۇ ياش.

باي بارنى بەرمەس،
كەمبەغەل قاراپ تۇرماس.

باي بايغا باقار،
سۇ سايغا ئاقار.

بايدىن بالا ـ قازا قورقار.

بايدىن ئەمەلدار چىقسا،
كەمبەغەلدىن دانا چىقار.

باي كىشى ھەر نەرسىگە بار ئەمەسمۇ،
يوق كىشى ناسۇالغا زار ئەمەسمۇ.

باي كىيسە، مۇبارەك بولسۇن!
كەمبەغەل كىيسە، نەدىن ئالدىڭ؟

بايلىق بىلەن پېقىرلىق ــ ئىككىسى ئىككى ئات.

باي مىلىنى سوزلەر، گاداي مۇڭىنى.

بار بارى بىلەن، يوق ھالى بىلەن.

بارلىق بولساڭ بېشىڭنى سىلايدۇ.
يوقلۇق بولساڭ بېشىڭ سىغمايدۇ.

بارلىق بەزدۇرىدۇ،
يوقلۇق ئۇگىتىدۇ.

بارلىق ئوخشىتار،
يوقلۇق قاخشىتار.

بارلىق ياراشتۇرىدۇ،
يوقلۇق تالاشتۇرىدۇ.

بار — نىمىنى دىگۈزمەيدۇ،
يوق — نىمىنى يىگۈزمەيدۇ.

بارنىڭ ئىشى پەرمان بىلەن.
يوقنىڭ ئىشى ئارمان بىلەن.

بارنىڭ مايىغى تېگەر،
يوقنىڭ تايىغى (تېگەر).

بار چاغدا هورى چىقىدۇ،
يوق چاغدا شورى (چىقىدۇ).

باش تىققىدەك ئويى يوق،
چاڭ چىققىدەك مېلى (يوق).

بايدا ئاغامچا، كەمبەغەلدە كۈلا،
باي بولاي دىسەڭ، كەمبەغەلنى بۇلا.

بايىنى مال باسىدۇ، كەمبەغەلنى بالا.

بايىنىڭ ئالدى تار، كەينى كەڭ.

بايىنىڭ ئاغامچىسى بولسا،
كەمبەغەلنىڭ كۈلىسى بار.

باينىك بالىسىمۇ ئەركە، كالىسىمۇ (ئەركە).

باينىك گوشىددىن، كەمبەغەللىك مۇشتى ياخشى.

باينىك ئىشىگىددىنمۇ كىرىدۇ، تۇڭلۇگىددىنمۇ.

باينىك كېلىنى بولغىچە،
كەمبەغەللىك قىزى بول.

باينىك مۇشۇگى توشقان ئالىدۇ.

باينىك پۇلى — ئوچاقنىك كۇلى.

باينىك توگىچىسى بولساڭ، قۇۋۇ بولسەن،
قويچىسى بولساڭ، قۇل بولسەن.

باينىك تورىدە ئولتۇرغىچە،
گادايىنىڭ پەگاسىدا ئولتۇر.

باينىڭ غەزىسى — نامرات.

باي تولا يىسە خوردان دەر،
نامرات تولا يىسە ئوپقان دەر.

باي تۇرىدۇ باشتا،
گاداي تۇرىدۇ ئاياقتا.

باي يوقالغىنىغا قايغۇرىدۇ،
بوره قالغىنىغا (قايغۇرىدۇ).

بايغا باققان قۇل بولار،
كەمبەغەلگە باققان گۇل بولار.

بايغا كۇندە بايرام، كۇندە توي،
كەمبەغەلگە كۇندە قايغۇ، كۇندە ئوي.

باي قەيەردە بولسا، ۋاي شۇ يەردە.

بىرى ئالتۇن تاۋاقتا نان يەر،
بىرى نان ئۈچۈن جان بېرەر.

بىرى پۇل يىغسا، بىرى خالتا تىكەر.

بىرى تويۇپ سەكرەيدۇ،
بىرى توڭۇپ (سەكرەيدۇ).

بىر يولۇاسنىڭ ئولۇگى يۇز تۇلكىنى توبىدۇرار.

بولسا، هەر نىمە ئوخشايدۇ.

بۇلۇتنىڭ قەدرى يوق ئاي يېنىدا،
پېقىرنىڭ قەدرى يوق باي يېنىدا.

بورنىڭ قازىنى يوق،
خام يەپ ئولگۈنى يوق.

دادامغا يوق پۇرچاق ئانامغا نەدە.

گادايىنىڭ بالىسى ــ بايىنىڭ كالىسى.

گوش كورمىگەنگە ئوپكە تاڭسۇق.

ئىتتىن سوڭەككە قەرزدار،
چاشقاندىن كىپەككە (قەرزدار).

جايى يوقنىڭ جېنى يوق.

كانايغا يوق، سۇنايغا نەدە.

كىكەچ بولسىمۇ بايىنىڭ بالىسى سوزلىسۇن.

كەمبەغەل بولساڭ كوچۇپ باق.

كەمبەغەل ئىشلەپ هارماس،
باي چىشلەپ (هارماس).

كەمبەغەللىكنىڭ هايسنى يوق،
تاپقان پۇلنىڭ تايسنى (يوق).

كەمبەغەلنىڭ مۇشۇگى چاشقان تۇتسا،
باينىڭ مۇشۇگى توشقان تۇتار.

كەمبەغەلنىڭ چېيى چىشقا دورا.

كەمبەغەل تۆگە مىنسىمۇ ئىت چىشلەر.

كوسەي ئۇزۇن بولسا، قول كويمەس.

مال باينىڭ، جان خۇدانىڭ.

مال بولسا مامام باقار.

مالنى تاپقان باقسۇن،
ئوتۇننى چاپقان ياقسۇن.

نامرات بولساڭ، شەھەر قوغلاش.

نامراتنىڭ بىر تويغىنى — بىر باي بولغىنى.

نان — ئىمان، نانىنىڭ يوقى يامان.

ئوشۇق دولەت باشنى يارماس.

ئوشۇق دولەت — باشقا تاج.

پايدىسى يوق بايدىن، سۇيى يوق ساي ياخشى.

پىچاق گوشكە ماڭار، سوڭەككە ماڭماس.

پۇل بولسا، جاڭگالدا شورپا.

پۇلى ئازنىڭ غېمى ئاز.

پۇلى بار كاۋاپ يەيدۇ،
پۇلى يوق كاۋاپ تۇتۇنى.

پۇلى بارنىڭ گېپى ئوڭ،
پۇلى يوقنىڭ گېپى توڭ.

پۇل — پۇلى جىقلارغا تاتلىق.

پۇتقا ناپسا، باشقا يوق،
باشقا تاپسا، پۇتقا (يوق).

سېمسزنىڭ پۇتى سەككىز.

توي ــ تونلۇقنىڭ، هېيت ــ ئاتلىقنىڭ.

توغان بېشىدا دەرەخ ئوڭماس،
باينىڭ قېشىدا گاداي ئوڭماس.

توق كىكىرەر، ئاچ ئوسۇرار.

توق بالا ئاچنى ئويلىمايدۇ،
ئاچ بالا توق بىلەن ئويىنىمايدۇ.

توگه سىلكىنسه، ئېشەككه يۈك چىقار.

ئۇنى يوقنىڭ خۇنى يوق.

يېرىم باينىڭ ياتقۇسى كەلمەس،
كىيىمى يېلىگىنىڭ قوپقىسى (كەلمەس).

يېرىم تاغار بالۇۋرتىدۇ.

يوغان سۆزۈلار، ئىنچىكە ئۇزۇلەر.

يۆتكەك بىر دەردى بار،
بارلىق مىڭ دەردى (بار).

يوقسۇللۇق تاشتىن قاتتىق.

يوقمۇ نېمە يوق؟ — ئېرىقتىكى سۇمۇ يوق.

ھەسەل ئالغان قاچىنىڭ يۈزى بار.

قازانمۇ ماي، چومۇچمۇ ماي.

قازىنىم بولسا، پوشكال ئېتىپ يەيتتىم،
ئۇن تاپالمىدىم، ماي يوق.

قاغىلار قاق ئېتىدۇ،
ئوز كۆكلىنى شات ئېتىدۇ.

قوساق توق، كۆڭۈل شوخ.

قوسىغى ئاچلىق كۆزى ئاشتا،
قوسىغى توقلىق ئۇستىۋاشتا.

قۇدۇق چوڭقۇر، ئاغامچا قىسقا.

قۇرۇق تاغار ئۇرە تۇرماس.

قۇرۇق قوشۇق ئېغىز يىرتار.

ئوتۇگى يىرتىق تورگە چىقالماس،
يېڭى يىرتىق ئاش يىيەلمەس.

2008.7.8

39. بەتنىيەتلىك، مەككارلىق ۋە پىتنە-ئىغۋا توغرىسىدا

ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە،
ھايۋانىنىڭ ئالىسى تېشىدا.

ئارقامىدىن دىگەنلەر — تىزىگىمنى يىگەنلەر.

ئاشنىڭ ئالىسى قوساق ئاغرىتار،
كۆڭۈلنىڭ ئالىسى ئادەم ئولتۈرەر.

ئاغزىدىن ھەسەل تامىدۇ،
كۆڭلىدىن زەھەر (تامىدۇ).

ئاغزى قايماق، كۆڭلى مايماق.

بەتنىيەتنىڭ يولى تار.

گاس دەپ غەيۋەت قىلما،
قارغۇ دەپ خىيانەت (قىلما).

كىشىنىڭ ئەيىۋىنى ماڭا دېگەن كىشى
مېنىڭ ئەيىۋىمنىمۇ كىشىگە دەر.

كۆڭلى بۇزۇق باشقىلاردىن ئەيىپ ئىزلەر.

كۆڭلى قارىنىڭ يۈزى قارا.

كۆڭۈلنىڭ ئالىسى — خۇدانىڭ بالاسى.

كۆزىنى يۇمغان پوقىنى يەر.

نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۇشۇك.

ئوتنى كىم تۇتسا، شۇنىڭ قولى كۆيەر.

پىتنىخورنىڭ سۆزى يامان،
سۆزىدىنمۇ ئۆزى يامان.

پىتنىخور تىرناقتىن تۇك ئۈندۈرەر.

پوقنى ئوسۇرۇق بىلەن ياپقىلى بولماس.

ساماننىڭ تېگىدىن سۇ يۈگۈرتۈپتۇ.

تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزلەپتۇ.

تۇرغان تام ، ئۇسسەك، بېشىك يېرىلار.

توھمىتىگگە توھمەت قىلاي،
توھمىتىك ھەيران قالسۇن.

توھمەتخور ئاخىرى توھمەت بىلەن ئۆلەر.

توھمەت تاش يارىدۇ،
بايقىمىساڭ باش يارىدۇ.

شەيتاندىنمۇ ئادەم شەيتىنى يامان.

يىغلىغاندىن قورقما، كۈلگەندىن قورق.

يولسىزلىك تىلى قىسقا.

يۈتكەن پىچاقنىك سېپى ئالتۇن.

غەيۋەتخورنىك تىلىنى كەس،
ئاڭلىغۇچىنىك قۇلىغىنى (كەس).

ھىلىدىن ھالۋا ياساپتۇ.

ھىلىگەردىن تۇخۇم ئالساڭ،
ئىچىدىن سېرىغى چىقماس.

ھىلىلىك ئىشتا خەير يوق.

قارغا ئولۇك كومگىلى بولماس.

قاشقا سانسىاڭ كوزگە،
كىشىگە سانسىاڭ ئوزگە.

قىڭغىر ئىش قىرىق يىلدىن كېيىنمۇ بىلىنەر.

قۇۋلۇقتىن شۇملۇق تۇغۇلار.

قەست قىلغاننى پەس قىل.

ئەر كىشى ــ تۆڭلۈك ياپقۇچ.

ئوپكىسىنى ئىچىدىن قېقىپتۇ.

ئوتكەمىدىن ئوتۇپ، غەلۋىرە توختاپتۇ.

ئويۇڭگە يولاتما قېرى دەللىنى،
كىرىپ ـ چىقىپ بۇزىدۇ پەللىنى.

ئوزىنىڭ ئوزىگە، توپىسى كوزىگە.

40. سېخىلىق، بېخىللىق، ئاچكۆزلۈك ۋە ئىنسانپ تۇغرىسىدا

ئادەم ئولىدۇ، دۇنيا قالىدۇ.

ئالغىنىڭنى كۆپكە سالما،
بەرگىنىڭنى ئازغا (سالما).

ئامانەتكە خىيانەت.

ئانىسى ئانىنى نېپىز ياقىدۇ،
بالىسى تويماي قوشلاپ يەيدۇ.

ئاچ بەچچىغەردىن قاچ بەچچىغەر.

ئاچكۆز تويماس، بېخىل بېيىماس.

ئارىدا قاتقا بولمىسا، ئىككى كۆز بىر بىرىنى يەر.

ئارپا تېرىپ بۇغداي ئالسەن دەمە.

ئاز بولسا، كوپكە تاۋاپ قىل.

ئاز يىغساڭمۇ ھالال يىغ.

بارنى كورسە كورەلمەيدۇ،
يوقنى كورسە بېرەلمەيدۇ.

بېخىل بايدىن سېخى گاداي ياخشى.

بېخىل بىر تىيىننىڭ توشۇگىدىن قىرىق قېتىم ئولتۇرار.

بېخىل بەختلىك ئەمەس، سېخى بەختلىك.

بېخىلدىن نان سورىغىنىڭ — جان سورىغىنىڭ.

بېخىل جېنىدىن كېچەر، مېلىدىن كەچمەس.

بېخىلنىڭ بېغى كوكەرمەس.

بېخىلنىڭ ئېشىنى ئالماق —
كوزىسىڭ بېشىنى ئالماق.

بېخىلنىڭ تىزىگىگە بىگىز ئوتمەس.

بېخىلنىڭ ئولۇگىنى ئىت يىمەپتۇ،
تىرىگىنى پىت (يىمەپتۇ).

بېخىل سقىمىنىڭ ئىچىنى ئايايدۇ، تېشىنى يالايدۇ.

بېخىل تاپسا يېپىپ يەيدۇ،
سېخى تاپسا ئېچىپ (يەيدۇ).

بېخىلغا ھاجىتىڭ چۈشسە يوق دەيدۇ،
سېخىغا ھاجىتىڭ چۈشسە خوپ دەيدۇ.

بېخىلغا قول بىلەن يانچۇقنىڭ ئاربىسى قىرىق كۈنلۈك.

بىر تاۋاق ئاش كەلدى دەپ جېنىم سۇيۇندى،
ئىككى قوشۇق ئالماي تۇرۇپ تۇۋۇى كورۇندى.

بىر ھاپ، بىر ھوم.

بىزىڭكىگە كەلسەڭ يەپلا،
سېنىڭكىگە بارسام گەپلا.

بۇغدايىنىڭ بالىسىدا قارىمۇق سۇ ئىچىپتۇ.

بۇغداي پاتمىغان ئاغزىمغا،
قوي كاللىسى بوش كەلدى.

بۇرە تاپسا، تەڭ ئوتاق،
قاغا تاپسا، دەرەخ ئۇچىدا.

دوستۇمنىڭ ئۆلگىنىگە يىغلىمايمەن،
قارا ئېشەكنىڭ كەتكىنىگە يىغلايمەن.

ئېشەكنىڭ دۇمبىسىگەئاپتاپ چۈشسە قۇلۇڭنىئىسسىت.

ئىگىز بۇرۇننى كورە - كورە،
پۇچۇق بۇرۇن كىرىپ كېتىپتۇ.

ئىككى كېمىنىڭ قۇيرۇغنى تۇتقان سۇغا چوكەر.

ئىنساپلىقنىڭ دىلى ساپ.

ئىنساپسىز قوشۇق سالسا، يەتتە ئوتلاپتۇ.

ئىچى ئارىلىڭ گورى تار.

ئىسسىنى بولۇت كورمەس،
يۇندىسىنى ئىت (كورمەس).

جاغدا قوغۇن جېنىڭمىدى.

جېنىم پۇلۇم، خېنىم پۇلۇم،
ماڭا تېخىمۇ يېقىن تۇرۇڭ.

جىقنى دەپ ئازدىن قۇرۇق قاپتۇ.

كىشىنىڭ توخۇسى كىشىگە غازدەك كورۇنەر.

كىشىنىڭ قولى بىلەن يىلان تۇت.

كەسسە پىچاق ئوتمەس،
چەكسە قان چىقماس.

كەڭ بولساڭ، كەم بولمايسەن.

كوپنى بىلمىگەن ئازنى ھېچ بىلمەس.

مومىسىق ئايالنى جەننەتكە تەكلىپ قىلسا،
قوتۇر ئوشكىسىنى يېتىلەپ مېڭىپتۇ.

پالتىسىنىڭ سېپىغا موزاي تىزەكلەپ قويۇپتۇ.

پايدىسى يوق ئوغرىدىن، گۇندا①نىڭ بىكار تۇر-
غىنى ياخشى.

پۇلنىڭ كۆزى يوق،
بېخىلنىڭ يۈزى (يوق).

پەرىشتىنىڭ ئىشىدىن شەيتان قىزغىنىپتۇ.

چاشقان يىغار، پاقا يەر.

چاشقانغا كىپەك ئالدۇرماپتۇ.

چاينىماي يىگەن كۆشىمەي ئولەر.

سېخىنىڭ بەرگۈسى كەلسە،
بېخىلنىڭ جېنى چىقىپتۇ.

سېنىڭ نەپسىڭ بالادۇر،
ئاخىر ئوتقا سالادۇر.

---

① گۇندا — تۇرمە.

سەن كەلسەڭ، نىمە ئېلىپ كېلىسەن؟
مەن بارسام، نىمە ئېتىپ بېرىسەن؟

سەن ئۇل، مەن تىرىلەي.

تىلەمچىنىڭ خالتىسى تولسىمۇ، كوزى تولماس.

تولا يىگەن بورىنىڭ كوتى كاۋاك.

تويماس كوزنى گورنىڭ توپىسى تويدۇرار.

تويمىساڭ تويۇڭدا تويارسەن.

تۇرۇپ تۇرغانىنى توختاپ يە،
كېتىپ بارغانىنى قوغلاپ يە.

توگىمەك قىز بېرىپ،
تۇگىمەك گوش يىدىم.

تۇڭلۇگىدىن شامال كىرمەس،
ئىشىگىدىن ئادەم (كىرمەس).

ئۇنچى هاكچىنى كورەلمەپتۇ.

ياخشى ئاش ئېشىپ قالغىچە،
يامان قوساق يېرىلىپ كەتسۇن.

يىمەي ـ ئىچمەي بول بېخىل،
باي بولمىساڭ مەن كېپىل.

يىمەيمەن دەپ تۇرۇپ يەتمىش قۇيماق يەپتۇ.

يىمەي يىققانىنىڭ يىگۈچىسى چىقار،
كىيمەي يىققانىنىڭ كىيگۈچىسى (چىقار).

يوغانىنى يونۇپ يە، كىچىكىنى شىلىپ.

يەپ تويمىغان يالاپ تويماس.

يەي دىسە، چىشى ئاغرىيدۇ،
بېرەي دىسە ئىچى (ئاغرىيدۇ).

ھابدالغا كەپسەن بەرسە، جىڭنىڭ راستىمۇ، دەپتۇ.

قانائەتلىك كىشىنىڭ قارنى توق.

قانائەت ـــ تۇگىمەس غەزنە.

قارنى ياماق هېيتتا ئولەر.

قىزغانچۇقنىڭ ئېشىنى بېسىپ يە.

قىزغانچۇقنىڭ ئېشىنى ئىت يەر.

قولى ئوچۇقنىڭ يولى ئوچۇق.

قولۇم ئوچۇق، يۈزۈم ئاق.

قورۇنغان قۇرۇت چىچار.

قۇرۇق دۇئايى سالامغا توكۇر بارمىكاللا.

قۇرۇق سۆگەكنى ئىت غاجىماس.

قۇرۇق سۆگەكتىن ياغ چىقماس.

ئەجەل يەتمەي جان چىقماس،
بېخىل بايدىن نان (چىقماس).

ئەرزان گۆشنىڭ شورپىسى تېتىمماس.

ئومۇچۇك ئومىلەيدۇ،
ئومىلىگەننى كۆرەلمەيدۇ.

ئۆزلىرى بولالمايدۇ،
بولغانىنى كۆرەلمەيدۇ.

ئۆزى تويمىغانىنىڭ كۆزى تويماس.

ئۆزى تويسىمۇ، كۆزى تويماپتۇ.

ئۆزەم يىسەم، سېسىق ئېشىم،
كىشىگە بەرسەم، ئېسىت ئېشىم.

ئوينى ئىجارىگە بېرىپ، بۇرنىنى ئۇششۇتكەن قېرى.

2008.7.8

41. كەسپ، سودا ـ سېتىق ۋە ئېلىش ـ بېرىش مۇناسىۋەتلىرى توغرىسىدا

ئالا قاغىدا ئېلىشىڭ بولسا، بىر كۈنى ئالارسەن.

ئال دېگەن مالدا پايدا بار.

ئالدىڭ ـــ پۇتتى، ساتتىڭ ـــ يۇتتى.

ئالسەن دەپ، قوشلاپ بېرىپتۇ.

ئالماقلىق ـــ زىرەكلىك،
بەرمەكلىك ـــ نادانلىق.

ئالماقنىڭ بەرمىگى بار،
چىقماقنىڭ چۈشمىگى (بار).

ئالماققا بار، بەرمەككە يوق.

ئالتىگە ئېلىپ، بەشكە سات،
ئېتىڭ چىقسۇن سوددىگەر.

ئالتۇن كورگەندە پەرىشتە يولدىن ئېزىپتۇ.

ئالغاندا بىسمىللا،
بەرگەندە ئەستەغپۇرۇللا.

ئالغىچە ئالمان، بەرگىچە بەزگەك.

ئالغىچە ياپىر، بەرگىچە كاپىر.

ئالغۇچى — ئارسلان، بەرگۈچى — چاشقان.

ئامبالنىڭ ئېتىنىڭ سۇغار، پۇلنىڭ ئال.

ئاتا كەسپى بالىغا مىراس.

ئاتا كەسپىڭنى تاشلىما.

ئاتاڭمۇ بازار، ئاناڭمۇ بازار.

ئاغامچاڭنىڭ پۇلى تۇرۇپ تۇرسۇن، دۇلامنىڭ
پۇلىنى بەر.

ئاغرىق بولساڭ ئولۇپ قۇتۇل،
قەرزدار بولساڭ بېرىپ (قۇتۇل).

بار دسه بهرىمۇ يوق دسه قەسەم.

بار تاۋنغىم، يان تاۋنغىم،
بولمىسا ئاردىدا سۇن تاۋنغىم.

بازارغا چىق، بەختىڭدىن كور.

باققالنىڭ ئالدى ياخشى،
قاسساپنىڭ كەينى (ياخشى).

بىلەقچىنىڭ كۇنى سۇدا.

بەرمەن دىگەن قولىغا
چىقىرىپ قويار يولىغا.

بەرىپ يامان بولغىچە، بەرمەي يامان بول.

بەرەرمەنلىڭ بېشىنى ئالارمەن ئوڭلاپتۇ.

بولسا بولار، بولمىسا ئىز پۇلى.

بورىچى هالۋىچى بولسا، كوزىنى چاپاق بېسىپتۇ.

"بويىاقچى ـ بويىاقچى" دىسە، ساقىلىنى بويىاپتۇ.

بەرگەن ئالغانغا يېقىپتۇ،
بەرمىگەن دەريادا ئېقىپتۇ.

بەرگەن باتۇر ئەمەس، سورىغان باتۇر.

بەرگەن بەككە ياراپتۇ، بەرمىگەن كىمگە؟

بەرمىگەننى بېرىپ ئۇيالدۇر.

بەرمەككە بىرىمۇ كوپ،
ئالماققا ئونىمۇ ئاز.

بەرمەسىڭ ئېشى پىشماس،
ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس.

دەريادىكى بېلىقنىڭ باھاسى يوق.

ئېلىپ ئالتە بولماپتۇ، يەپ يەتتە.

ئېلىپ باقتىم، سېتىپ باقتىم،
ھەممە ئىشنى قىلىپ باقتىم.

"ئېلىپ"نى ئوقۇپ، "بە"نى ئوقۇماپتۇ.

ئەسلىنى ئالساڭ خاتا يوق،
ئەسكىنى ئالساڭ ۋاپا (يوق).

گۈرگە كىرگەن تىرىك چىقماس،
ئويگە كىرگەن قۇرۇق (چىقماس).

خېمىر ئۇچىدىن پېتىر.

خېرىدارنىڭ كوزى بولسا، كاسىپ ئاچتىن ئولەر.

ئىتنىڭ قاۋغىنى بىكار، هايان دەۋانىنىڭ.

ئىش بىلمەس كەشتىچى بولۇپتۇ،
ئاش بىلمەس ئۇگرىچى (بولۇپتۇ).

جەڭنىڭ گۈشى — جىنىڭ گۈشى.

كاجنى بازار ئۈگلار، ساراڭنى مازار.

كانايچىدىن يەل كېتىدۇ.

كاۋاپمۇ كويمىسۇن، زىخمۇ.

كىشىدىكى نەرسە — خۇدادىكى نەرسە.

كىشىدىكى پۇل — چۇشىدىكى پۇل.

كەمبەغەل بولاي دىسەڭ،
لەق ئېلىسپە نېسى سات.

ئاغرىماي ئۆلەي دىسەڭ،
ئەسكى تامنىڭ تۈۋىدە يات.

كۈنۈڭ ئوتمىسە، بازار چوگىلە.

مال بەرمەك — جان بەرمەك.

مىڭ سەرنى يوقاتقان بىر سەر.

مەن كورمىگەن يەكەن ئەمەس،
پۇل بەرمىسە نان بەرگەن ئەمەس.

ناۋاينىڭ نېنى پىشقىچە، يېڭى كويىدۇ.

نېسى ئېلىشتا هاي ـ هاي،
پۇلىنى بېرىشتە ۋاي ـ ۋاي.

نېسى ساتقانىنىڭ هالى خاراپ،
قالىدۇ قۇرۇق دەپتەرگە قاراپ.

نېسى يىمەك گۆشنى،
يېرىپ چىقمىدۇ توشنى.

نەقتىن ھەسەل چىقتى، نېسىددىن كېسەل.

ئۇمىچى يوق مازاردىن شەيخ زېرىكىپتۇ.

پايدا بىلەن زىيان — بىر تۇققان.

پۇل دىگەن قولنىڭ كىرى.

پۇل دۇشمەننى دوست قىلار،
دوستنى دۇشمەن قىلار.

پۇلى بارغا بازار، پۇلى يوققا جازا.

پۇلنى پۇل تاپار.

پۇلنىڭ بىر ئۇچى بىلەكتە، بىر ئۇچى يۇرەكتە.

پۇلنىڭ تىلى يوق.

پۇل — پىششىق تاماق.

پۇل تېپىۋالساڭ سانىۋال.

پۇلۇڭنىڭ كەتكىنىگە قارىما،
ئىشىڭنىڭ پۈتكىنىگە قارا.

سودا ساقال سىپىغىچە.

سوددا دوست يوق.

سودىگەرنىڭ پۇلى بىر، رىسقى باشقا.

سۇنىڭ سۇغا كەتتى،
قالدى قېتىقنىڭ پۇلى.

تاپقىنىم پاك، قۇلىغىم ساق.

تېكە بولسىمۇ سۆت بەرسۇن.

توك ـ توك ئېتەر تومۇرچى،
پۇلنى ئۇسسۇلۇ كونچى.

توگە تالغا تويماس، سودىگەر مالغا.

تومۇرچى كومۇرچى سىلەن دوست.

تومۇرچىنىڭ بىر ئۇرغىنى —
يىگىنچىنىڭ يۇز ئۇرغىنى.

تومۇرچىنىڭ پالتىسى يوق،
ياغاچچىنىڭ تۇڭىغى (يوق).

شوخ بولساڭ مازارغا بار،
بىكار بولساڭ بازارغا (بار).

ياخشى مال ئۇزىنى ئوزى ماختايدۇ.

ياغاچ كەسسەڭ ئۇزۇن كەس،
تومۇر كەسسەڭ قىسقا (كەس).

يېغى تۇگىسە، دۇغى قالار.

يىپىڭ ئېشىگلىك بولسا، ئىشىڭ پۇتۇگلۇك.

يىغلىغاندىن سورىما، كۇلگەندىن سورا.

زىيان ئاچچىق، پايدا تاتلىق.

ھارۇنكەش — ئاۋارىكەش.

هايان ماڭا بولسۇن، زىيان ساڭا.

ھەممە يەردە قازاننىڭ قۇلىغى توت.

ھەركىتى كېتەر، بەركىتى قالار.

قاسساپ دوستىغا ئۇستىخان بېرەر.

قاسساپ ماي چاينايدۇ، ئاشپەز گوش.

قايتقان مالدا بەركەت بار.

قىممەتچىلىك بولسا، ساتقۇچىدا ئىنساپ قالماس.
ئەرزانچىلىق بولسا، ئالغۇچىدا (ئىنساپ قالماس).

قولدىن ئوتكىچە، ئويىگە يەتكىچە.

قولى بىلەن ئېلىپ، پۇتى بىلەن بېرىپتۇ.

قول ئىچىگە ئېگىلەر.

قول قولنى تونۇيدۇ، شەرىەت يولنى.

قوينى قوتاندا سات، ئاشنى ئوردىدا.

قۇلاقنى نەدىن چىقارسا، قازانچىنىڭ ئىختىيارى.

قۇشقاچ بولسىمۇ گوش.

قۇشقاچ بولسىمۇ قاسساپ سويسۇن.

قۇشقاچلار قىلىدۇ چىرىك ـ چىرىك،
ئادەملەر يۇرىدۇ ـــ تىرىكچىلىك.

قەرزداردىن پۇتكەننى ئال،
تۇگمەندىن چىققاننى (ئال).

قەرز ئېلىپ بەرمىگىنىڭنى كورەي،
تۇغۇلۇپ ئولمىگىنىڭنى (كورەي).

ئەرزان بىلەن قىممەتنىڭ
بازاردا چىققان نەرقى بار.

ئەرزان نەرسە ئىللەتسىز ئەمەس،
قىممەت نەرسە ھىكمەتسىز ئەمەس.

ئەسكى تۇماقتا سىپىق كاللا خېرىدار.

ئەتىگەنكى مۇشتتىن يانما.

ئويدىكى گەپ بازارغا توغرا كەلمەپتۇ.

ئويىدە بار ــ ئويىدا بار.

ئوزەكدە يوق ــ ئالەمدە يوق.

ئۇچ قوي سويغان قاسساپ بولۇپتۇ.

2008.7.8

42. تۇرلۇك پەندى — نەسىھەتلەر

ئامانەتنى تۇتماڭ، يوقالسا تولەرسىز،
تام تۇۋدە ئولتۇرماڭ، يىقىلسا ئولەرسىز.

ئاچلىقتا تۇتقان قاچاڭنى توقلۇقتا ئۇنتۇما.

ئاچچىق بولساڭ تۇزدەك بول،
تاتلىق بولساڭ بالدەك بول.

بىر هارغانغا سوز قىلما، بىر ئاچقانغا.

ئېشەك ئېشەكتىن قالسا قۇلىغىنى كەس.

خوشامەتچى بولماي دىسەڭ تاماكەر بولما.

ئىت قوغلىسا سۇغا قاچ،
ئىلان قوغلىسا قۇمغا قاچ،
توگە قوغلىسا تاققا قاچ.

كىشىنىڭ ئارتۇقچىلىغىنى كىشىگە دە، ئۇزىگە دىمە،
كىشىنىڭ كەمچىلىگىنى ئۇزىگە دە، كىشىگە دىمە.

كوك ياڭاق بىلەن قوينۇڭنى تولدۇرما.

كوڭلۇڭ رەنجىسە، كۇلۇپ ئويناڭ.

كوڭلۇڭ قالغان يەرگە بارما.

كورگەن كۇنۇڭنى ئۇنۇتۇما،
شىرە چورۇغۇڭنى قۇرۇتما.

كۇلمە كىشىنىڭ دەردىگە،
ئۇزەڭگە كېلەر ئەتىگە.

مىۋىسىز دەرەخنى قاقما.

مۇزدىن ئوتسەڭ ئاۋال ئوتە
دەز چىققىچە ئوتەرسەن.
سۇدىن ئوتسەڭ كېيىن ئوتە
چوككىنىنى كورەرسەن.

پالسز یۇرمە، پالغا ئىشەنمە.

سۇ تاشسا دوڭگە چاپ.

تار يەردە ئاش يىگىچە
كەڭ يەردە مۇشت يە.

تىلىگەننى تىلىمەڭ،
مۇتىھەمنى يولىمەڭ.

توخۇنى تاخ دىمە، مۇشۇكنى پەش (دىمە).

توپا ئالساڭ دوڭدىن ئال.

يالجىمىساڭ يەر يوتكەل.

ياتقان ئورنىڭدىن تايىنىپ قوپما.

ھايات چېغىمدا تىللىما،
ئولگىنىمدە يىغلىما.

قاغىنىڭ بارغىنىنى سورىما، يانغىنىنى سورا.

قىلىچتەك ئوتكۇر بولما،
تاياقتەك قوپال بولما.

قولۇڭدىن كەلسە ياغ چاينا.

ئولگەننىڭ ئەيىۋىنى كوچىلىما.

ئوزەڭنىڭ كىملىگىنى بىلەي دىسەڭ،
كىشىنىڭ قىزىغا ئەلچى ئەۋەتىپ كور.

2008.7.8

43. ئوغرىلىق ۋە قاتىللىق توغرىسىدا

ئادەم ئولتۇرگەن ئادەم قولىدا ئولەر.

ئالتۇننى دەسسەپ، تۇخۇم ئوغرىلاپتۇ.

ئايىنىڭ يورۇغى ئوغرىغا ياقماس.

باي — دەريا، ئوغرى — قوشۇق.

بويىدا ئىللىتى بارنىڭ ئايىغى سەقىرار.

بۇ يەردە ئوغرى يوق،
ھىلى قويغان ھىلى يوق.

بورنىڭ ئاغزى يىسىمۇ قان، يىمىسىمۇ قان.

بوزىسى يوق جاڭگال بولماس،
ئوغرىسى يوق يۇرت بولماس.

جاغدا قېرىماس، ئوغرى بېيىماس.

مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۆچلۈك.

ئوغىدىن شىپا ئىزلىمە،
ئوغرىدىن ۋاپا (ئىزلىمە).

ئوغرى ئالغان مالغا ئىگىسى سەۋەبكار.

ئوغرى ئايدىگىدىن قورقىدۇ.

ئوغرى بىلەن يولداش بولما،
ئەسكى بىلەن سىرداش (بولما).

ئوغرى بولساڭ ئىنساپ بىلەن بول،
تاۋۇغىنى ئالساڭ، قوشۇغىنى قوي.

ئوغرى ــ دەۋانىڭ ئۇرۇغى،
چىچەن ــ دەۋانىڭ قۇيرۇغى.

ئوغرىمۇ توۋلايدۇ، ئوي ئىگىسىمۇ.

ئوغرىنىڭ دوستى يانچۇقچى.

ئوغرىنىڭ يۈرىگى پوك ـ پوك.

ئوغرىنى ئوغرى تاپار.

ئوغرىنى قاراقچى سوقۇپتۇ.

ئوغرى ئوغرىنى قارىغۇ كېچىسىدە ئۇچرىتار.

ئوغرى تۆتىسىڭ چوڭىنى تۆت.

ئوغرىغا مال كەم ئەمەس.

ئوغرى قېرىسا سوپى بولار،
جالاپ قېرىسا بۇۋى (بولار).

ئوغرى ئولگىچە ئاقمەن دەپ تۇرار.

ئوغرى ئوز گوشىنى يەيدۇ.

پالتىدىن زۇۋان كەپتۇ، قاتىلدىن ئىمان.

توخۇنى ئوغرىلىغانمۇ ئوغرى،
قۇخۇمىنى يىگەنمۇ (ئوغرى).

يېغىنى يان باسىدۇ، ئوغرىنى دام.

غەر غەرەزچى كېلەر، ئوغرى ئاسماقچى.

قاراڭغۇ يولنى قاراقچى بىلەر.

قوينۇم ئوغرى، قونچۇم ئوغرى.

قوغۇنغا ئوغرى كەلسە، يا پىششىغىنى قويماس، يا خەمىگىنى.

ئويگە ئوغرى كىرگەندە ئىتنىڭ سىيگۈسى كەپتۇ.

2008.7.8

44. دىنىي ئېتىقات ۋە موللا توغرىسىدا

ئاخىرەت ئىززىتى كېرەك بولسا،
پېقىرلار بىلەن كېڭەش قىل.

ئاللا بەرمىگەننى موللا بەرمەس.

ئاران باققان كالامنى،
ئولتۇرۇپ يىگەن ئاخۇنۇم.

ئاتا ـ ئانا دۇئاسى ئوتقا، سۇغا پاتۇرماس.

بىسمىللا دىسەڭ تېشىڭدا دە، دىمىگەنلەر دىسۇن،
شۇكرى دىسەڭ ئىچىڭدە دە، يىمىگەنلەر يىسۇن.

دىنىم ئۇچۇن ئەمەس، كۇنۇم ئۇچۇن ئوقۇيمەن.

دۇنيا ئىشىنى ئاخىرەتكە قالدۇرما.

دەرت يامانمۇ، ئەلەممۇ،
موللا يامانمۇ، قەلەممۇ؟

خۇدا دىگەن يەردە بالا يوق،
شال تېرىغان يەردە پولو (يوق).

ئىمامىلىقتىن قاچ، مەزىنلىكنى تالاش.

ئىمامنىڭ ئۆمرىنى تىلە، مەزىننىڭ ئۇلۇمىنى.

موللا بىلگىنىنى ئوقۇيدۇ،
توخۇ كورگىنىنى چوقۇيدۇ.

موللا بولماق ئاسان، ئادەم بولماق تەس.

موللا كىشىدىن پۇل ئالماق —
پىتىر ناندىن قىل ئالماق.

موللا كىشى — بېرىم كىشى،
ئىككى موللا بىر كىشى.

موللا كوپ بولسا، قوي هارام ئولەر.

موللام، دۇئاغا زورلاڭ.

موللامەنۇ، موللا مەن،
موللا كورسەم يولدا مەن.

موللا ئوقۇپ يەر،
قاغا چوقۇپ (يەر).

موللا پۇلنى دوست تۇتماس،
قولىغا كىرسە بوش تۇتماس.

موللىنىڭ دىگىنىنى قىل، قىلغىنىنى قىلما.

موللىنىڭ يامىنى ۋاراقچى،
ئوغرىنىڭ يامىنى قاراقچى.

موللىنىڭ قارنى بەشتۇر،
بىرى ھەمىشە بوشتۇر.

موللىغا ئون تاياق، نادانغا بىر تاياق.

ئوقۇماي موللا بولغان،
چوقۇماي قاغا بولغان.

چالا موللا دىن بۇزار.

روزا تۇتقان - نېنى يوقنىڭ ئىشى،
ناماز ئوقۇغان - ئىشى يوقنىڭ ئىشى.

سوپی سوۋۇغاننی یەر، تاپسا یوغاننی.

سۇ یەتتە یۇمۇلسا هالال.

سەدىقە بالانی یەر، توۋە گۇناننی.

سەللىسی مۇسۇلمان، ئوزی كاپىر.

سەللە دىگەن یۇك،
ساقال دىگەن تۇك.

تەقۋادا هالال یوق،
پەتىۋادا هارام (یوق).

یاش ۋاقىتتا قىلغان ئىبادەت تاشقا موهۇر باسقانداك؛
قېرىغاندا قىلغان ئىبادەت قۇمغا موهۇر باسقاندەك.

ئىلان، چایان ئىزلىسەك، قازىنىڭ گوردىنى ئاچ.

هاجى مىنگەن ئېشەكمۇ هەرەمگە بېرىپتۇ.

هەممە ئىشنى موللا بىلەر،
موللا قوپۇپ كولگە سىيەر.

قولى قاشاڭ موللىدىن، ئايىغى ئىلدام بالا ياخشى.

قۇلياغا قۇيماق، ياسىنغا پولو.

ئەمىلى يوق سوپىدىن، تۇخۇمى يوق توخۇ ياخشى.

2008.7.8

45. يۇقۇرى تەبىقىنىڭ ماقال - تەمسىللىرى

ئاكاڭ كېمنى ئالسا، يەڭگەڭ شۇ.

ئانىسىنى تاپسام، شىللىسىگە مىنىپ چاپسام.

ئانىسىنى ئۇرمىسا ئۇۋالى بار.

ئاچسام ئالقىنىمدا سەن،
يۇمسام سىقىمىمدا (سەن).

ئاتاڭ كىم بولسا سەن شۇنىڭ ئوغلى.

ئاتاڭنى ئولتۇرگەنگە ئاناڭنى بەر.

بالاڭنى چوڭ قىلىپ موللىغا بەر،
موللىدىن ئېلىپ ئوردىغا بەر.

باي بىلەن داۋالاشما،
باتۇر بىلەن چېلىشما.

باي — يۇرتنىڭ ئۇزۇغى،
باتۇر — يۇرتنىڭ قوزۇغى.

ھېگىم ئۇچۇن خىزمەت،
ئۇزەم ئۇچۇن ئوقەت.

بىمىشتىن چىققان كوك ئاياق،
يۇگۇرتىدۇ يالاڭاياق.

بىر سوز بىلەن ئەر ئولمەس.

بىر تاغار ياڭاقنى ياڭاقچىلىك تاش چاقار.

بوزەكنى بوزەك ئەتمىسەڭ،
قىيامەت كۇنى سورىمى بار.

بوزەكنى تاپسام، بۇرنىغا يىپ ساپسام.

بەگ بىلەن ئېلىشىپ بولماس،
دەرەخ بىلەن چېلىشىپ (بولماس).

بەرمىسمۇ باي ياخشى،
يىمىسمۇ ماي ياخشى.

دالىنىڭ بېگى بولغچە، شەھەرنىڭ ئىتى بول.

خوتۇن ئالدىڭ ــ ئۇچاڭغا ئوتۇن ئالدىڭ.

خوتۇن ئالساڭ بايدىن ئال،
پۇلۇڭغا پۇل قوشۇلار.
يەر ئالساڭ سايدىن ئال،
يېرىڭگە يەر قوشۇلار.

خوتۇن كىشى لاپ بىلەن يۇرەر،
ئۇستۇرا كاپ بىلەن.

خوتۇن كىشىنىڭ موللىسى ــ
بايتال ئاتىنىڭ يورغىسى.

خوتۇن كىشىنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا.

خوتۇن كىشىنىڭ ھىلىسى قىرىق ئېشەككە يۈك.

خوتۇن كىشى ــ توت تامنىڭ قۇلى.

خوتۇنغا ئىشەنمە، قومۇشقا يولەنمە.

خۇدا بىلىپ پاقىغا قۇيرۇق، ئېشەككە مۇڭگۈز بەرمىگەن.

ئىت ئىشەكتىن ئالار، خوتۇن ياقىدىن.

ئىتنىڭ ئاغزى تەككەنگە
دەريا سۇيى بۇلغانماس.

ئىتنى سوڭەك بىلەن ئۇرساڭ ھاۋشىماس.

ئىتنى ئەكىلەتسەڭ، ئاغزىڭنى يالايدۇ.

ئىت سەمرىسە، ئىگىسىنى قاۋايدۇ.

ئىت ۋاپا، خوتۇن جاپا.

ئىشەنمىگىن دوستۇڭغا،
ساماندىقار پوستۇڭغا.

كەمبەغەلنى ئىززەت قىلساڭ،
چورۇغى بىلەن تورگە چىقار.

مالنى كىپەككە ئال، باققۇچىنى ئالتۇنغا.

مىلىڭ يىيىشلىك بولسا بەردى خۇدا،
خوتۇنۇڭ يىيىشلىك بولسا ئۇردى خۇدا.

مېلى يوقنىڭ جېنى يوق.

ئون ئىتتىن بىر بوره ياخشى.

ئون ئىتقا يىگۈزگەندىن،
بىر بورىگە يىگۈزگەن خوپ.

ئوغلۇڭ ئاشقچىلىق قىلسا كوككە باق،
قىزىڭ ئاشقچىلىق قىلسا يەرگە باق.

تاياق ئېيىقنىمۇ موللا قىلار.

تېرەكده داپ ئېتىمەن،
سوڭىكىده ساپ (ئېتىمەن).

تېزىنى باسساڭ، بېزى چىقار.

تۈز هەققى خۇدا هەققى.

تەلەيلىكنىڭ خوتۇنى ئولەر،
تەلەيسىزنىڭ ئويى كويەر.

يىتىمنى يېتىپ ئۇر،
پۇتىدىن تۇتۇپ ئۇر.

قاننى قان بىلەن يۇغىلى بولماس.

قىز بالا ئەردە ياخشى،
ئەردە بولمىسا يەردە ياخشى.

قۇم يىغىلىپ تاش بولماس،
قۇل يىغىلىپ باش (بولماس).

ئەر ــ ئات، خوتۇن ــ ھارۋا.

ئەر ــ باش، خوتۇن ــ بويۇن.

ئەركىشى چۈمۈلىدەك يىغىدۇ،
خوتۇن كىشى توخۇدەك چاچىدۇ.

ئەر سىز خوتۇن ــ يۇگەنسىز ئات.

ئەر قەرىسا قىز ئالار،
قىز قەرىسا كىم ئالار.

ئۈزى ئويگە كىرگىچە، كەشىسى تورگە چىقىپتۇ.

2008.7.8

46. ۋە باشقىلار

ئالما دەرەخىدىن يىراق چۈشمەس.

ئانىسى غورا يىسە، قىزىنىڭ چىشى قاماپتۇ.

ئانچىلىك ئىش قانچىلىك ئىش.

ئاچلىقتىن خۇمارىلىق يامان.

ئاتام ئېيتقان بايىقى.

ئات ئىگەردىن پەس ئەمەس.

ئاتتىن چۈشتۈڭ ــ ئىتەككە چۈشتۈڭ.

ئاۋال يول قوي، كېيىن قول قوي.

ئاياق ئاتلىمىسا، باش يۇگۇرمەيدۇ.

ئاياقتا چىقماي، باشقا يوق.

ئاق كورۇنگەننىڭ ھەممىسى ئاق ئەمەس.

بالا يىغلىمىغىچە ئانا ئەمچەك سالماس.

بىلمىگەن يەرنىڭ ئۇي - دۆڭى تولا.

بىر خىش تاراشلاغلىق، بىر خىش تاراشلاقسىز.

بىر توشۇكتىن چىقىپ يەنە بىر تۇشۇككە كىر - گىچە كورمىگەننى كورىسەن.

بويىنىدىن باغلىغان ئىت ئوۋغا يارىماس.

بۇغداينىڭ بارار يېرى تۇگمەن.

ئېتىنىڭ ھارسا دوڭگە چاپ.

ئېشىمدا يوق پۇرچاق پوقۇمدا نىمە ئىش قىلار.

ئېشەككە كۇچۇڭ يەتمىسە، ئۇر توقۇمنى.

گۇل سەھەردە ئېچىلار، خىيال كېچىدە.

خويمۇ سەنەم سالغۇم بار،
پۇتۇم قوپال، قولۇم گال.

ئىككى سەككىز ئون ئالتە.

ئىگەككە دوقاقنى كەلتۈرۈپتۇ.

ئىتنىڭ چىش ئاغرىغىغا ئېشەك گوشى دورا.

كاككۇك ئوز ئىسمىنى قىچقىرار.
كوكىلىدە يوقنىڭ كوزىدە يوق.

لەمپىسى يوق ساراي، مەن قايان باراي.

مۇزلىساڭ مۇز يە.

مەيلىڭ بولسا مەيخانە،
چىلىم بولسا سەيخانە.

ناغرا، سۇناي ئاۋازى يىراقتىن ياخشى.

نەشە چەككەن كىشىنىڭ
تۈتۈن بىلەن قارنى توق.

لەغمىسىز شاراپ ــ قامچىسىز ئازاپ.

ئورنىدا بولسا ئوت ئۆنىدۇ.

ئوتى بار يەرنىڭ سۇيى يوق،
سۇيى بار يەرنىڭ ئوتى يوق.

ئويۇندىن ئويماق چىقار، قازاندىن قۇيماق.

پاقا بىر سەكرەر، ئىككى سەكرەر، ئالدىن ئورىغا چۈشەر.

پىرنىڭ ھاسىسى ئۆنۈڭ ئورنىغا.

چىكىۋىدى نەشىنى،
تۇتالمىدى پاشىنى.
چەكمىگەندە نەشىنى،
تۇتار ئىدى پاشىنى.

چىققان كوز ئورنىغا چۈشمەس.

چولنىڭ باغرى يامغۇرغا تەشنا.

سىنالمىغان قايماقتىن سىنالغان قېتىق ياخشى.

سۇنغان توقاچ يېپىشماس.

سەۋەپسىز ئىش بولماس.

تاماكىغا شەيتان كېپىل.

تاشنى تاياققا تاڭغىلى بولماس.

تېرە بولمىسا، تۇك نەدىن چىقىدۇ؟

تۇمشۇغىغا يىمەي بۇرنىغا سۇ كىرمەس.

توگسىنىڭ مەيلى بولسا يانتاققا بويۇن ئوزىتار.

توگە قۇيرۇغى يەرگە يەتمەس.

ئۇمۇ يوق، بۇمۇ يوق،
ئېرىقتىكى سۇمۇ يوق.

ئۇنداق قازانغا مۇنداق چومۇچ.

ئۇسسىساڭ تالقانىنى كاپ ئەت.

ئۇياققا تارتسا ئات ئولىدۇ،
بۇياققا تارتسا، هارۋا سۇنىدۇ.

ئۈزۈننىڭ ئارىسىدا قىسقا بار،
قىسقىنىڭ ئارىسىدا ئۈزۈن بار.

شامال چىقمىغىچە دەرەخ لىڭشىماس.

شەيتانىنىڭ شاپتۇل يىگىنىگە مەن ھەيران.

يارنى چىم بېكىتىدۇ، دەۋانى قىز.

ياتقانغا يان يوق، قوپقانغا ئالۋاڭ.

يىگىنە كىچىك بولسىمۇ يۈتقىلى بولماس.

يۈتكەن پىچاقنى ئاتقان پىچاق تاپار.

ھاڭگا ئېشەك بالىسىغا ئىگە ئەمەس.

ھەركىم بارغا باتۇر.

ھەرمەتەم ئۈچ مەتەم.

موڭغۇل ئېتى بوغۇز يىمەس،
بوغۇز يىسە تورغا تېشەر.

قاچان بولغان ئوزەمدەك،
قاراپ تۇرغان كوزۇمدەك.

قازى كۇلمەيدۇ، كۇلسە تېلىنمىپ قالىدۇ.

قىزىق ئوچاققا تۇتروۇق لازىم ئەمەس.

قولۇڭدىن كەلسە ياغ چاينا.

قولۇڭغا ئال، كورسىتىپ قويماي.

قوپ توختىمەت، ئورنىڭغا ئوت.

قۇرۇق يەردە سۇ توختىماس.

ئەلچىگە ئولۇم يوق، جارچىغا كورۇم (يوق).

ئەمەنلىكتە ئەر ئولمەس،
ئىرەنلىكتە ئات (ئولمەس).

ئوپكىسى تۇگەپ كانىيى قالدى.

ئۇچنىڭ بىرى خانغا ياراپتۇ.

Uyghur Xelq Maqal-temsilliri

2008.7.8

e-Kitap Teyyarlighuchi:

Ilham Nizam

维吾尔民间谚语

（维吾尔文）

买买提热衣木 编

新疆人民出版社出版

新疆新华书店发行

新疆新华印刷厂排版

新疆新华印刷三厂印刷

787×1092毫米32开本10印张

1979年2月第1版 1980年5月第2次印刷

印数：50,001——75,000

统一书号：M10098·289 定价：0.46元